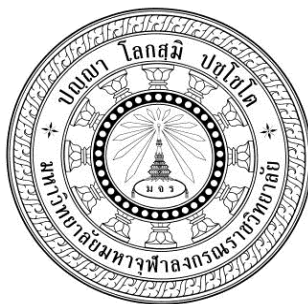

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
ของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Participatory Roles of Monks in Driving The Sufficiency Economy in
the Northeastern Region.

โดย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758020

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
ของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
The Participatory Roles of Monks in Driving The Sufficiency Economy in
the Northeastern Region.

โดย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ.๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758020

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Participatory Roles of Monks in Driving The Sufficiency Economy in
the Northeastern Region.

by

PhrabaidegaSupotTabaselo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University UbonrachataniCambas
B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758020

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย:	บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ผู้วิจัย:	พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) คือ วิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ประชาชนจำนวน ๙ จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี , อำนาจเจริญ , นครพนม , ขอนแก่น , หนองคาย , นครราชสีมา , บุรีรัมย์ , สุรินทร์ และร้อยเอ็ด ผู้วิจัยเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ๓๒๕ รูป/คน และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กลุ่มตัวอย่าง ๒๐ รูป/คน

ผลวิจัยบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ลักษณะบทบาทของพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพอสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) บทบาทตามหลักการของพระพุทธศาสนา เช่น การอบรมสั่งสอน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทางศาสนา ๒) บทบาทตามที่สังคมคาดหวัง เช่น การส่งเสริมด้านต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาของเยาวชน ประเพณีวัฒนธรรม สุขภาพ เป็นต้น ๓) บทบาทตามความสนใจหรือความถนัดของพระสงฆ์เอง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทัศนคติ ประสบการณ์ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ เช่น อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม เกษตร เป็นต้น ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นพระนักพัฒนาส่วนใหญ่มีแนวคิดในการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวนโยบายของรัฐอยู่แล้ว โดยเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุไปพร้อมกัน ส่วนลักษณะการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจากการวิจัย พบว่าเป็นไปตามความพร้อมของพระสงฆ์ทั้ง ๓ ลักษณะ ดังนี้ ๑) การมีส่วนร่วมแบบพระสงฆ์ กับชาวบ้าน ซึ่งเป็นการนำวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น สภาพแวดล้อม ความพร้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากนั้นจึงได้นำแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาแนะนำและประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ๒) การเข้าไปมีส่วนร่วมแบบพระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน ๓) การเข้าไปมีส่วนร่วมแบบ พระสงฆ์ ชาวบ้าน ผู้นำชาวบ้าน และหน่วยงานราชการ ซึ่งในท้องถิ่นจะมีหน่วยงานที่เป็นทั้งของรัฐและเอกชน ดังนั้นพระสงฆ์ที่มีความต้องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในหน่วยงานนั้นๆ จะต้องสามารถประสาน

ความร่วมมือจากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา คือ การทำให้ประชาชนพออยู่พอกิน และมีส่วนนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

Research Title: The Participatory Roles of Monks in Driving The Sufficiency Economy in the Northeastern Region.

Researcher: PhrabaidegaSupot Tabaselo

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubonratchahani Campus

Fiscal Year: 2558 / 2015

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research objective of this study include the economic sufficiency driven participation and the present the form of the sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks. The researcher used the research process, mixed method is a qualitative research and quantitative research. The study sample consisted of Buddhist monks and people in nine provinces, including 325 person in UbonRatchathani .Amnat Charoen, NakhonPhanom, KhonKaen, NongKhai, NakhonRatchasima, Buri Ram, Surin and RoiEt data were collected by using questionnaires and informal interviews 20 person.

The role of sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks found that Nature of the role of monks with the sufficiency economy participated movement, it is concluded that: 1) the principles role of Buddhism as taught, evangelism Buddhism and being the leader of the cult.2) the role that social expectations such as promoting youth education. tradition, culture, health, etc. 3) the interest or aptitude of the monk which is based on attitude, experience, inspiration, such as environment saving, economic, social, agricultural, etc. The model the form of the sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks found that the Buddhist monks who is the developer, most has the concept in the application of the principles of Buddhism to the concepts theory and principles of the sufficiency economy. It is the policy of the government. By focusing on the mental development in parallel with the development of objects along the way. The involvement of the Buddhist monks in the sufficiency economy participated movement just enough from the research. Found that according to the availability of priests and three following criteria: 1) engaging a priest to the house, which is the way of life of local residents, such as the environment and the availability of local culture. Then have the sufficiency economy

was introduced and applied in accordance with the context of the community, 2) involved a priest villagers and community leaders, 3) involved a priest villagers leaders and locals. Government Agencies The local authorities will have both public and private. The monks are demand-driven economic entities in it. Must be able to coordinate the cooperation of local authorities, such as educational institutions. Local government, etc., to achieve the goal of development was to make the people enough to eat. And bring the nation to a prosperous and sustainable.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดีจึงขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ,ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงงานวิจัย ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้ด้วย รวมทั้งได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากพระสงฆ์ ประชาชน นิสิต นักศึกษาในการ สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม เป็นอย่างดี

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

ตุลาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ของการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ ความหมายและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.....	๗
๒.๒ เศรษฐกิจตามหลักของพระพุทธศาสนา.....	๑๖
๒.๓ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน.....	๒๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๓๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๓๘
๓.๓ เครื่องที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๑
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๓
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์.....	๔๓
๔.๑.๑ บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	๔๓
๔.๑.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	๔๗

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม.....	๕๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๖๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๖๒
๕.๒ อภิปรายผล.....	๖๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๗๖
บรรณานุกรม.....	๗๗
ภาคผนวก.....	๘๑
ผนวก ก บทความวิจัย.....	๘๒
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๐๑
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๐๒
ผนวก ง เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๐๔
ผนวก จ ภาพการดำเนินงานวิจัย.....	๑๑๐
ผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๑๖
ผนวก ช ประวัติผู้วิจัย.....	๑๒๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑ กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์เพื่อการสัมภาษณ์.....	๓๙
๓.๒ กลุ่มตัวอย่างนิสิต ,นักศึกษาเพื่อการสัมภาษณ์	๓๙
๓.๓ กลุ่มตัวอย่างข้าราชการ ประชาชนทั่วไปเพื่อการสัมภาษณ์.....	๓๙
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์.....	๕๕
๔.๒ บทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.....	๕๗
๔.๓ ข้อมูลทั่วไปข้าราชการ ประชาชนนิสิต นักศึกษา.....	๕๘
๔.๔ ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.....	๕๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๔.๑ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง แบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน”	๕๐
๔.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง แบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน”	๕๑
๔.๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง แบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและหน่วยงานราชการ”	๕๒
๔.๔ รูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.....	๕๓

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

งานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา – ปกรณ์วิเสส ผู้วิจัยสามารถใช้พระไตรปิฎก ฉบับใดเป็นเอกสารอ้างอิงก็ได้ แต่มีเงื่อนไขว่าให้ใช้ฉบับนั้นอ้างอิงตลอด และต้องระบุเอาไว้ให้ชัดเจนว่า ใช้ฉบับสยามรัฐหรือฉบับมหาจุฬาฯ โดยบอกรายละเอียดไว้ในคำชี้แจงการใช้อักษรย่อในงานวิจัย เช่น อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา ภาษาบาลีและพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์ธมมปทฎกถา และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกทุกฉบับที่ใช้อ้างอิง ให้ใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์เป็นระบบเดียวกันหมด ตามที่ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์กำหนด การอ้างอิงให้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สิลกขณธวคคปาลิ ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาฯเตปิฎก ๒๕๐๐ และทีฆนิกาย สิลกขณธวคคปาลิ ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอธิบายบอกอักษรย่อในรายงานการวิจัย ให้ทำเฉพาะที่อ้างอิงในรายงานการวิจัยเท่านั้น ไม่ต้องบอกอักษรย่อคัมภีร์ (พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ฎีกา) ทั้งหมด

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยโบราณสังคมไทยพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนคนไทยมาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้าน เมื่อประสบปัญหาหรือเกิดความทุกข์ร้อนใด ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจ ก็จะไปวัดพบพระสงฆ์ เพื่อขอคำปรึกษาและระบายความทุกข์ หน้าที่บทบาทของพระสงฆ์ในส่วนนี้สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้แทบทุกอย่าง^๑ เพราะฉะนั้นวัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ อบรมศีลธรรม ศิลปะ วิชาชีพ รักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วยไม่สบาย ประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน สงเคราะห์คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีใครเลี้ยงดู นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นนักวิชาการเกษตร ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้านภาระหน้าที่เหล่านี้แม้จะไม่ปรากฏในพุทธบัญญัติโดยตรงแต่ก็มีความสำคัญในการช่วยเหลือชาวบ้านและชุมชนที่พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

ต่อมาความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย^๒ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านยึดติดในวัตถุสิ่งของ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นการเห็นแก่ตัวมากขึ้น และมีค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ ยอมทำทุกวิถีทางเพื่อจะได้มาซึ่งวัตถุโดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากนั้นแล้วระบบเศรษฐกิจที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการบริหารประเทศ ปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาจากวัดไปสู่โรงเรียน ดังนั้นการถือกุศล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่ชาวบ้านเคยได้รับการอบรมจากวัด จึงเริ่มลดน้อยลง เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์อย่างในอดีต ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชนจากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พระสงฆ์ผู้ซึ่งเคยมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้าน ให้ยึดติดในไสยศาสตร์เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีกจากปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาแนวทางฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ให้เหมือนครั้งอดีตที่ผ่านมา

แนวทางสำคัญที่จะช่วยให้ทั้งวัดและพระสงฆ์สามารถก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างเข้มแข็งคือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชทานแก่

^๑บุญทิพย์ สิริธรรี, บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมให้ประชาชนดูแลตนเอง, ใบลาน, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๗ (ธันวาคม ๒๕๕๖) : หน้า ๓๖.

^๒กมล รอดคล้าย, พระสงฆ์กับการพัฒนาเด็ก, ใบลาน, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๘ (ธันวาคม ๒๕๕๗): หน้า ๑๗.

ปวงชนชาวไทยไว้ในฐานะที่เป็นเสมือนเข็มทิศของการดำเนินชีวิต^๓ ซึ่งเป็นทางหนึ่งของการบริหาร และการพัฒนาของสังคมในระยะยาวที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ในที่สุด ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลกของทุนนิยม ซึ่งมีลักษณะที่ มุ่งหวังแต่ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ นิยมที่จะแสวงหาความร่ำรวยจากการลงทุนและการ บริโภค ซึ่งเป็นด้านที่อันตรายของระบบทุนนิยม จึงเกิดสภาวะของการแข่งขันรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนถูกกระตุ้นให้เกิดการบริโภคอยู่ตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรง พระราชทานเกษตรทฤษฎีใหม่แก่ประชาชนไทยในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ เกษตรรายย่อยของประเทศ ต่อมาหลังจากภาวะเศรษฐกิจในปี พ.ศ.๒๕๔๐ พระองค์ได้พระราชทาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้พระราชทานคำอธิบายต่อมาในภายหลัง โดยมีความหมายใน แนวทางนี้

“...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติถึงประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกในยุคของโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมไปถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบคุ้มกัน ที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ในขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของ คนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมและ ความซื่อสัตย์สุจริตและรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ในทางด้านวัตถุสังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี...”^๔

กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับปวงชนชาวไทยทุกระดับในสังคม น้อมนำสู่แนวทางพุทธธรรมเน้นการเดินทางสายกลาง ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความ สมดุลอย่างยั่งยืน เน้นการปฏิบัติเพื่อการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ไม่ต้องเคร่งครัดถึงกับ จะต้องพึ่งตนเองได้ทั้งหมดแม้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษ หนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ถ้าหากพิจารณาถึงสาระสำคัญที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) จะพบว่าประเด็นสำคัญคือ การกล่าวถึงการนำเอาหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาสังคมเพื่อทำให้สังคมไทยได้มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็น เป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)”^๕

^๓ เกษม วัฒนชัย, การเรียนรู้แท้และพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓.

^๔ สมพร เทพลีธา, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อริยมรรค , ๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๐.

^๕ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

ด้วยเหตุผลนี้เศรษฐกิจพอเพียง จึงได้ถูกกำหนดเป็นวาระสำคัญของชาติในระดับนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาในท้องถิ่น เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ส่งเสริมให้ทุกหน่วยงานในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะวัดให้ได้มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน^๖ เช่น ด้านอุดมการณ์ การรวมกลุ่ม การผลิต การแปรรูป การตลาด การลงทุน การอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจากสิ่งที่ไม่คุ้นเคยในชุมชน นำมาสู่การสร้างวัฒนธรรมแห่งความพอเพียงให้สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน วัดและพระสงฆ์จึงมีความสำคัญเนื่องจากเป็นหน่วยกิจกรรมทางศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่น จึงมีวัดและพระสงฆ์เข้ามามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อม

ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ใช้และบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวความคิดของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวจะน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะถ้าหากพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเพิ่มระดับความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงและได้รับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่าย บ้าน-วัด-โรงเรียน เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศในโอกาสต่อไป ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยยกระดับการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานติดตามผลการประยุกต์ใช้และบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวความคิดของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัด ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในทางศาสนาและเป็นแหล่งรวมศรัทธาหาชนได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีการติดตามและประเมินผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่หรือภูมิสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและประเทศชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๒.๒ เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีขอบเขต ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาในมิติต่างๆ คือ

๑) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง

^๖ ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงธรรมและสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

๒) วัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คือ ความเชื่อ ประเพณี ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เสริมสร้างความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง

๓) ความสัมพันธ์ทางสังคมและบทบาทพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

๔) การวิเคราะห์ถึงกระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

๕) วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านพื้นที่ ที่เก็บรวบรวมข้อมูล ๙ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยที่ผสมผสานกันระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการจัดการของคณะสงฆ์ การประยุกต์ใช้และมีส่วนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยดังนี้

ประชากร

๑.ผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ

๒.พระสงฆ์ทั่วไป

๓.พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

๓.๑ นักเรียน นิสิต นักศึกษา

๓.๒ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๓.๓ ประชาชนทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง

๑.พระสังฆาธิการ จำนวน ๙ รูป

๒.พระสงฆ์ จำนวน ๕๐ รูป

๓.พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาจำแนกเป็น

๓.๑ นักเรียน นิสิต นักศึกษา จำนวน ๑๕๐ คน

๓.๒ ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือวัฒนธรรมจังหวัด จำนวน ๙ คน

๓.๓ ประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๕๐ คน

รวมทั้งหมด จำนวน ๓๖๘ รูป/คน

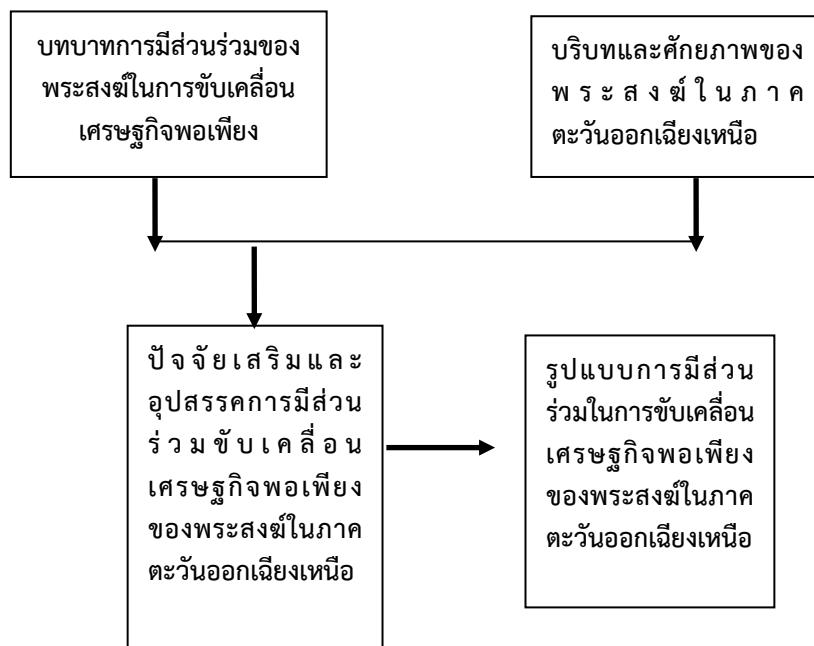
โดยการสุ่มแบบกลุ่ม(Area or Cluster Sampling) กลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๙ จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี , อำนาจเจริญ , นครพนม , ขอนแก่น , หนองคาย , นครราชสีมา , บุรีรัมย์ , สุรินทร์ และร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านระยะเวลา

มีกำหนด ๑ ปี เริ่มจากเดือน ๑ ตุลาคม ๒๕๕๗ – ๓๐ กันยายน ๒๕๕๘

๑.๔ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดที่ได้มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์ทั่วไป

นิยาม / คำสำคัญ (Key words) ของโครงการวิจัย

บทบาทการมีส่วนร่วมพระสงฆ์ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตามหน้าที่ตามฐานะตำแหน่งที่ตนครองอยู่ของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนโดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง บทบาทของพระในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การขับเคลื่อนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การสร้างขบวนการที่มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างกระแสสังคมให้มีการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด หรือส่วนหนึ่งของชีวิตในหมู่ประชาชนทุกภาคส่วน

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.๖.๑ ได้พัฒนากระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๖.๒ ได้ฐานข้อมูลพระสงฆ์ที่มีส่วนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๖.๓ ใช้ข้อมูลในข้อ ๑.๖.๒ เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลเพื่อกำหนดว่ามีวัด/พระสงฆ์และโรงเรียนที่ใดบ้างที่ดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะได้เริ่มสร้างเครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๖.๔ ได้รับทราบกระบวนการทำงานของวัด/พระสงฆ์กลุ่มเป้าหมาย และสามารถนำไปใช้เป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่วัด/พระสงฆ์ทั่วประเทศ

๑.๖.๕ ช่วยผลักดันให้เกิดพลังขับเคลื่อนและการยกระดับเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาคมทุกภาคส่วน เพื่อกระตุ้นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาไว้สองประเด็น คือ เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และเสนอรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษา ดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความหมายและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๒ เศรษฐกิจตามหลักการของพระพุทธศาสนา

๒.๓ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

๒.๑ ความหมายและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงริเริ่มรับสั่งให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของแนวคิดนี้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ และได้ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในปี ๒๕๔๐ อย่างเป็นทางการภายหลังที่เกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในสังคมไทย โดยก่อนหน้านี้พระองค์ได้เสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อการอยู่รอดของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่^๑ ซึ่งต่อมามีชื่อเรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” ทรงพระราชทานพร้อมทั้งยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมแก่ประชาชนชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยในขณะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นปรัชญาที่เป็นนามธรรม ส่วนที่เป็นรูปธรรมได้มีการทดลองและปฏิบัติก่อนหน้านี้ ในรูปของการพัฒนาประเทศโดยให้ประชาชนนั้นได้ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงหรือพอประมาณ อยู่บนทางสายกลางหรือความพอประมาณ คือ ไม่ความฟุ้งเฟ้อและความกระเปียดกระเสีรจนอยู่ได้อย่างยากลำบาก โดยยึดเอาค่านิยมทางพุทธธรรมหรือจริยธรรมของศาสนามาเป็นเหตุผลในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การไม่โลภ ไม่เอาจริงเอาจังเปรียบผู้อื่น และซื่อสัตย์สุจริต ในกรณีของตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นตัวอย่างโดยมีจุดเริ่มต้นด้วยการผลิตทุกชนิดเพื่อการบริโภค ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทำให้เกษตรกรดังกล่าวสามารถดำรงชีวิตได้ในระดับพอมีพอกิน และพอใช้ เป็นเบื้องต้น

จากแนวพระราชดำริดังกล่าวทำให้มีนักวิชาการเป็นจำนวนมากให้ความสนใจและพยายามให้ความหมายตามความเข้าใจของตนเองเพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น

^๑ ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

เสรี พงศ์พิศ^๒ กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาใช้แบบวิถีชีวิตไทย อันเป็นสิ่งที่จะทำให้ชาติด้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ และมีความสุขในที่สุด โดยทุกชุมชนและประชาชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จำเป็นที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อที่ประชาชนจะได้นำมาประยุกต์ใช้ในครอบครัวต่อไป

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย^๓ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคน โดยการพึ่งตนเอง มีความประหยัด พัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน มีจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือเป็นแนวทางที่คนไทยจะต้องรู้แล้ว นำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเป็นกำลังของประเทศในอนาคต ครูควรที่จะนำความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปส่งเสริมในให้เด็กได้เข้าใจทั้งในชั้นเรียน และการดำเนินชีวิตประจำวันของทั้งครูและตัวนักเรียนเอง

จรัญ จันทลักขณา^๔ ให้ความหมาย เศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง การดำรงชีวิตแบบพอเพียงนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ และที่สำคัญคือ การใช้ชีวิตแบบพอเพียง ต้องมีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเราดำรงชีวิตแบบทางสายกลาง ไม่ทำอะไรใดๆ ที่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อ หรือทำอะไรเกินตัว รู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน เชื่อในผลของการกระทำ หรือเรียกว่ากฎแห่งกรรม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและปัจจัย รวมทั้งการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คำนึงถึงความพอดีไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป

สุเมธ ตันติเวชกุล^๕ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริไว้ว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง สามารถอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ซึ่งจะต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกินพอใช้ และเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย มีความชัดเจนถ้าหากพิจารณาอย่างถ่องแท้จะไม่ยากต่อการรับรู้และการนำไปปฏิบัติ

จากความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นที่นักวิชาการแสดงแนวคิดอย่างกว้างขวาง พอสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่อยู่บนทางสายกลางตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ด้วยการพึ่งตนเอง ไม่ทำอะไรใดๆ ที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อ หรือทำอะไรเกินตัว รู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน เชื่อในผลของการกระทำ หรือเรียกว่ากฎแห่งกรรม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและปัจจัย รวมทั้ง

^๒ เสรี พงศ์พิศ, เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : พลังปัญญา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^๓ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงานภาค, การเรียนรู้สู่สมดุล ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงานภาค, ๒๕๕๑, หน้า ๑๔.

^๔ จรัญ จันทลักขณา, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕.

^๕ สุเมธ ตันติเวชกุล, หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

การดำเนินชีวิตที่คำนึงถึงความพอดีไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปนั่นเองจากหลักการดังกล่าวสามารถนำไปเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมดังนี้

๒.๑.๒ การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ^๖ กล่าวได้ว่าสามารถนำไปสู่หลักการที่เป็นรูปธรรมและเป็นหลักในการปฏิบัติตนตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ดังต่อไปนี้

๑) ต้องยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน เพื่อลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่ไม่ต้องฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”

๒) ต้องยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้ตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นสำคัญ”

๓) ต้องละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้รุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการเบียดบังมาจากผู้อื่น”

๔) ต้องไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า “การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่า ยืนได้ด้วยตนเอง”

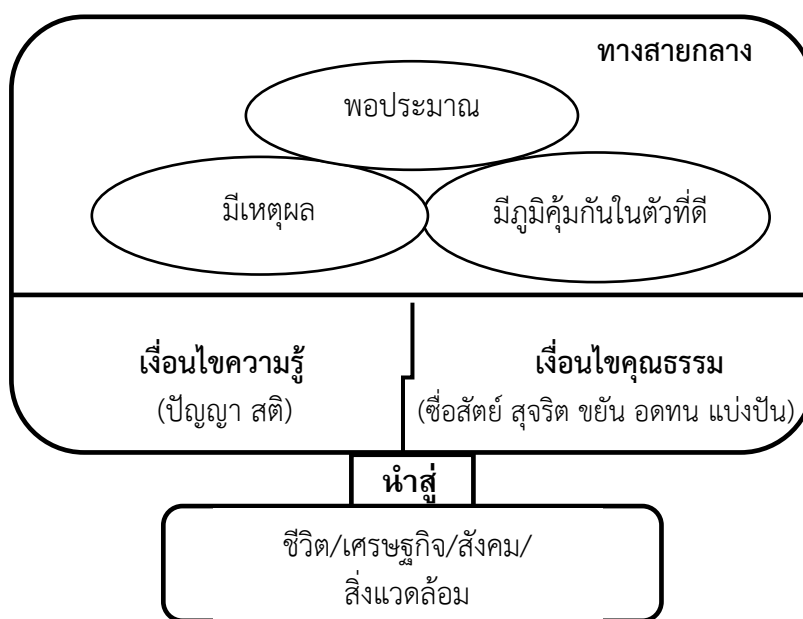
๕) ต้องปฏิบัติตนในทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่อาจจะล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลดละ พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น”

จากแนวปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เห็นได้ว่า เป็นแนวทางที่ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงของประชาชนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพ แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่จำเป็นต้องเน้นเป้าหมายตายตัว คงที่ หากแต่เป็นกระบวนการซึ่งประกอบด้วยการศึกษาชั่วชีวิตเรียนรู้โดยใช้วิถีวิทยาดูแลการ และเป็นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ชีวิตบนฐานคิด ที่เป็นระบบสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นวิถีชีวิตที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้ตามฐานะของแต่ละบุคคลทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งผลจากการที่มีครอบครัวเข้มแข็งดังกล่าวก็จะเป็นเหตุให้ชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปอย่างสมดุลท่ามกลาง

^๖ สมพร เทพสิทธิ, เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อริยมรรค, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

ความผันผวนทางเศรษฐกิจสามารถวางแผนทางในการดำเนินชีวิต ได้อย่างรัดกุมเพื่อสร้างความคุ้มกันให้กับชีวิตและครอบครัวนั่นเอง

ในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๗ เพื่อให้เกิดการพัฒนานั้นอยู่บนพื้นฐานของความสมดุล และความพอประมาณอย่างมีเหตุผล เพื่อจะนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมและการเมือง ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก มีการศึกษาและรู้จักการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดีมีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ดังแสดงไว้ในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๘

จากแผนภาพที่ ๒.๑ จะเห็นได้ว่าการปรับตัวของสังคมทุกภาคส่วนให้เตรียมพร้อมรองรับบริบทของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น องค์กรทุกองค์กรทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจำเป็นต้องหันมาทบทวนกระบวนการพัฒนาใหม่ในทิศทางที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติโดยให้ความสำคัญกับการนำทุนของประเทศที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทรัพยากรมนุษย์ ทุนสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทุนที่เป็นวัตถุดิบของและตัวเงินให้สามารถเป็นเสมือนเสาเข็มหลักของการพัฒนาประเทศในระยะยาวต่อไปได้อย่างสมดุล ใช้ความรู้รอบรู้ คุณธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และความเพียร ในกระบวนการพัฒนาที่มีอยู่บนหลักความ

^๗ อุดมพร อมรรธรรม, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัวฯ**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙), หน้า ๔๐.

^๘ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

พอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันประเทศ ให้สามารถปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อความผันผวนของกระแสโลกาภิวัตน์ สำหรับกระบวนการสร้างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นผู้ปฏิบัติและทดลองด้วยพระองค์เองมาเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำเกษตรนั้นพระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าประสงค์มุ่งให้ประชาชนในภาคการผลิต คือ ภาคเกษตรและอุตสาหกรรมนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ก่อนเป็นลำดับแรก โดยยึดหลักธรรมทางศาสนาคือการไม่เอาความโลภเป็นที่ตั้ง รู้จักประมาณตนอย่างมีเหตุมีผลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เมื่อหน่วยการผลิตในระดับย่อยมีความเข้มแข็งมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาการผลิตและการจัดการจำหน่ายออกไปภายนอกทั้งระดับจังหวัด ประเทศและต่างประเทศในที่สุด เป็นแนวคิดของการพัฒนาที่มีปรัชญาตรงกันข้ามกับการพัฒนาแบบทุนนิยมซึ่งเน้นการขยายการผลิตด้วยการกระตุ้นให้เกิดการบริโภคให้มากที่สุด โดยใช้ความโลภของมนุษย์เป็นเครื่องมือ เมื่อมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคทำให้ประชาชนเป็นหนี้ในที่สุด

จากแนวคิดดังกล่าว ส่งผลกระทบให้กลไกของหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปรับแนวทางการดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล มีแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างเช่น แนวคิดการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในทัศนะของ ศ.น.พ. ประเวศ วะสี^๙ ที่กล่าวว่า เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีจุดเด่นในด้านความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการของการผลิต ครอบคลุมถึงศีลธรรมและจิตใจไปในตัว กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงสามารถมีได้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น

๑) การทำเกษตรผสมผสาน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น ถ้ามีพื้นที่อยู่ ๑๐ – ๑๕ ไร่ หรือน้อยกว่าควรที่จะมีสระน้ำที่เก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี ควบคู่ไปกับการปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกผลไม้ ปลูกสมุนไพร ปลูกไม้ยืนต้น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เป็นต้น โดยที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ต้องใช้สารพิษหรือยาฆ่าแมลง เกิดความสมดุลในระบบนิเวศและฐานทรัพยากร

๒) หัตถกรรมและศิลปกรรม เช่น การทอผ้า การทำเครื่องจักรสาน แกะสลักและอื่นๆ จะทำให้เกิดอาชีพที่พ่อ – แม่ – ลูกได้อยู่ด้วยกัน ครอบครัวอบอุ่นและมีอาชีพเลี้ยงตัวเอง

๓) อุตสาหกรรมชุมชน ควรมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน เช่น แปรรูปอาหาร ทำน้ำผลไม้แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถส่งไปขายทั่วโลกได้

๔) ธุรกิจชุมชน ชาวบ้านควรรวมตัวกันตั้งบริษัทชุมชน ซึ่งสามารถทำธุรกิจได้หลายชนิด เช่น จัดตั้งปั้มน้ำมัน ตั้งร้านขายอาหาร ขายอาหารปลอดสารเคมี ขายอาหารแปรรูป ขายผัก ผลไม้สมุนไพร จัดธุรกิจท่องเที่ยว ถ้ามีการเชื่อมต่อกับภายนอก ชุมชนก็จะได้ประโยชน์มากขึ้น

๕) ศูนย์การแพทย์แผนไทย แต่ละตำบลควรมีศูนย์การแพทย์แผนไทย ที่ชุมชนเป็นเจ้าของให้บริการนวดแผนไทย จะช่วยให้ชุมชนประหยัดเงินและสร้างรายได้

^๙ ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

๖) กองทุนชุมชน^{๑๐} กองทุนที่มีชื่อต่าง ๆ เช่น ธนาคารหมู่บ้าน เครดิตยูเนียน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เป็นกลไกทางการเงินที่ทำให้การออม การกู้ยืมลงทุนเลี้ยงชีพ สวัสดิการ กองทุนชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและธรรมะ

จากแนวคิดการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักวิชาการจะเห็นว่ากระบวนการดำเนินการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อมุ่งหวังให้เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืนในระยะยาว เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งตัวชุมชนสามารถอยู่รอดได้ด้วยตัวของชุมชนเอง โดยมีการกระจายงบประมาณลงไป ในกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ และลดรายจ่ายให้แก่เกษตรกรผู้ที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก โดยทำเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และชุมชนในรูปแบบของหมู่บ้านสหกรณ์ ซึ่งอยู่ในส่วนของการดำเนินโครงการ/กิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้บรรลุผลและเหมาะสมกับศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานนั้นเอง

ถ้าหากมองตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว นับได้ว่าเป็นวิธีที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทุกระดับได้เป็นอย่างดี และยังสามารถใช้แก้ปัญหาได้ง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่จุดเริ่มต้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันได้แก่กระบวนการพัฒนาความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชนบท โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนความคิดในการพึ่งตนเอง การเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม การร่วมทำธุรกิจกับภาคเอกชนภายใต้ความเท่าเทียมและผลประโยชน์ร่วมกัน ช่วยเหลือค้ำจุนซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชน ก่อให้เกิดความพอเพียงอันเป็นเกราะที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน และประเทศได้

ด้วยความตระหนักถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน/หมู่บ้านในลักษณะบูรณาการกับภาครัฐและหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน สร้างเครือข่ายของกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนนำสู่การขยายผลสู่พื้นที่เป้าหมายอย่างเหมาะสมต่อไป

๒.๑.๒ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙) ได้บัญญัติปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ด้วยความรู้รอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการกระทำ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับนำหลักปรัชญาฯ ไปเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สังคมมีความเข้มแข็ง และประเทศชาติมั่นคง

อย่างไรก็ดี เนื่องจากในปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) ยังมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนและมีการตีความที่หลากหลายเกี่ยวกับปรัชญาของ

^{๑๐} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงธรรมและสุขภาพ, หน้า ๑๒ – ๑๕.

เศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงเสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสานต่อ ความคิดและเชื่อมต่อการขยายผล แนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในปัจจุบัน รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การนำหลักปรัชญาพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)^{๑๑} ได้เสนอการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ต่อคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พิจารณา และคณะกรรมการฯ มีมติให้ความเห็นชอบ ดังกล่าว ว่าเป็นเรื่องที่ดี ควรสนับสนุน โดยมีข้อเสนอแนะให้เน้นการมีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม วิธีการที่หลากหลายในการสร้างความรู้ความเข้าใจ การวัดผลสำเร็จเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณ และให้ความเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ต่อไปดังนี้

การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างกระแสสังคมให้มีการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิดหรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ในหมู่ประชาชนทุกภาคส่วน และทุกระดับ โดยมีวัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนฯ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนประชาชนทุกภาคส่วนและทุกระดับให้สามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะที่สอดคล้องกับหน้าที่และบทบาทของแต่ละบุคคลได้อย่างเหมาะสม และท้ายที่สุดนำไปสู่การปลูกฝังปรับเปลี่ยนจิตสำนึกและกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับระบบ และโครงสร้างการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ ยุทธวิธีในการขับเคลื่อนจะมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและชัดเจน

แผนงานดังกล่าวจะเชื่อมโยงเครือข่ายเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างแกนกลางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำหน้าที่ขยาย เชื่อมโยง และพัฒนาเครือข่ายแห่งการเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนสนับสนุนความร่วมมือระหว่างเครือข่าย ให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ร่วมกัน เพื่อให้สามารถเผยแพร่ให้ประชาชนในภาคส่วนต่างๆ นำเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ และขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง

แผนงานพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการศึกษาวิจัย ซึ่งสังกัดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ ที่ชี้ให้เห็นแนวทาง วิธีการ ตลอดจนประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การพัฒนาวิชาการจะเน้นการวิจัยเชิงนโยบาย เพื่อให้มีแนวทางเลือกในการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ และการสร้างระบบเตือนภัยเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในสังคม แผนงานสร้างหลักสูตรและกระบวนกรเรียนรู้ โดยสร้างรูปแบบของกระบวนกรเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน วิทยากรกระบวนกร ครู ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ

^{๑๑} ประเวศ วสกี, ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

นักการเมือง เป็นต้น ให้มีโอกาสดำรงและเรียนรู้จากการปฏิบัติ จนสามารถตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ แล้วเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ น้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป ทั้งนี้ การสร้างรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ี้ โดยจะเน้นการร่วมคิด ร่วมทำเพื่อหารูปแบบ การหาตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม และเหมาะสม ตลอดจนสร้างความพร้อมของแต่ละกลุ่มเป้าหมายให้สามารถนำไปดำเนินการต่อได้เองอย่างต่อเนื่อง แผนงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และรณรงค์เพื่อสร้างกระแสสังคม โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในวงกว้าง ปลุกฝังค่านิยม และสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่^{๑๒} จะต้องมียุทธวิธีและรูปแบบในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งสอดคล้องกับเนื้อหาและแนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบดังนี้

กลไกการดำเนินการ

การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องมีแกนกลางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการ ทั้งนี้ การจัดการควรอยู่ในรูปแบบมูลนิธิ เพื่อความมีประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการระดมพลังและทรัพยากรจากทุกภาคส่วน โครงสร้างการบริหารจัดการจะเป็นกลไก ๓ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิเศรษฐกิจพอเพียง ทำหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะ เชิงแนวทาง และข้อพึงพิจารณาในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับที่ ๒ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอยู่ภายใต้คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำหน้าที่ประสานเครือข่ายทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติให้เกิดการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ ของสังคม กำหนดกลยุทธ์และกิจกรรมหลักๆ ของการดำเนินงาน ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมภายใต้แผนงานในการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และให้คำแนะนำในการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ให้สามารถนำนโยบายไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

ระดับที่ ๓ ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเบื้องต้นของเครือข่าย ดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางที่คณะอนุกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้ความเห็นชอบ และรับผิดชอบการดำเนินงานในภาคปฏิบัติ ตลอดจนการบริหารจัดการทั่วไป

สรุปว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย

^{๑๒} สุเมธ ตันติเวชกุล, *ใต้เบื้องพระยุคลบาท*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔.

การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน^{๑๓} แบ่งเป็น ๒ เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่

- เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน
- เครือข่ายธุรกิจเอกชน

นอกจากนี้แล้วยังมีเครือข่ายสนับสนุนตามภารกิจ ได้แก่

- เครือข่ายวิชาการ
- เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้
- เครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

กระบวนการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง นั้นมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนที่ทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะเป็นการเสริมพลังในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่เน้นการพึ่งตนเอง และการอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีในโลก เพราะแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ที่ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจและสังคมในระดับรากหญ้าให้เข้มแข็ง ในขณะที่ส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้มีเสถียรภาพในระดับระหว่างประเทศ สามารถปรับตัว เลือกรับสิ่งที่เป็นประโยชน์ และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จากทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ และนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความเป็นไปได้อย่างยิ่งเนื่องจากว่าพระพุทธศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือนั้น หลักธรรมหรือแนวทางปฏิบัติมีความสอดคล้องกับหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้ามาเพื่อการศึกษาต่อไปนี้

๒.๒ เศรษฐกิจตามหลักการของพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกฎของธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ที่มีอยู่ก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์นั้นได้ค้นพบและนำมาเผยแผ่ให้ศาสนิกได้รู้และปฏิบัติตาม ในความเป็นศาสตร์ของพระพุทธศาสนายังสามารถทำให้เราศึกษาได้หลายศาสตร์ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจในศาสตร์นั้น ๆ เพราะองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาก็เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาตามแบบแผนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมี คุณภาพหรือไม่ พระพุทธศาสนามีข้อมูลความรู้ทางศาสตร์ต่าง ๆ

^{๑๓} อภิชัย พันธเสน สรวิชัย เปรมชื่น พิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา, การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒). หน้า ๕๔.

โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความกระจ่างสำหรับการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอดอย่างมีคุณภาพที่น่าจะเป็นทางเลือกให้สังคมที่กำลังเป็นอยู่

๒.๒.๑ ความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) คือ การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการผลิต จำหน่าย แจกจ่าย บริโภค และการใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่จำกัดเพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตเพราะเป็นการนำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาวะ ความเป็นจริงของตัวมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์^{๑๔} (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า "เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ" นั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และเกื้อกูลกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกัน และก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ก็ต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco systems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม"

อภิชัย พันธเสน^{๑๕} ได้แสดงทัศนะไว้ว่า "พุทธเศรษฐศาสตร์หมายถึงการนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก กล่าวโดยสรุป ก็คือวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด"

๒.๒.๒ พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกันกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจาก จุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมาย เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี มีเครื่องอุปโภคบริโภคที่หลากหลาย ในทางเศรษฐกิจถือว่าเป็นมาตรฐานในการครองชีพที่สูง เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้สินค้าที่ผลิตขึ้นมีการใช้บริโภคมามากขึ้น จึงเน้นเป้าหมายสร้างความสุขให้มนุษย์ที่วัตถุนั้นเอง^{๑๖}

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒.

^{๑๕} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์วิวัฒนาการและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๑๖} คุณ โทษณ์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๙๑.

ส่วนพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของความสุข ๒ ประการคือ โลภียสุข และโลกุตตรสุข โลภียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นสุขที่พัวพันกับทรัพย์สินสมบัติและวัตถุกามต่าง ๆ เป็นประเภทามิสสุข (กาม กิณ เกียรติ) ความสุขทางเศรษฐกิจก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็นความสุขของการแสวงและการที่จะให้ได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการของตนเองตามความปรารถนา ส่วนโลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสและสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับสิ่งวัตถุกามใด ๆ ที่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ปรารถนา เพราะเป็นความสุขที่ได้มาจากการตัด ลด ละ เลิก ความต้องการ หรือทะยานอยาก แทนที่เราจะพยายามแสวงสิ่งของมาสนองความต้องการที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ของเราอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการดับความต้องการที่ทำให้จิตร่อนรนหรือแทนที่จะหาความสุขจากการแสวงหาหรือสะสมทรัพย์อย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเสียสละทรัพย์เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือช่วยเหลือมนุษยโลกด้วยกันก็ได้ เพราะว่าถ้าเรารู้จักให้ แบ่งปัน เอื้ออารีย์ มากเท่าใด เราก็จะออกจากกิเลสอารมณ์ โลก โกรธ หลง ได้ง่ายขึ้นและในที่สุดก็จะพบกับความสุขที่เป็นโลกุตตรหรือที่เรียกว่าเป็นบรมสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับความสุขของบุคคลไว้ว่าทุกคนสามารถแสวงหาความสุขได้เท่าเทียมกันหากแต่ว่ารู้จักควบคุมจิตใจและความทะยานอยากของตนได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวว่าผู้ที่มีทรัพย์เท่านั้นที่จะมีความสุข

ดังนั้น พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ ต่างก็มีจุดมุ่งหมาย คือให้มีความสุขเหมือนกัน แต่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสุขที่กว้างขวางกว่าเศรษฐศาสตร์มากมาย แม้จะสอนเรื่องความสุขที่สูงกว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลภียสุข ที่ถือว่าเป็นความสุขของฆราวาสตามหลักเศรษฐศาสตร์ เพราะทั้งสองมีวิธีการที่แตกต่าง กัน อุปมาเหมือนคนที่เดินด้วยเท้าเปล่าและคนนั่งรถยนต์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือที่ต้องการ จะต่างกันที่ประสิทธิภาพในการดำเนินไป คนเดินก็จะช้า เปรียบเหมือนโลภียสุข แต่คนนั่งรถยนต์ ก็จะสามารถไปได้เร็ว เปรียบเหมือน โลภียสุข ที่เป็นความสุขที่เป็นอมตะ เศรษฐศาสตร์อุปมาเหมือนคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนพระพุทธศาสนาอุปมาเหมือนคนนั่งรถยนต์ ที่เหมือนกันก็คือเพื่อไปสู่ความต้องการ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นที่โลกุตตรสุข มากกว่า โลภียสุข ก็ตามแต่ พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้าม โลภียสุข เพราะถือว่า โลภียสุขเป็นจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจทั่วไป จึงพยายามสอนหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณภาพ ของสังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาตระหนักดีว่า ศีลธรรมจะดีได้ยากถ้ามนุษย์ยังทุกข์ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมบทภาคที่ ๖ โดยทรงปรารภถึงบุคคลเลี้ยงโค ที่มีความหิว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะว่าปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมมีความสำคัญยิ่งการที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้มีในใจของบุคคลได้นั้นย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนมากมายก็เพื่อให้มนุษย์ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจ โดยพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยยึดหลักธรรมควบคุมดำเนินกันไป จะเห็นได้ว่าหลักธรรมเหล่านั้นจะเกี่ยวกับชีวิตทางเศรษฐกิจและไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกับระบบทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เลย ตรงกันข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างได้ผลดีอีกด้วยนั่นเอง ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าถ้าหากการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เพื่อการผลิตอย่างมีคุณธรรมแล้ว เชื่อได้ว่ามีส่วนช่วยให้สังคมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้เป็นอย่างดีทีเดียว

๒.๒.๓ การผลิตตามแนวพุทธ

การผลิตตามแนวพุทธ^{๑๗} หรือ เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่สภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวให้มีอยู่ มีกิน ความสุขตามฐานะแห่งตน หากผลผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจำหน่าย แจกจ่ายต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตน ผลิตโดยชอบธรรมไม่มีอคติและใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ และภาวะไม่มีความโลภจนเกินไป ชีวิตก็จะประสบความสำเร็จตามอัตภาพของตน เช่น

องค์ประกอบในการผลิตแนวพุทธประกอบด้วย ๔ อย่างคือ

๑. คน เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว

๒. เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร

๓. วิธีการ คือ การดำเนินการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตน ผู้อื่น และทำลายสิ่งแวดล้อม

๔. ปัญญา คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ในทางพระพุทธศาสนาที่เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่า บริโณณานิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้

วัตถุประสงค์ในการผลิตเชิงพุทธนั้นก็เพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลัง วยสติปัญญา เพศ ความสามารถ ความถนัด ในการผลิต (อัตตัญญูตา) และจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยภายนอกเสมอ โดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความต้องการอะไรเป็นหลัก อะไรเป็นปัจจัยรอง จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมว่าด้วยการไม่ทำลาย เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมาย หรือรู้ผล รู้ประโยชน์ที่ตนประสงค์ และสิ่งที่ไม่ควรผลิต คือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ พิจารณา กาลเวลา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่เหมาะสมตามฤดูกาล (กาลัญญูตา) รู้จักบริโภคของชุมชนว่า จะผลิตอะไร เพื่อใคร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่าธรรมชาติของบุคคลในแต่ละสังคมจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีความชอบต่างกัน ความพอใจต่างกัน (ปริสัญญูตา) นั่นเอง

พระพรหมคุณาภรณ์^{๑๘} (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า "การผลิตเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง (ธัมมัญญูตา) ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิต เราคิดว่าเราทำอะไรให้เกิดใหม่ แต่แท้จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่งจากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่งจากแรงงานอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่ โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป ถ้าเศรษฐศาสตร์จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงแล้ว จะคิดถึงแต่การผลิตอย่างเดียวไม่ได้การผลิตทุกครั้งก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ฉะนั้น จึงมี

^{๑๗} อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์วิวัฒนาการและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, หน้า ๑๒ - ๑๕.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๒๓ - ๒๕.

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทางเศรษฐกิจนี้ เช่นว่าการผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย ซึ่งเราจะมีปัญหาว่าควรจะมีผลิตดีหรือไม่ในบางกรณี เราอาจจะมีการงดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้น ก็เป็นกิจกรรมที่เสริมคุณภาพชีวิตได้ด้วย เราต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็น ๒ ประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย เช่น การผลิตที่เป็นการทำลายทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสีย กับการผลิต เพื่อการทำลาย เช่น ผลิตอาวุธ ยุทธโศปกรณ์ มีทั้งผลผลิตที่มีในทางบวก และการผลิตที่มีผลในทางลบ มีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิต และในทางทำลายคุณภาพชีวิต^{๑๙}

สุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ ได้กล่าวไว้ใน เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการผลิตแนวพุทธ ว่า "สิ่งที่มุ่งใจให้ผู้ผลิตทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวมาใช้ในเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่ หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจผลิตสินค้าให้คุณแก่มนุษย์ ไม่ผลิตสินค้า ที่เป็นโทษต่อมนุษย์ เช่น การผลิตยาพิษ หรือ อาวุธ ใช้หลักไม่เบียดเบียนคือ ผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตและเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย"^{๒๐}

การผลิต หมายถึง การผลิตสินค้าเพื่อที่จะให้บริการแก่มนุษย์ในสังคมตามความต้องการ รสนิยม ความพอใจของแต่ละบุคคล ในการเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้น โดยฝ่ายที่ผลิตจะต้องประกอบด้วย นายจ้าง และ ลูกจ้าง ที่เป็นผู้ผลิตสินค้าที่ทำตามหน้าที่ของตนเอง ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง พึงกระทำต่อกัน ในสังคาลสูตร ที่นิกาย ปาฎิกวรรค^{๒๑} ดังนี้

หน้าที่ของนายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้าง

๑. ด้วยการจัดการงานให้ทำสมควรแก่กำลัง ไม่มีอคติต่อลูกจ้างคนใด คนหนึ่ง
๒. ด้วยให้อาหารและรางวัล ให้สวัสดิการ แก่ลูกจ้างอย่างเหมาะสม
๓. ด้วยรักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
๔. ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการทำงาน
๕. ด้วยปล่อยยให้สมัย และให้มีโอกาสพักผ่อนตามสมควร (ให้มีอิสระในโอกาสงานบุญ ประเพณีต่างๆ)

เมื่อรวมความจากคำกล่าวข้างบนนี้ สรุปได้ว่า การผลิต คือ การผลิตสินค้าขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการของตนเอง และบุคคลอื่นในส่วนของพระพุทธศาสนามองว่าการผลิต คือ การประกอบอาชีพในทางที่ชอบ ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น สิ่งที่ได้มาสนองความต้องการของตนเองจะต้องได้มาโดยชอบ โดยสุจริต ไม่ฉ้อโกงคนอื่นมา ไม่ลักขโมย ประกอบอาชีพตามสถานะที่ตนเองมี ประกอบการที่สุจริตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เน้นความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ด้วย

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘ – ๓๙.

^{๒๐} สุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ, เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๕๑.

ความขยันหมั่นเพียรจนสามารถดำรงชีวิต จาการากฐานของรากหญ้า จนพัฒนาชีวิตให้พอกอยู่พอกิน ดังนั้น การผลิตในเชิงพุทธจึงมุ่งเน้นไปที่คุณค่าที่ตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต และเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแน่นอน

๒.๒.๔ แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน

พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงหลายประการ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในที่นี้จะได้สรุปในลักษณะแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้มานำเสนอไว้เพียงบางประการ ที่เป็นหลักสำคัญและมีส่วนสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ดังนี้

๑) แนวคิดเรื่องทางสายกลาง คำว่า “ทางสายกลาง” นี้ ตรงกับภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรก คือ “อัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีใจความว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่าเป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซุ่มซ่ามหรือสุดโต่งอย่าง ได้แก่ การหมกหมุ่นในกามสุขและการทรมานตนเอง เป็นทางที่นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง มุ่งสู่ความสงบและความรู้ยิ่ง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั่นคืออริยมรรคอันประกอบด้วย องค์ ๘ ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ^{๒๒} จากแนวคิดนี้ อาจสรุปลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาสทั่วไปได้ว่า เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่พึงงาม โดยไม่ซุ่มซ่ามหรือสุดโต่ง ๒ อย่าง ได้แก่ วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงาม ความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ความอโรยหรือเปลือกนอกของวัตถุต่าง ๆ ที่น่าชอบใจ มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หย่อนเกินไป คือ ปลดปล่อยตนเป็นทาสของวัตถุเกินไป และไม่ทำตัวให้ลำบาก เช่น ตระหนี่ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวในสิ่งที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ตึงเกินไป เป็นลักษณะของความไม่พอดี แต่ให้ดำเนินชีวิตสายกลาง คือ ถือหลักความพอดี พอเหมาะ ถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ ประการ คือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่พึงงาม (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังยั้งคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

กล่าวโดยสรุป คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำ สร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ดีงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองนั่นเอง สามารถส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในฐานะที่เป็นทางสายกลาง แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงและองค์ประกอบของทางสายกลางในพุทธศาสนา คุณธรรมทั้ง ๘ ประการนั้น (มรรค ๘) ก็เป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรมและจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคม

^{๒๒} วิ.มท. (ไทย) ๔/๑๓/๑๘.

เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะหัวใจสำคัญขององค์คุณธรรมทั้ง ๘ ประการนั้นอยู่ที่ ความพอดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม (สัมมา)

๒) **แนวคิดเรื่องความสันโดษ** ความสันโดษในทางพระพุทธศาสนานี้ หลายคนในสังคมยังไม่มีสมาธิเข้าใจถึงความหมายหรือลักษณะดีเท่าที่ควร มีไม่น้อยคนเลยที่เข้าใจว่าความสันโดษ คือ ความขี้เกียจ การไม่ชวนขวนขวายดิ้นรน ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นเหตุให้ชีวิตตกต่ำ สังคมและประเทศชาติก็ไม่ได้มีการพัฒนา เพราะว่าหลักคำสอนเรื่องสันโดษ ทำให้คนงอมืองอเท้า เป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เป็นต้น ถือว่าเป็นความเข้าใจผิดจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมาก เพราะฉะนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราควร จะทำความเข้าใจให้กระจ่างเรื่องความสันโดษ อันนับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตที่พอเพียง

คำว่า “สันโดษ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สนฺตุฏฺฐิ” มีความหมายดังที่ปรากฏในมังคลัตถ ที่ปนิ ๓ นัย^{๒๓} ได้แก่

๑) สันโดษ แปลว่า **ยินดีสิ่งที่เป็นของตน** กล่าวคือ ความพอใจของซึ่งเป็นส่วนของตน ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกปัจจัยสิ่งของต่าง ๆ ที่ตนเองหามาได้จากการทำหน้าที่การทำงานต่าง ๆ โดยชอบธรรม ทั้งในเวลารับ ทั้งในเวลาใช้สอย ไม่ว่าสิ่งที่ได้มาเป็นของตนนั้น จะเป็นสิ่งที่ดี ประณีตสวยงามหรือไม่ก็ตาม ก็ยินดีด้วยสิ่งนั้น ด้วยความรู้สึกที่ว่า เราได้มันมาเป็นสมบัติของเรา โดยถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรม กฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีต่าง ๆ

๒) สันโดษ แปลว่า **ยินดีในสิ่งที่มีอยู่** กล่าวคือ มีความพอใจยินดีในปัจจัยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองที่เราได้มาแล้ว โดยปราศจากความรู้สึกมักมาก เสียใจ มีอยู่เท่าใด ก็พอใจเท่านั้น ไม่ทะยานอยากได้ในสิ่งที่มีไม่ได้และไม่ได้มี ไม่ปรารถนามากเกินกำลังความสามารถของตน และไม่มี ความทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ซึ่งหมายถึง รู้จักพอประมาณนั่นเอง

๓) สันโดษ แปลว่า **ยินดีด้วยใจที่เสมอ** กล่าวคือ การละจากความรู้สึกยินดีในสิ่งที่น่าชอบใจน่าปรารถนา และในสิ่งที่ไม่น่าชอบใจไม่น่าปรารถนาซึ่งในทางพระเรียกว่า อภิธรรมมณเฑียรานิธรรมมณเฑียรานิ ความสันโดษตามความหมายนัยนี้ มุ่งถึงการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ อันเป็นเรื่องของโลกธรรม ทั้ง ๘ ประการ คือ ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ความไม่เอนเอียงในจิตใจนี้ เกิดจากการพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อให้เข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งล้วนไม่แน่นอน(อนิจจัง) มีความเกิดขึ้น(อุปาทะ) ในเบื้องต้น มีความตั้งอยู่ (ฐิติ) ในท่ามกลางและมีความดับสลายไป (ภังคะ) ในที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสิ่งใดคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้(ทุกขัง)และทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเราเขา เราไม่สามารถบังคับให้เป็นไปดังใจเราปรารถนาได้ทุกอย่างไป (อนัตตา)” ดังนี้ เมื่อเรามีความเข้าใจอย่างนี้ ก็จะทำให้มีจิตใจที่สม่ำเสมอในทุกอารมณ์ที่มากระทบจิต มีทัศนคติเห็นภาพรวมของสรรพสิ่งเสมอگون ไม่เดือดร้อนใจกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ลึงโลดใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา ลักษณะนี้เรียกว่า ผู้สันโดษด้วยใจที่เสมอ

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗/๑๐๖.

จากความหมายของ “สันโดษ” ทั้ง ๓ นัยนี้ สรุปได้ว่า ความสันโดษ หมายถึง ความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี ตนได้ ด้วยจิตใจมั่นคง ความสันโดษในทางพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของการวางใจไม่ให้เป็นทุกข์ ยอมรับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการมีรายได้นั่นเอง หากทำได้อย่างนี้ก็ถือว่ามิจิตใจที่ติงามและถือว่ามัทริพยภายในอันสำคัญทีเดียว ดังพระพุทพจนัที่ว่า “ทริพยมีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง”^{๒๔}

ในยุคปัจจุบันนี้ มีปัญหาทางสังคมมากมายที่เกิดขึ้นเพราะขาดความสันโดษ แต่กลับมีธรรมที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับสันโดษเข้าแทนที่ คือ ตัณหา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพยายามทำความเข้าใจเรื่องสันโดษในสังคมไทย ให้เห็นว่า ความสันโดษเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่ยอมรับความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่การงอมืองอเท้า เกียจคร้านอย่างที่ไม่เข้าใจกันโดยมากนั้น เป็นเรื่องที่มีความจำเป็น และที่สำคัญต้องตระหนักเสมอว่า ความสันโดษมิใช่เป็นหลักธรรมที่จะปฏิบัติเพียงอย่างเดียวแล้วจะบรรลุคุณค่าความดีได้ เพราะเวลาที่พระพุทพเจ้าตรัสถึงเรื่องสันโดษ พระองค์จะตรัสย้ำว่าให้มีความสันโดษในวัตถุที่เกินความจำเป็นแต่ไม่ให้สันโดษในธรรมและให้มีความเพียรพยายามกำกับในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เสมอ^{๒๕} หลักสันโดษจึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งสามารถส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

๓) แนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องความสันโดษ จัดเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของชีวิตที่พอเพียง และเป็นเสมือนธรรมฝ่ายรับ คือ เป็นคุณธรรมที่มีไว้สำหรับรับกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยภาวะจิตที่เป็นสุข ซึ่งควรเชื่อมโยงกับหลักธรรมฝ่ายรุกอีกประการหนึ่ง อันเป็นหลักที่จะอำนวยสุขในชีวิตปัจจุบัน กล่าวคือ หลักกฏฐธัมมิกัตถะ ๔ (ประโยชน์ในภพปัจจุบัน) พระพุทพองค์ได้ตรัสสอนแก่อุชชัยพราหมณ์ ในขณะที่เข้าไปเฝ้า เพื่อกราบทูลขอให้พระองค์แสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันและธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขภายหน้าให้ฟัง เนื่องจากตนจะย้ายไปอยู่ในต่างถิ่น พระพุทพองค์จึงตรัสสอน ดังความปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า

“ดูก่อนพราหมณ์ ธรรม ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน กล่าวคือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชิวตา

(๑)อุฏฐานสัมปทา คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในการทำงาน...เธอเป็นผู้ขยัน ขำขันขำนาญ ไม่เกียจคร้านในงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอบสวน ตรวจตรา รู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดการ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

(๒) อารักขสัมปทา คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์มาก ที่หาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรแล้ว...เธอจัดการคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้โดยพิจารณาว่าทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงริบโภคทรัพย์เหล่านั้นเสีย พวกโจรไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้ไปเสีย น้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

(๓) กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบลใดก็ตาม เธอเข้าสนิทสนมสนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับท่านที่เป็นคหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบด้วยศรัทธา...

^{๒๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๒๕.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕/๒๕๔.

ศีล...จาจะ...และ(ปัญญา)เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศรัทธา...ศีล...จาจะ...(และ)ปัญญาของเขา...นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

(๔) สมชีวิตา คือ กุลบุตรเป็นผู้เลี้ยงชีวิตเหมาะสม ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป โดยรู้เข้าใจทางเพิ่มพูนและทางเสื่อมถอยแห่งโภคทรัพย์ ว่าทำอย่างนี้รายได้ของเราจึงจะเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจึงจักไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนชั่งหรือลูกมือคนชั่ง ยกตราชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่าหย่อนไปเท่าไร หรือเกินไปเท่าไร ถ้าหากกุลบุตรนี้มีรายได้้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเอาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้สมบัติเหมือนกินมะเดื่อ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีวิตอย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้คงจะตายอย่างคนอนาถา แต่ด้วยเหตุที่กุลบุตรเลี้ยงชีวิตเหมาะสม...จึงเรียกว่า สมชีวิตา

ดูก่อนพราหมณ์ โภคะที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีช่องทางเสื่อม(อบายมุข)

๔ ประการ คือ

- เป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง
- เป็นนักเลงดื่มสุรา
- เป็นนักเลงเล่นการพนัน
- คบคนชั่วเป็นมิตร ”

ต่อจากนั้น พระองค์ก็ได้ตรัสประโยชน์ที่ควรบำเพ็ญเพื่อผลในภพหน้าที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ๔ ประการ คือ สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) สีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) จาคะสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยความเสียสละ)และปัญญาสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) แก่พราหมณ์

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ย่อมทำให้เราเข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องประโยชน์สุขในปัจจุบันว่า การจะดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุข มีฐานะมั่นคง สมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีธรรม ๔ ประการ ซึ่งโบราณท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐี (อุ อา ก ส) โดยสรุปคือ

(๑) ขยันสรรหา (อุฏฐานสัมปทา) ได้แก่ ขยัน มานะ บากบั่น ต่อสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่เกียจคร้าน ในการทำกิจหน้าที่การงาน โดยทำงานต่าง ๆ ด้วยความขำขันขำนาญ ด้วยความรู้ความเข้าใจ

(๒) รักษาดี (อารักขสัมปทา) ได้แก่ รู้จักเก็บออม คุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายหรือเสียหาย ด้วยกรณีต่าง ๆ

(๓) มีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตตตา) ได้แก่ สماعคมกับมิตรที่ดี เพราะมิตรดีย่อมไม่ชักนำในทางเสื่อมเสีย และสามารถชี้แนะ ให้คิดในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อื่น

(๔) เลี้ยงชีวิตพอเพียง (สมชีวิตา) ได้แก่ รู้จักจับจ่าย ใช้สอยให้เหมาะสมกับฐานะและความจำเป็น โดยมีหลักสันโดษเป็นพื้นฐาน

นอกจากนี้ การที่จะให้ฐานะชีวิตมั่นคง และมีชีวิตที่เป็นสุขได้นั้น ก็ต้องเลี้ยงอบายมุขให้ได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ในตอนท้ายของพระพุทธพจน์ข้างต้น เพราะอบายมุขนั้น ล้วนเป็นส่วนเกินของชีวิตและนำพาชีวิตให้มัวเมา จนต้องเสียหาย เสียศูนย์และสูญเสียในที่สุด ด้วยว่า การเป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิงก็ดี เป็นนักเลงดื่มสุราก็ดี เป็นนักเลงเล่นการพนันก็ดี คบคนชั่วเป็นมิตรก็ดี ล้วนเกินมาจากตณหา ซึ่งมีอริขะเป็นมูลรากและมีความทุกข์เป็นดอกผล ทุกท่านผู้หวังความเจริญจึงควรหลีกเลี่ยงให้ไกล ดูจกหลักหน่อสรพิษที่มีพิษร้าย ไม่ควรเข้าใกล้ ไม่ควรส่องเสพโดย

เด็ดขาด เราควรหันมาทำการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้ชัดเจน เพื่อหาทางแก้ปัญหาและนำไปประพฤติปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เราได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือ “ชีวิตพอเพียง” กันอยู่เนี่ย ถือเป็นช่วงโอกาสสำคัญ ที่เราจะได้อีกเลือกดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเพื่อวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมจะได้ลดลง ที่สำคัญหากทุกคนจับประเด็นสำคัญของการดำเนินชีวิตทั้งในแง่เป้าหมาย และวิธีการได้ คือ มีความสันติสุขเป็นเป้าหมาย มีหลักการดำเนินชีวิตที่พอเพียงตามแนวพุทธศาสนา เป็นวิธีการที่อาศัยสันโดษเป็นพื้นฐาน อาศัยทฤษฎีภูมิคุ้มกัน ๔ เป็นกระบวนการและอาศัยการเว้นจากอบายมุขทุกชนิดเป็นกำแพงกันความเสี่ยง เชื่อแน่ว่า ความสันติสุขของบุคคลและสังคมอยู่จะเป็นจริงได้อย่างยั่งยืน

สรุป วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาในสังคมโลกและสังคมไทย ถือเป็นบทเรียนอันล้ำค่าที่ชาวไทยทุกคน ควรทำความเข้าใจ เพื่อสืบเสาะหาสาเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ แล้วดำเนินการหาวิธีแก้ไขปัญหามาตามหลักอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมุ่งแก้ปัญหาที่สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา กล่าวคือ ความทะยานอยากหรือความต้องการที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ เพราะหากบรรเทาหรือหยุดอำนาจของตัณหาภายในบุคคลเสียได้ก็สามารถแก้ไขปัญหามวลของมนุษย์ได้ ซึ่งจำเป็นต้องใช้มรรควิธี คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดเศรษฐกิจที่อยู่บนฐานของความรู้และคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่เกิดจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงมุ่งหมายให้สังคมไทยเป็นสังคมที่พึ่งตนเองได้ โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๖ จากนั้น พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างในแนวทางของความพอเพียงอย่างต่อเนื่อง และทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อส่งเสริมให้พสกนิกรในภาคเกษตรมีชีวิตที่พอเพียงอย่างประสบผลสำเร็จ ถึงแม้ว่าในระยะแรกภาครัฐยังไม่ได้สนใจทุ่มเทกับแนวพระราชดำรินี้อย่างจริงจังมากนัก จนกระทั่งเกิดปัญหาภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นกระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้ถูกนำเสนออย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เติบโตและขยายผลออกไปจากภาวะที่เป็นปัญหา จนสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นแนวคิดที่ได้อาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยและแนวธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนสำคัญ คือ ทางสายกลาง และความสันโดษ ซึ่งเป็นที่มาของความพอเพียง อันหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ศักยภาพในการพึ่งตนเองและดุลยภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนำมาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบกัน พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ประการ จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เพราะมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปรากฏในแนวคิด ช่วยส่งเสริม สนับสนุน สร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

เมื่อเป็นเช่นนี้ การส่งเสริมให้มีการเผยแผ่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนก็จะได้รับประโยชน์จากการนับถือศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในอีกด้านหนึ่ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอยู่นี้ก็จะมีผลชัดเจนในเชิงนโยบายมากขึ้น และในทางปฏิบัติเมื่อนำพระพุทธศาสนามาควบคู่กันด้วยก็ยิ่งทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลดียิ่งขึ้นด้วย

๒.๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประชาชน โดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนได้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในชุมชน เชื่อว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนต้องใช้พลังชุมชนแก้ปัญหาของชุมชน คือพลังทุน พลังการผลิต พลังการตลาด และพลังในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีพลังคนที่มีสุขภาพและคุณธรรมเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการรวมทั้งอาจจะต้องมีแรงสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคเอกชนซึ่งจะต้องปรับบทบาทกระตุ้นสนับสนุนให้การแก้ปัญหาของชุมชนบรรลุผล โดยปราศจากอุปสรรคเหนี่ยวรั้งด้วยเงื่อนไข กฎ ระเบียบแบบแผนของทางราชการ เศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเรื่องของการทำมาหากิน^{๒๖} การหารายได้ สะสมทรัพยากรการผลิต การจำหน่ายและบริโภคในชุมชน การดำเนินงานของชุมชนที่ระดมพลังความสามารถทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ความรู้ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การผลิตของชุมชน ตลาดของชุมชน และการบริหารจัดการของคนในชุมชนมาผลักดันโครงการกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกิจกรรมเครือข่าย เป็นต้น ให้มีความเคลื่อนไหวและมีพลังในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจขอชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและดำเนินธุรกิจกับชุมชนภายนอกได้โดยไม่เสียเปรียบ

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชนมีปรัชญาความเชื่อในพลังความสามารถของประชาชนว่าจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเองและชุมชนได้โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๓ ระดับคือ

ระดับพื้นฐาน คือ การพัฒนาให้ชุมชน พออยู่พอกิน หมายถึง มีการผลิตให้พอเพียงต่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็นำไปขาย มีรายได้จุนเจือครอบครัว

ระดับปานกลาง คือ การพัฒนาให้ชุมชน อยู่ดีกินดี หมายถึง การผลิตให้เกินพอ เพื่อนำผลผลิตส่วนเกินไปขายเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ครอบครัวผ่านเกณฑ์ จปฐ. และมีเงินออม

^{๒๖} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม, หน้า ๓๔ - ๓๕.

ระดับก้าวหน้า คือ การพัฒนาให้ชุมชนมั่งมีสุข หมายถึง มีการดำเนินธุรกิจ โดยผู้ประกอบการในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชนมีความสามารถในการค้าขายเพื่อหวังผลกำไร นำส่วนที่เป็นกำไร ดอกผล มาแบ่งปันสมาชิกมีรายได้ มีทุนหมุนเวียนในชุมชน

จากหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๒๒} สรุปได้ว่าเมื่อวิเคราะห์หลักการของระบบเศรษฐกิจสังคมแบบพุทธแล้ว เราก็คงจะพอมองออกว่าพฤติกรรมของปัจเจกชนที่อยู่ในระบบนี้ ควรจะมีลักษณะเช่นใด เราก็ก็นึกได้ว่าหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าเน้นนั้น เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนการจัดระบบเศรษฐกิจสังคมให้เป็นไปในแนวทางของความเสมอภาคและความยุติธรรม ดังนั้นในชีวิตประจำวันหลักการนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเราจะพบว่ามีความหมายที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจประจำวันนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้เราไม่ลืมหูลืมตาในการแสวงหาวัตถุเงินทอง สอนให้ประหยัดเพื่ออนาคต ไม่ส่งเสริมให้มีการสะสมทรัพย์สมบัติเกินความจำเป็น นั่นคือ ไม่สะสมส่วนเกิน นอกจากนั้นยังสอนให้คนมีใจกว้าง ให้บริจาคหรือให้ทานแก่ผู้ยากไร้ตลอดเวลา “คน” ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่ใช่เป็นคนที่คอยแต่จะแสวงหาอรรถประโยชน์ หากแต่เป็นคนรักสัจจะธรรมและรักความเป็นธรรม รักเพื่อนมนุษย์และรักสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ^{๒๓} คือ “เศรษฐศาสตร์แห่งความรัก” นั่นเอง

สรุปประเด็นการศึกษาบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทำงานบนฐานแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพียงแต่เพิ่มกิจกรรม/โครงการเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^{๒๔} เพื่อให้มีส่วนเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลาย

๒.๓ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนและแนวคิดที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชนมีปรากฏในคัมภีร์ ตำรา และแหล่งข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ จำนวนมาก ผู้วิจัยได้นำมาประกอบเพื่อให้มีเนื้อหาสาระเป็นหลักในการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในงานพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในงานพัฒนานี้มีผู้ให้ทัศนะที่แตกต่างกันไปที่น่าสนใจ คือ

ภัทรพร สิริกาญจน์^{๒๕} กล่าวถึงกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเสนอสาระสังเขปไว้ว่า

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๘.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๒๔} เสน่ห์ จามริก, “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” แหล่งที่มา <http://www.sufficiencyeconomy.org> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๕} ภัทรพร สิริกาญจน์, หน้าหนึ่งของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๖ – ๕๗.

๑. การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต หลักธรรมสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น เช่น เมื่อต้องการพ้นจากความยากจนก็ต้องขยันหมั่นเพียรและต้องแก้ไขสาเหตุของความยากจน เมื่อต้องการให้พืชผลเจริญงอกงามก็ต้องทะนุบำรุงและขจัดภัยของพืช เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมข้ออื่น ๆ ที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมคือ หลักอภินิหาร ๔ ว่าด้วย ฉันทะ พอใจ, วิริยะ ความพากเพียร, จิตตะ ความเอาใจใส่, วิมังสะ หมั่นไตร่ตรองงานที่ทำ อันเป็นผลให้การทำงานมีผลดี ทำให้การงานมีความรอบคอบถี่ถ้วน และเกิดประโยชน์มากที่สุดมีคุณภาพที่สุด

๒. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลาร่องนาไปด้วย หรือทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ถั่วสลับกับพืชอย่างอื่น ในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบผสมผสานนี้จะได้ผลดีต่อเมื่อผู้ประกอบการใช้วิธีเดินทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา คือ มีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเท่านั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี ไม่ใช่เพื่อกินดีอยู่ดี จึงไม่มีความจำเป็นที่จะขยายงานให้มีขนาดใหญ่โตเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่หวังผลทางการค้าและกำไรธุรกิจ ผู้ที่สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่เรียบง่าย และสันโดษ(ความพอใจในอัฐภาพ) ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจึงเป็นผู้เดินทางสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข"

พระพรหมคุณาภรณ์^{๓๑} (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวถึง การพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติว่า "หลักการพัฒนาตามพุทธบัญญัติคำนึงถึงการพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดยให้พัฒนาการทางจิตใจนำพัฒนาการทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้รักษาพระธรรมวินัย ไม่ช่วยเหลือชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัย และไม่คลุกคลีกับชาวบ้าน จนเกิดอุปสรรคในการแสวงหาความรู้พันธุข์ของตน หลักการพัฒนาตามพุทธอาจสรุปได้ดังนี้ ก. การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน ข. การพัฒนาเพื่อพันธุข์ ค. การทำลายกิเลสตัณหา ง. การส่งเสริมการทำหน้าที่และ จ. การส่งเสริมการพึ่งตนเอง หลักธรรมพุทธศาสนาถือว่าการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน หากจิตใจยังไม่พัฒนายังมีความหลงผิด และยังเป็นอกุศล ย่อมไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาทางวัตถุและการสร้างสรรค์งานภายนอกให้บรรลุเป้าหมายได้ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่ยอมรับนับถือทั่วไปว่าเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์จึงควรพัฒนาให้ได้ก่อนเข้าไปพัฒนาชุมชน มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรมและแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้"

พุทธทาสภิกขุ^{๓๒} ได้เสนอแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาว่าคือ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความยากจน และปัญหายาเสพติด เกิดจากความเห็นแก่ตัวของ

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตโต), พระกับปามีปัญหาอะไร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี:สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๘.

^{๓๒} พุทธทาส ภิกขุ, รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕.

มนุษย์เป็นพื้นฐาน ความเห็นแก่ตัวทำให้คนเราต้องสนองความยากของตนเองจนปราศจากการคำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และปฏิเสธหน้าที่อันพึงปฏิบัติของตนเอง เช่น ความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าที่ฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า ความเห็นแก่ตัวของนักการเมือง ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวคิดธัมมสังคัมนี้ อันเป็นหลักการในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ บนพื้นฐานของพุทธธรรม ในธรรมนี้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องเพื่อส่วนรวมเพื่อจัดความเห็นแก่ตัว ให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ไม่หวงกับสิ่งที่เกินมา ควรแบ่งปันแก่ส่วนรวมให้เป็นประโยชน์มากที่สุด"

พระพรหมคุณาภรณ์^{๓๓} ได้กล่าวถึงหลักการที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักพิงของตนเอง มีจิตใจสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตเอื้ออาทร ประณีประนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องความต้องการ และสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลัก พออยู่ พอกิน

พระพรหมคุณาภรณ์^{๓๔} (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงแนวทางที่พระสงฆ์สามารถนำหลักธรรมการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดี มีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม

๒. การพัฒนาด้านศีล ได้แก่ การพัฒนาด้านการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ตลอดจนมีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ และอาชีพ

๓. การพัฒนาด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาด้านการฝึกอบรมจิตตนเอง พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นมีคุณธรรมเพื่อให้มีคุณภาพจิตที่ดี มีจิตใจที่มั่นคงไม่ปล่อยใจให้จิตคิดฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อสุขภาพจิตดีจะก่อให้เกิดมีสุขภาพดีไปด้วย

๔. พัฒนาปัญญา ได้แก่ การพัฒนาการฝึกอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จะต้องฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้ขบวนการความคิด การรับรู้ที่ไม่ถูกกิเลส อาทิ

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๑๔.

ความโลภ ความโกรธ และความหลงเข้าครอบงำทำให้การคิดที่ไม่มื่อคตด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญาตามหลักทางพุทธศาสนา

ในงานพัฒนาชุมชนความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงปัญหาของชาวบ้านเพื่อการพัฒนาให้ถูกจุดซึ่งสามารถนำเอาหลักอริยสัจ ๔ ประการมาใช้แก้ปัญหาได้ดังนี้

๑. ทุกข์ คือ การทำให้รู้จักตัวความทุกข์หรือตัวปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถค้นหาสิ่งที่ทุกข์นั้นได้
๒. สมุทัย คือ รู้จักต้นเหตุของปัญหาว่าปัญหาอย่างไรที่เกิดขึ้น คนโดยมากอยากจะดับที่ปลายเหตุ แต่แทนที่จะแก้ที่ต้นเหตุกลับไปพ่นวายุอยู่ที่ตัวความทุกข์อันเป็นผลจึงแก้ไม่ได้
๓. นิโรธ คือ ให้รู้จักความดับทุกข์ แก่ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ซึ่งทางพระพุทธศาสนาชี้แจงว่าการดับทุกข์นั้นไม่ใช่ดับผล ต้องดับเหตุจึงจะดับไปด้วย ถ้าดับแต่ผลเหตุยังอยู่ทุกข์ก็จะต้องเกิดอีก

๔. มรรค คือ ให้รู้จักว่าความดับทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีย่อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือถึงจุดหมายของงานที่ได้ตั้งเอาไว้

พระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์พัฒนาปัญญาจนสามารถหลุดพ้นความทุกข์ได้และเน้นการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เพราะมนุษย์มีศักยภาพและธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตได้อย่างดียิ่งผู้วิจัยจะแนะนำเสนอกระบวนการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาด้วยระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กระบวนการที่จะพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขานี้ พระพรหมคุณาภรณ์^{๓๕} ให้ได้แนวทางไว้ดังนี้ "มรรคมืองค์ ๘ หรือทางสายกลาง คือกระบวนการของไตรสิกขา ในแง่วิถีชีวิตสิกขา คือการศึกษา หรือฝึกฝนพัฒนาคน พัฒนาเพื่อให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ไตรสิกขาเป็นองค์สรุปของมรรคมืองค์ ๘ และถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคมืองค์ ๘ มีดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง
๒. สัมมาสังกัปปะ คิดดี
๓. สัมมาวาจา วาจาดี
๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำดี
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพถูกต้อง
๖. สัมมาวายามะ เพียรพยายาม
๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ถูกต้อง
๘. สัมมาสมาธิ จิตตั้งใจในสิ่งนั้น

เพื่อให้มองเห็นเป็นหมวดหมู่ช่วยให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นท่านจัดมรรคมืองค์ ๘ ลงในไตรสิกขาโดยจัด สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าในหมวดศีล จัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้าใน หมวดสมาธิ และจัดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าเป็นหมวดปัญญา

ในการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องมีย่อ คือ ความเชื่อมั่นในโพธิ์ เรียกว่าโพธิ์ศรัทธา ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นผู้รู้ได้แล้ว เขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนตนเอง ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประจักษ์ได้หรือไม่ นั่น ก็เป็นเรื่องของความแตกต่าง ว่างระหว่างบุคคล ดังเช่นในหลักบุคคล ๔ ประเภท และขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของเขา

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๓๓.

ตามที่สั่งสมเอาไว้ ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าคำว่า โภธิ นั้นให้จุดเน้นทั้งในด้านศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้จนถึงที่สุด และในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าเป็นแกนนำของการพัฒนาปัญญา แต่เพื่อให้โพธิ์นี้ปรากฏขึ้นมาทำบุคคลให้กลายมาเป็นผู้ที่พัฒนาแล้ว มนุษย์ต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เรียกว่า สิกขา ซึ่งก็คือ การศึกษา สิกขาคือกระบวนการพัฒนามนุษย์ หรือฝึกมนุษย์ให้โพธิ์ปรากฏทำให้มนุษย์นั้นกลายเป็นผู้รู้ได้

พระพรหมคุณาภรณ์^{๓๖} (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้แนวความคิดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาดังนี้ การที่พระพุทธศาสนาเคยมีอิทธิพล และมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้งกว้างขวางนั้น เป็นเพราะสถาบันพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการของสังคมที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ ทั้ง ๕ มิติ คือ

ก. ความกลัวต่อภัยอันเนื่องจากการดำรงชีวิต (อาชีวิตรภัย) ในแง่พระพุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ช่วยยึดโยงจิตใจของผู้คนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่นและเกิดความสามัคคี ในอดีตวัดได้กระทำหน้าที่เป็นศูนย์ของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่ก่อให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนที่มีฐานะร่ำรวยก็จะกระจายผลผลิตให้กับชุมชนโดยผ่านทางวัด เช่น การทำบุญ ทำทาน การสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้คนได้ใช้สอยร่วมกัน

ข. ความกลัวต่อภัยอันเนื่องจากการถูกสังคมตีเตียน (อสิโสภภัย) ในแง่สถาบันพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ชุมชน วัดจะทำหน้าที่เป็นโรงเรียน อบรมกุลบุตรกุลธิดาให้รู้จักหนังสือและวัฒนธรรมทางสังคมที่ดีงาม เพื่อเตรียมคนเข้าสู่ระบบสังคม ตลอดจนเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่จะช่วยยึดโยงให้ผู้คนในสังคมมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ค. ความกลัวต่อการถูกเหยียดหยามดูหมิ่นและสะทกสะท้านในบริษัท (ปริสสารภัย) ในแง่ ความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมทางจิตใจที่งดงามสูงส่ง ซึ่งคลี่คลายจากหลักธรรมอันลุ่มลึกของพระพุทธศาสนา จะช่วยอบรมกล่อมเกล่าให้พุทธศาสนิกชนมีชีวิตอยู่อย่างรู้สึกมีศักดิ์ศรีและมีความเชื่อมั่นในตนเอง บนพื้นฐานของความภาคภูมิใจแบบวิถีการดำเนินชีวิตตามหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ตนศรัทธาอันถือ

ง. ความกลัวต่อภัยคือความตาย (มรณภัย) ในแง่พระพุทธศาสนาจะทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจในระดับต่าง ๆ สำหรับคนที่ไม่เข้าถึงหลักธรรมอะไรมาก ก็อาจยึดเหนี่ยวพิธีกรรม หรือสิ่งที่ตนศรัทธาเชื่อถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาอันมีพระพุทธรูปเป็นต้น เพื่อเป็นที่พึ่งและก่อให้เกิดความรู้สึกมีหลักธรรมประกันที่มั่นคงในชีวิต แต่สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องธรรมในขั้นสูงกว่านั้นก็อาจพึ่งคุณธรรมซึ่งมีอยู่ในตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพราะความกลัวนั้นเป็นความหลงที่ยึดติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และโลกธรรม คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้าขัดเกล่าจิตใจจนลดละหลงติดในกามคุณให้เบาลงได้ ความกลัวต่อความตายก็ค่อย ๆ หดไปเองโดยปริยาย และจะเกิดความรู้สึกมั่นคงในชีวิต

จ. ความกลัวต่อภัยที่เกิดจากการไม่สามารถประจักษ์ชัดถึงสัจจะของชีวิต และสิ่งที่เผชิญข้างหน้า (ทุติภัย) ในแง่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้คำอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพของชีวิตโลก และจักรวาล ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งหนของชีวิตแต่ละชีวิตที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้ แม้แต่ที่จะเผชิญในอนาคตข้างหน้าอย่างประจักษ์จึงมั่นใจ เมื่อสถาบันพระพุทธศาสนาทำหน้าที่สนองตอบต่อ

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๔๗.

ความต้องการของสังคมที่เกิดจากความกลัวในมิติต่าง ๆ ทั้ง ๕ มิติ ที่กล่าวมา ผู้ปกครองรัฐจึงสามารถใช้สถาบันศาสนาเป็นแหล่งอ้างอิงสิทธิธรรมในการใช้อำนาจทางการเมืองด้วย ทำให้สถาบันศาสนามีบทบาทต่อสังคมเพิ่มมากขึ้นไปอีก

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังมีลักษณะเป็นสากล^{๓๗} คนทุกหมู่เหล่าต่างมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นับตั้งแต่โบราณ มนุษย์ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนกับสิ่งที่ไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว มนุษย์จึงต้องพึ่งศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว บทบาทหน้าที่ศาสนาที่มีความสำคัญต่อสังคมและการเมือง มนุษย์มีความสงสัยว่าตัวเองเกิดมาทำไม และตายแล้วจะไปไหน ศาสนาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์โดยสอนให้มนุษย์ใช้ความดี ความสามารถ และคุณธรรม ในการดำเนินชีวิต ทั้งคำสอนยังมีส่วนลดความขัดแย้งของปัญหาต่างๆ เป็นตัวประสานประโยชน์ในสังคม รวมทั้งสนับสนุนเศรษฐกิจวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองด้วย ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีคุณลักษณะครบถ้วนทุกประการ

นอกจากนี้ สังคมยังคาดหวังในบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า พระสงฆ์นั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระภิกษุสงฆ์ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๘} นั่นคือพระสงฆ์ควรจะไปมีบทบาทหน้าที่ต่อการพัฒนาสังคมด้วยเพราะตามสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญสมณธรรมของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย สภาวะและเหตุการณ์ทางสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม และโดยคุณธรรม คือความเมตตาธรรม พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ บทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทตามอุดมคติหรือบทบาทจากความคาดหวัง (Expected Role) ที่มีต่อพระสงฆ์ ดังนั้นเมื่อสังคมได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น พระสงฆ์บางกลุ่มได้ให้ความสนใจต่อปรากฏการณ์เหล่านี้ และได้แสดงบทบาทให้ปรากฏในสังคม (Actual Role) มากขึ้น เพื่อเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม อันเนื่องมาจากความเสื่อมถอยด้านศีลธรรม จริยธรรม โดยจะพยายามช่วยให้บุคคลปรับตัวให้สามารถอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้

๒.๓.๒ พันธกิจของคณะสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย

พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นสากลซึ่งมีนักวิชาการ เช่น ปกรณ กงเพชร^{๓๙} ได้กล่าวว่า คนทุกหมู่เหล่าต่างมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นับตั้งแต่โบราณ มนุษย์ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนกับสิ่งที่ไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว มนุษย์จึงต้องพึ่งศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว บทบาทหน้าที่ศาสนาที่มีต่อสังคม และการเมือง มนุษย์มีความสงสัยว่าตัวเองเกิดมาทำไม และตายแล้วจะไปไหน ศาสนาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์โดยคำสอนที่สอนให้มนุษย์ใช้ความดี ความสามารถคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งคำสอนยังมีส่วนลดความขัดแย้งของปัญหาต่าง ๆ เป็นตัวประสานประโยชน์ในสังคม รวมทั้ง

^{๓๗} ปกรณ กงเพชร, พันตำรวจตรี, พระสงฆ์กับบทบาทในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๓๘} วิ.มท. (ไทย) ๔/๓๒/๓๓.

^{๓๙} ปกรณ กงเพชร, พันตำรวจตรี, พระสงฆ์กับบทบาทในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม, หน้า ๑๘.

สนับสนุนเศรษฐกิจวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองด้วย ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีคุณลักษณะครบถ้วนทุกประการดังกล่าวแล้ว ยังมีสงฆ์เป็นผู้สืบต่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่และให้การอบรมสั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไปสามารถแยกภารกิจตามบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ได้ดังนี้บทบาทพระสงฆ์จึงมีความสำคัญต่อสังคม ดังนี้

บทบาท แบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิ ซึ่งจะอยู่ในขอบเขตของสถานภาพ หรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่นอกจากนั้น สมคิด เพ็งอุดม^{๔๐} กล่าวถึงงานของคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบันแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ ดังต่อไปนี้

๑. **การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง** คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

๑.๑ การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัย ศึกษาปฏิบัติและพระธรรมวินัย

๑.๒ การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมะสวนะ และจัดให้มีงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุโทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแผ่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแผ่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

๑.๓ การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

๑.๔ การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๒. **การสงเคราะห์ประชาชน** เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

๒.๑ การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

๒.๒ การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

๒.๓ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาตัว การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดทุนปลูกบ้านอาศัย

๒.๔ การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

๒.๕ การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง จัดงานหารายได้ เพื่อสาธารณกุศลตลอดจนการใช้ที่ดินของวัด สร้างสาธารณะสถานต่าง ๆ

^{๔๐} สมคิด เพ็งอุดม, การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๐, หน้า ๑๐.

๒.๖ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ในท้องถิ่น

๒.๗ การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างถิ่น

๓. การช่วยเหลืองานของทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

๓.๑ ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักรับผิดชอบชีวิต การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่าง ๆ

๓.๒ ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

๓.๓ ช่วยสงเคราะห์ประชาชน โดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

๓.๔ การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

โครงสร้างและหน้าที่ของสถาบันศาสนา พอสรุปได้ว่า ศาสนาทำหน้าที่สำคัญแยกได้ดังนี้^{๔๑}

๑. ศาสนาให้คำอธิบายความกระจ่างชัดต่อคำถามที่ว่ามนุษย์เกิดมาจากไหน แล้วจะไปไหนทำให้มนุษย์เข้าใจยอมรับสถานภาพที่ตนต้องเผชิญที่ว่า แก่ เจ็บ และก็มีตาย เป็นการเตือนว่าตายเกิด

๒. ศาสนาช่วยสนับสนุนสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม โดยศาสนาต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์ แก่มวลมนุษย์ กล่าวคือ ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่ามนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสื่อที่อบรมมนุษย์ให้รู้จักระเบียบสังคม ปรับตัวอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น

๓. ศาสนาช่วยเป็นกำลังใจหรือพลังใจแก่บุคคล เมื่อเกิดวิกฤตการณ์กับความเกี่ยวข้องใจที่ไม่สามารถหาเหตุผลอธิบายได้หรือขาดหลักที่พึ่งพาทางใจ

๔. ศาสนาช่วยประสานสังคมให้เป็นเอกภาพมาเชื่อมความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน อันนำไปสู่การบูรณาการภายในชาติ

บรรพต วีรสัย และอร วีรสัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้^{๔๒}

๑. ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีบทบาทในการสอนงานอาชีพฝีมือ เช่น การนวดแผนโบราณ ยาสมุนไพร ศีลธรรม การก่อสร้าง เป็นต้น

^{๔๑} ปกรณ์ กองเพชร, พันตำรวจตรี, พระสงฆ์กับบทบาทในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม, หน้า ๒๐.

^{๔๒} บรรพต วีรสัย และคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง : กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑.

๒. ด้านสังคม บทบาทพระสงฆ์ด้านนี้ก็คือ การอบรมจริยธรรม การลดการติดยาเสพติด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุเคราะห์ผู้มีปัญหาทางใจ การช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน เช่น การให้วัดเป็นสถานที่เก็บวัสดุ ให้ยืมเครื่องใช้ เป็นต้น และบทบาทในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

๓. ด้านการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการศึกษาหลายประการ ได้แก่ การให้ความรู้แก่พระสงฆ์และประชาชนทั้งหลายภายในวัดและนอกวัด การสร้างโรงเรียนในวัด

๔. ด้านการเมืองการปกครอง พระสงฆ์มีบทบาทโดยอ้อมต่อการเมืองการปกครองในเชิงเหนี่ยวนำการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับธรรมะ

นอกจากนี้ บทบาทที่คาดหวังไว้ในสังคมของพระสงฆ์ยังคาดหวังไว้ว่า พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระภิกษุสงฆ์ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย”^{๔๓} นั้น พระสงฆ์ควรจะเข้าไปมีบทบาทหน้าที่ต่อการพัฒนาสังคมด้วยเพราะตามสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญสมณะธรรมของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย สภาพและเหตุการณ์ทางสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรม และโดยคุณธรรม คือความเมตตาธรรม พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๔๔} บทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทตามอุดมคติหรือบทบาทที่คาดหวัง (Expected Role) ของพระสงฆ์ คือบทบาทที่อยู่บนความคิดส่วนบุคคลว่าควรจะทำหรือแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไร แต่ยังไม่ได้กระทำจริง ๆ ดังนั้นเมื่อสังคมได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัย วัตถุประสงค์ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น พระสงฆ์บางกลุ่มได้ให้ความสนใจต่อปรากฏการณ์เหล่านี้ และได้แสดงบทบาทให้ปรากฏในสังคม (Actual Role) มากขึ้น เพื่อเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม ส่วนของการเสื่อถอยด้านศีลธรรม จริยธรรม โดยจะพยายามปรับตัว ให้สามารถอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้

๒.๓.๓ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชน

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งถึงแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านการบริการสังคมอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริหารไม่ทั่วถึง เพื่อเป็นการสร้างบูรณาการภายในชุมชน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไว้ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านผู้ทุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนในแต่ละยุคสมัย

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนด้วยตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้ป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์

^{๔๓} วิ.มหา(ไทย) ๔/๓๒/๓๓.

^{๔๔} วิสมัญญา ทูยโธสงค์, บทบาทพระสงฆ์การส่งเสริมองค์กรชุมชน เพื่อสร้างทุนชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี :กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๐, หน้า ๒๐.

๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง
 ๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจให้ความรู้เพิ่มเติม
 ๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
 ๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
 ๘. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น
 ๙. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น
 ๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ
 ๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเรื่องผูกพันกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในท้องถิ่น
- นอกจากบทบาทเหล่านี้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมขึ้นในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนามากขึ้น^{๔๕} ซึ่งมีทั้งทำงานโดยอิสระ และร่วมกับรัฐบาล ที่เห็นได้ชัดก็มีอยู่หลายท่านดังกล่าวนำ แต่บทบาทการพัฒนาที่เน้นการสร้างทุนชุมชน หรือการส่งเสริมกลุ่ม/องค์การชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมนั้น สัจจะสะสมทรัพย์ถือว่าเป็นการแสดงบทบาทที่เข้าไปส่งเสริมการสร้างทุนของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนผ่านกระบวนการเหล่านี้
๑. ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่เน้นในเรื่องบุญ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสันโดษ เป็นหัวใจสำคัญ โดยการเชื่อมโยง บุญ-ใจ-เงิน ให้เกิดเป็นกิจกรรมสะสมทรัพย์ ที่ปราศจากความคิดเป็นโลกจริต โดยการใช้หลักธรรมสอดแทรกไปในการแนะนำเรื่องการสร้าง
 ๒. พัฒนากิจกรรมออมทรัพย์ให้เกิดเป็นผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือพึ่งพากันแทนการแก่งแย่งตัวใครตัวมัน
 ๓. ใช้วิธีคิด “จิตสำนึกร่วมชุมชน” ทดแทนชีวิตแบบปัจเจกชน โดยอาศัยระบบการบริหารจัดการ สวัสดิการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของสมาชิก และการใช้กลไกของชุมชนในการตรวจสอบ เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน
 ๔. อาศัยระบบการจัดการที่โปร่งใส มีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งคณะกรรมการ รวมไปถึงที่ปรึกษาก็มีความโปร่งใส
 ๕. การบริหารมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน เช่น การให้เงินกู้ การระดมเงินฝากที่ละเล็กละน้อย การจัดการเรื่องปันผล สวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน
 ๖. อาศัยบทบาทผู้นำและเป็นผู้นำที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีความศรัทธาเชื่อมั่นตลอดไป จนถึงคณะกรรมการที่มาดูแลเรื่องกองทุน ก็ถูกคัดเลือกด้วยหลักเกณฑ์ด้านคุณธรรม และบารมี
 ๗. อาศัยบทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน โดยการให้ข้อปฏิบัติดังนี้ คือ

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๕๐.

- ให้สถานที่สาธารณะของชุมชน คือ วัดอันเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีโอกาสมาปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ซึ่งหากไปจัดการที่บ้านใคร หรือหน่วยงานใด ความรู้สึกเป็นเจ้าของ หรือการเข้าถึงคงจะไม่เหมาะสมเท่าวัด

- สร้างเงื่อนไขให้ผู้คนที่ต้องมาพบปะแลกเปลี่ยนทุกข์สุขกันอยู่เสมอ เช่น การต้องมาออมทุกเดือน

- ใช้ระบบการจัดการที่รวดเร็ว เช่น การจัดการเรื่องสินค้าที่สามารถบริหารได้ภายในวันเดียว ไม่ต้องมีคลังสินค้า เช่น สหกรณ์ที่ต้องเพิ่มการจัดการ

- ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหาร ทั้งการตั้งคณะกรรมการ การตัดสินใจวางกฎเกณฑ์ของกองทุน การติดตามประเมินผล ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

สิ่งเหล่านี้ เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมกลุ่ม/องค์กรชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรในชุมชนนั้น ๆ

บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยทั่วไป

พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำธรรมะของพระพุทธเจ้าออกแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ กล่าวคือ หน้าที่โดยตรง พระสงฆ์เป็นผู้ให้ธรรมทานหรือการพยายามชี้แนะในเรื่องแห่งความดีงามเพื่อให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ พ้นจากปัญหา

พระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๔๖} ได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์และวัดไว้ดังต่อไปนี้

๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งบุตรมาอยู่รับใช้พระ เพื่อรับการศึกษาอบรมศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งศูนย์รวมเยาวชนด้วย

๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านเป็นไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

๗. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๘. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อมีงาน

๙. เป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครองที่กำนัน หรือผู้ใหญ่ใช้ประชุมลูกบ้านเพื่อการกิจการ

๑๐. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕, หน้า ๓๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๔๗} กล่าวว่าพุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมหนึ่งซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

- ๑) ตำแหน่งทางสังคมพุทธศาสนา คือ พระ เณร ชี และฆราวาส
- ๒) หน้าที่ทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ สร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคมเป็นมาตรฐานความดี ความชั่ว ให้กำลังใจ ปลอบใจ และให้ความกระจ่างเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์
- ๓) แบบแผนความประพฤติ ได้แก่ ศีล-ธรรมข้อต่าง ๆ ทั่วไป เช่น ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง และเฉพาะตำแหน่ง เช่น เป็น พ่อ แม่ ลูก ครู ลูกน้อง เจ้านาย เป็นพระ หรือชี ก็จะมีแบบปฏิบัติตัวแตกต่างกัน
- ๔) องค์วัตถุในพระพุทธศาสนา เช่นวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เครื่องอัฐบริขารของพระสงฆ์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาจึงเข้าข่ายเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมเพราะเป็นระบบความเชื่อที่ทุกคนในโลกจะต้องมีรูปใดรูปหนึ่ง แต่พุทธศาสนาก็เป็นสถาบันสังคมเฉพาะสังคม หรือเฉพาะกลุ่มที่นับถือพุทธศาสนา ดังนั้น จึงไม่ได้บังคับหรือแผ่อิทธิพลไปถึงคนนอกศาสนาให้ต้องปฏิบัติเหมือนกันอันเป็นการฝืนใจและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งแตกแยกได้

ดังนั้นสถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งถึงแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ยังคงดำรงอยู่ถึงในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านการบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อก่อให้เกิดการบูรณาการภายในชุมชนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างในการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯได้อย่างครอบคลุมนั่นเอง

^{๔๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕ - ๙๙.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงและเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) คือ วิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Area or Cluster Sampling) กลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี , บุรีรัมย์, สุรินทร์ , นครราชสีมา ,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อำนาจเจริญ และ ร้อยเอ็ด ดังนี้

๓.๒.๑ วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกำหนด กลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕ รูป
๒) พุทธศาสนิกชน ได้แก่	
- นักเรียน นิสิต นักศึกษา	จำนวน ๕ คน
- ข้าราชการประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๒๐ รูป/คน

ตารางที่ ๓.๑ กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์เพื่อการสัมภาษณ์

ที่	ชื่อนามสกุล/ฉายา	อายุ	การศึกษา	อาชีพ/สถานะภาพ
๑	พระครูวิริยธรรมานุศาสน์	๕๐	ปริญญาเอก	บรรพชิต
๒	พระครูสารกิจโกศล	๖๕	ปริญญาเอก	บรรพชิต
๓	พระมหาวรรณชัย ชยวณโณ	๔๘	ปริญญาเอก	บรรพชิต
๔	พระครูปลัดมงคลวรวัฒน์	๕๑	ปริญญาโท	บรรพชิต
๕	พระครูรัตนวุฒิธรรม	๖๓	ปริญญาเอก	บรรพชิต

ตารางที่ ๓.๒ กลุ่มตัวอย่างนิสิต ,นักศึกษาเพื่อการสัมภาษณ์

ที่	ชื่อนามสกุล/ฉายา	อายุ	การศึกษา	อาชีพ/สถานะภาพ
๑	พระมหารุ่งระวี รวีวณโณ	๒๕	ชั้นปีที่ ๔	นิสิต
๒	พระเทพพร บุญอ้อย	๒๓	ชั้นปีที่ ๔	นิสิต
๓	พระกฤษฎา พุทธวโร	๓๐	ชั้นปีที่ ๓	นิสิต
๔	นายประยูรวิสาร	๓๔	ชั้นปีที่ ๓	นิสิต
๕	นางสาววิไลวรรณถนันท	๒๓	ชั้นปีที่ ๓	นิสิต

ตารางที่ ๓.๓ กลุ่มตัวอย่างข้าราชการ ประชาชนทั่วไปเพื่อการสัมภาษณ์

ที่	ชื่อนามสกุล/ฉายา	อายุ	การศึกษา	อาชีพ/สถานะภาพ
๑	นายสมพงษ์ การะเกตุ	๕๐	ปริญญาตรี	พนักงาน
๒	นายประทีป โสระเวช	๒๗	ปริญญาตรี	ข้าราชการ
๓	นายจตุพงษ์ โสระเวช	๓๑	ปริญญาตรี	พนักงาน
๔	นายไพศักดิ์ บรรเทา	๔๗	ปริญญาตรี	ข้าราชการ
๕	นางสาวปวีณา จันทะนัต	๒๑	ปริญญาตรี	พนักงาน
๖	จำสับตริยัทธนา เพ็งพา	๓๐	อนุปริญญา	ข้าราชการ
๗	นางสาวสุชัญญา แสนโคตร	๒๗	ปริญญาตรี	ข้าราชการ
๘	นายธีระพงษ์ สดสูง	๓๑	ปริญญาตรี	พนักงาน
๙	สืบเอกสันต์ พรหมประเทศ	๓๗	อนุปริญญา	ข้าราชการ
๑๐	นางสาวปานทอง กอแก้ว	๒๑	ปริญญาตรี	พนักงาน

๓.๒.๒ วิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕๐ รูป
๒) พุทธศาสนิกชน ได้แก่	
- นักเรียน นิสิต นักศึกษา	จำนวน ๑๕๐ คน
- ข้าราชการประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๕๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๓๕๐ รูป/คน

ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งและรวบรวมด้วยตนเองกลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี ,บุรีรัมย์, สุรินทร์ , นครราชสีมา ,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อำนาจเจริญ และ ร้อยเอ็ด ได้รับแบบสอบถามกลับคืน ๓๒๕ ชุด คิดเป็น ร้อยละ ๙๒.๘๕

๓.๓ เครื่องที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยแบบผสม ดังนี้

๓.๓.๑ วิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline)

๓.๓.๒ วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางเพื่อใช้เก็บข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์การมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์การมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓.๔.๒ สร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๓ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน และแจกแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๕๐ รูป/คน ซึ่งในการสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบเวลาที่กำหนด

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ ๑ งานวิจัยเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (descriptive statistics) และนำเสนอในลักษณะการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ส่วนวัตถุประสงค์ข้อ ๒ วิเคราะห์เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนั้นผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนไปนี้เพื่อนำเสนอให้เป็นรูปธรรมดังนี้

๑) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๒) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญคือ บทบาทพระสงฆ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษามาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๓) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้ความสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่การเป็นแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในระดับประชาคมได้

๔) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๕.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ คือ

๑) ค่าความถี่

๒) อัตราส่วนร้อยละ

ส่วนการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตาราง และอธิบายข้อมูลทางสถิติมาพรรณนาและ
ประเมินผลความคิดเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้แปลความหมายตามหลักสถิติ แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
๔.๕๐ - ๕.๐๐	มากที่สุด
๓.๕๐ - ๔.๔๙	มาก
๒.๕๐ - ๓.๔๙	ปานกลาง
๑.๕๐ - ๒.๔๙	น้อย
๐.๐๑ - ๑.๔๙	น้อยที่สุด

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ซึ่งประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการนำเสนอข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และนำเสนอ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

๔.๑.๑ บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔.๑.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔.๑.๑ บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งถึงแม้บทบาทในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ยังคงดำรงอยู่ถึงในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่เอื้ออำนวยในด้านการบริการสังคมอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อก่อให้เกิดการบูรณาการภายในชุมชนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างในการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ การเข้ามามีส่วนร่วมของพระสงฆ์จึงถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าไปมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เห็นการดำเนินการของพระสงฆ์ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนไม่ว่าจะเป็นบ้าน วัด โรงเรียน โดยที่มีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนและคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ดังนั้นต้องใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นกรอบในการอธิบาย ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วมในการให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (People's Participation) นั้นมีผู้ให้ความหมายในหลายลักษณะแตกต่างกันออกไปตามเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการศึกษาของแต่ละบุคคลซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ด้วยกัน ดังนี้

อานันท์ กาญจนพันธ์^๑ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนเป็นผู้กระทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์และได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานนั้น

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ^๒ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และยังใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วยในขณะที่ทวิ ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง^๓ ได้อธิบายไว้ว่า “การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้รับการพัฒนาความรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตนเอง

ธนาทิพย์ แหลมคม^๔ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้โอกาสประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้น จนถึงกระบวนการสิ้นสุดโดยที่การเข้าร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบวงจรก็ได้ การเข้าร่วมมีทั้งรายบุคคล กลุ่มหรือ องค์กร ซึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน การรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการโดยกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

นอกจากนี้จันทนา สุทธิจารีย์^๕ ได้แบ่งขอบเขตของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ ๔ ลักษณะคือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือปฏิบัติการ
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ในขณะที่ ทวิ ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง^๖ ได้แบ่งวิธีการวัดการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔แบบ คือ

๑. วัดตามประเภทของขั้นตอนการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนเริ่มการพัฒนา การค้นหาปัญหาและสาเหตุ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการดำเนินการ ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ และขั้นตอนประเมินผล

^๑อานันท์ กาญจนพันธ์, พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

^๒ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล: บทสรุปผลการศึกษาระณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก (WCD), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๒.

^๓ทวิ ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๓.

^๔ธนาทิพย์ แหลมคม, การศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและระบบการเกษตรบริเวณเขื่อนปากมูล, (คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐.

^๕จันทนา สุทธิจารีย์, กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า, รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

^๖ทวิ ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔๑.

๒. วัดตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งระดับการตัดสินใจ ระดับความร่วมมือ และระดับการใช้ประโยชน์

๓. จำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ประเภท คือ บุคคลในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และเจ้าหน้าที่ต่างชาติ

๔. จำแนกตามรูปแบบการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วมทางตรง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักวิชาการแต่ละท่าน รวมทั้งสาเหตุของการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน นั้นได้แสดงให้เห็นว่า ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง^๗ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ผู้ทำการศึกษานำมาเป็นตัวอย่งนั้น จะต้องอาศัยการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมาก เพราะนอกจากที่ประชาชนจะเป็นผู้ปฏิบัติเองแล้ว ยังจะต้องทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวด้วย และที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งนั้นคือการที่ประชาชนในชุมชนนั้นจะเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาต่างๆเกิดจากการดำเนินชีวิต จึงทำให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นมากยิ่งขึ้นอีกด้วย แต่บทบาทการพัฒนาที่เน้นการสร้างทุนชุมชน หรือการส่งเสริมกลุ่ม/องค์การชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมนั้น สัจจะสะสมทรัพย์ถือว่าการแสดงบทบาทที่เข้าไปส่งเสริมการสร้างทุนของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนผ่านกระบวนการเหล่านี้

๑. ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่เน้นในเรื่องบุญ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสันโดษ เป็นหัวใจสำคัญ โดยการเชื่อมโยง บุญ-ใจ-เงิน ให้เกิดเป็นกิจกรรมสะสมทรัพย์ ที่ปราศจากความคิดเป็นโลกจริต โดยการใช้หลักธรรมสอดแทรกไปในการแนะนำเรื่องการสร้าง

๒. พัฒนากิจกรรมออมทรัพย์ให้เกิดเป็นผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือพึ่งพากันแทนการแก่งแย่งตัวใครตัวมัน

๓. ใช้วิธีคิด “จิตสำนึกร่วมชุมชน” ทดแทนชีวิตแบบปัจเจกชน โดยอาศัยระบบการบริหารจัดการ สวัสดิการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของสมาชิก และการใช้กลไกของชุมชนในการตรวจสอบ เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน

๔. อาศัยระบบการจัดการที่โปร่งใส มีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งคณะกรรมการ รวมไปถึงที่ปรึกษาก็มีความโปร่งใส

๕. การบริหารมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน เช่น การให้เงินกู้ การระดมเงินฝากที่ละเล็กละน้อย การจัดการเรื่องปันผล สวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน

๖. อาศัยบทบาทผู้นำและเป็นผู้นำที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีความศรัทธาเชื่อมั่นตลอดไป จนถึงคณะกรรมการที่มาดูแลเรื่องกองทุน ก็ถูกคัดเลือกด้วยหลักเกณฑ์ด้านคุณธรรม และบารมี

๗. อาศัยบทบาทการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน โดยการให้ข้อปฏิบัติดังนี้ คือ

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสารกิจโกศล,กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์,๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๘.

- ให้สถานที่สาธารณะของชุมชน คือ วัดอันเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีโอกาสมาปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ซึ่งหากไปจัดการที่บ้านใคร หรือหน่วยงานใด ความรู้สึกเป็นเจ้าของ หรือการเข้าถึงคงจะไม่เหมาะสมเท่าวัด
 - สร้างเงื่อนไขให้ผู้คนที่ต้องมาพบปะแลกเปลี่ยนทุกข์สุขกันอยู่เสมอ เช่น การต้องมาออมทุกเดือน
 - ใช้ระบบการจัดการที่รวดเร็ว เช่น การจัดการเรื่องสินค้าที่สามารถบริหารได้ภายในวันเดียว ไม่ต้องมีคลังสินค้า เช่น สหกรณ์ที่ต้องเพิ่มการจัดการ
 - ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหาร ทั้งการตั้งคณะกรรมการ การตัดสินใจวางกฎเกณฑ์ของกองทุน การติดตามประเมินผล ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น
- สิ่งเหล่านี้ เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมกลุ่ม/องค์กรชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรในชุมชนนั้น ๆ
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์^๙ กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมหนึ่งซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. ตำแหน่งทางสังคมพระพุทธศาสนา คือ พระ เณร ชี และฆราวาส
๒. หน้าที่ทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ สร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคมเป็นมาตรฐานความดี ความชั่ว ให้กำลังใจ ปลอบใจ และให้ความกระจ่างเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์
๓. แบบแผนความประพฤติ ได้แก่ ศีล-ธรรมข้อต่าง ๆ ทั่วไป เช่น ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง และเฉพาะตำแหน่ง เช่น เป็น พ่อ แม่ ลูก ครู ลูกน้อง เจ้านาย เป็นพระ หรือชี ก็จะมีแบบปฏิบัติตัวแตกต่างกัน
๔. องค์วัตถุในพระพุทธศาสนา เช่นวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เครื่องอัฐบริขารของพระสงฆ์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาจึงเข้าข่ายเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมเพราะเป็นระบบความเชื่อที่มีผู้เคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระสงฆ์ซึ่งเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของพระพุทธศาสนา การที่พระสงฆ์ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบทร่วมกับชุมชน โดยเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลักโดยการจัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละเลิกอบายมุข และโครงการเสริมเพื่อการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน^๙ ได้แก่ โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้า และโครงการออมทรัพย์ประชาชนให้ความร่วมมือทุกโครงการเนื่องจากเห็นว่า โครงการมีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านโดยพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ แต่ลักษณะการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังเป็นการรับประโยชน์เท่านั้น^{๑๐} การเข้าร่วมวางแผนและดำเนินงานมีน้อยมาก ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของประชาชนเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาพบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติตนดีขึ้น ทั้งด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ โดยยอมรับว่าพระสงฆ์มีบทบาทต่อการปฏิบัติในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา

^๙ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น*, หน้า ๙๕ – ๙๙.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูวิริยธรรมานุศาสน์, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายจตุพงษ์ โสระเวช, กลุ่มตัวอย่างประชาชน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

ประยุกต์ในกิจกรรมต่างอย่างมีการบูรณาการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม
นั่นเอง

๔.๑.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

พระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถแสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมในแทบ
กิจกรรมกับชาวบ้านได้^{๑๑} เนื่องจากชาวชนบทมองพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ประพัตติธรรมมีความบริสุทธิ์ เป็น
ผู้เสียสละ บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกว่า
พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญา รอบรู้วิชาการต่าง ๆ เหนือกว่าชาวบ้านทั่วไป สามารถให้คำแนะนำศึกษา
แนะนำแก่ชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือกับชาวบ้านเป็นเสมือนอาจารย์กับศิษย์ หรือเป็นพ่อกับลูก หรือญาติผู้ใหญ่กับ
หลาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคงเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๑๒} ที่
กล่าวถึงงานของคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบันแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ
การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ
ดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรม
จริยธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

๑.๑ การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระ
ธรรมวินัย ศึกษาปฏิบัติและพระธรรมวินัย

๑.๒ การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมะสวนะ และ
จัดให้มีงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุ
โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทาง
หนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่
พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

๑.๓ การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

๑.๔ การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๒. การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์
ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

๒.๑ การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
และตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

๒.๒ การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดมงคลวัฒน์, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔
(กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓ - ๒๔.

๒.๓ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดทุนปลูกบ้านอาศัย

๒.๔ การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

๒.๕ การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง จัดงานหารายได้ เพื่อสาธารณกุศลตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัด สร้างสาธารณะสถานต่าง ๆ

๒.๖ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ในท้องถิ่น

๒.๗ การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างถิ่น

๓. การช่วยเหลืองานของทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

๓.๑ ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่าง ๆ

๓.๒ ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

๓.๓ ช่วยสงเคราะห์ประชาชน โดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

๓.๔ การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

โครงสร้างและหน้าที่ของสถาบันศาสนา พอสรุปได้ว่า ศาสนาทำหน้าที่สำคัญแยกได้ดังนี้^{๑๓}

๑. ศาสนาให้คำอธิบายความกระจ่างชัดต่อคำถามที่ว่ามนุษย์เกิดมาจากไหน แล้วจะไปไหนทำให้มนุษย์เข้าใจยอมรับสถานภาพที่ตนต้องเผชิญที่ว่า แก่ เจ็บ และมีตาย เป็นการเวียนว่ายตายเกิด

๒. ศาสนาช่วยสนับสนุนสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม โดยศาสนาต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์ แก่มวลมนุษย์ กล่าวคือ ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่ามนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสื่อที่อบรมมนุษย์ให้รู้จักระเบียบสังคม ปรับตัวอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น

๓. ศาสนาช่วยเป็นกำลังใจหรือพลังใจแก่บุคคล เมื่อเกิดวิกฤตการณ์กับความเกี่ยวข้องใจที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้หรือขาดหลักที่พึ่งพาทางใจ

๔. ศาสนาช่วยประสานสังคมให้เป็นเอกภาพมาเชื่อมความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน อันนำไปสู่การบูรณาการภายในชาติ

บรรพต วีรชัย และอร วีรชัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้^{๑๔}

^{๑๓} ปกรณ์ กงเพชร, พันตำรวจตรี, พระสงฆ์กับบทบาทในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม, หน้า ๒๐.

๑. ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีบทบาทในการสอนงานอาชีพฝีมือ เช่น การวางแผนโบราณ ยาสมุนไพร ศิลธรรม การก่อสร้าง เป็นต้น

๒. ด้านสังคม บทบาทพระสงฆ์ด้านนี้ก็คือ การอบรมจริยธรรม การลดการติดยาเสพติด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุเคราะห์ผู้มีปัญหาทางใจ การช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน เช่น การให้วัดเป็นสถานที่เก็บวัสดุ ให้ยืมเครื่องใช้ เป็นต้น และบทบาทในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

๓. ด้านการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการศึกษาหลายประการ ได้แก่ การให้ความรู้แก่พระสงฆ์และประชาชนทั้งหลายภายในวัดและนอกวัด การสร้างโรงเรียนในวัด

๔. ด้านการเมืองการปกครอง พระสงฆ์มีบทบาทโดยอ้อมต่อการเมืองการปกครองในเชิงเหนี่ยวนำการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับธรรมะ

นอกจากนี้ บทบาทที่คาดหวังไว้ในสังคมของพระสงฆ์ยังคาดหวังไว้ว่า พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระภิกษุสงฆ์ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๔} นั้น พระสงฆ์ควรจะเข้าไปมีบทบาทหน้าที่ต่อการพัฒนาสังคมด้วยเพราะตามสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญสมณะธรรมของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยที่ชาวบ้านถวาย สภาวะและเหตุการณ์ทางสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรม และโดยคุณธรรม คือความเมตตาธรรม พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๑๕} บทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทตามอุดมคติหรือบทบาทคาดหวัง (Expected Role) ของพระสงฆ์ คือบทบาทที่อยู่นับความคิดส่วนบุคคลว่าควรจะทำหรือแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไร แต่ยังไม่ได้กระทำจริง ๆ ดังนั้นเมื่อสังคมได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาทฤษฎี และการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถามทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น ๓ รูปแบบดังจะขอนำเสนอต่อไปนี้

รูปแบบที่ ๑ การมีส่วนร่วมแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนันหรือหน่วยข้าราชการอื่นๆ ซึ่งการที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรม จริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา^{๑๖} ซึ่งมี

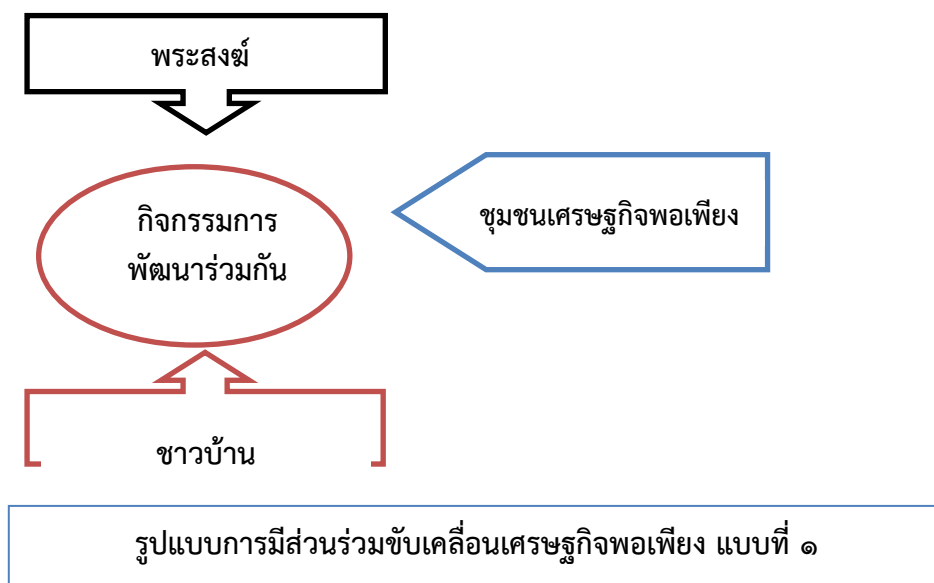
^{๑๔} บรรพต วีรชัย และคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง : กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา, หน้า ๑.

^{๑๕} วิมพา, (ไทย) ๔/๓๒/๓๓.

^{๑๖} วิสัณญญา ทูย์ไธสงค์, บทบาทพระสงฆ์การส่งเสริมองค์กรชุมชน เพื่อสร้างทุนชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี : กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด, หน้า ๒๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาวรรณชัย ชยวณโณ, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

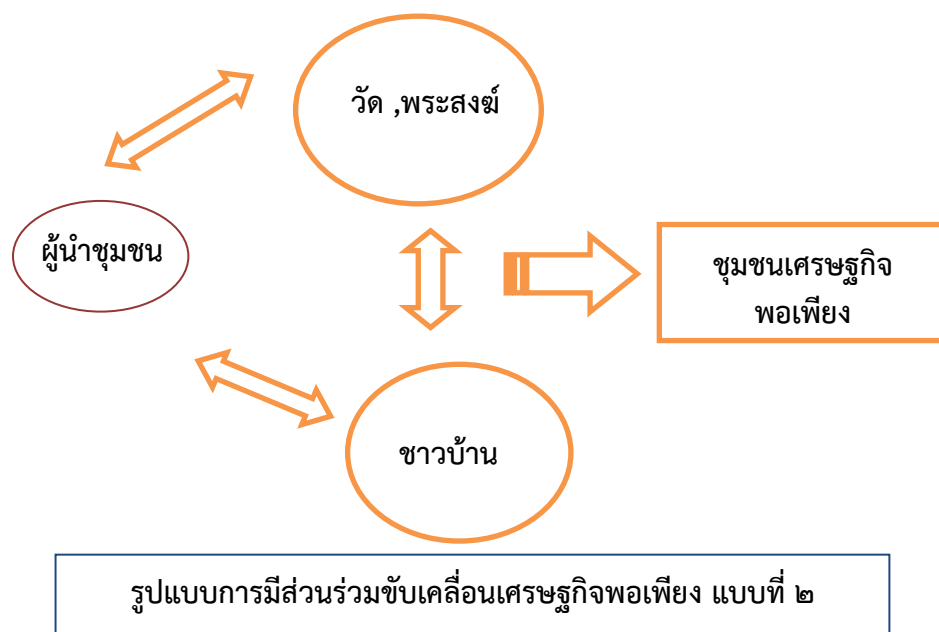
การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัดและชุมชนนั้นคือ พระสงฆ์ร่วมกับประชาชนร่วมกันปรับปรุง พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง แบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน”

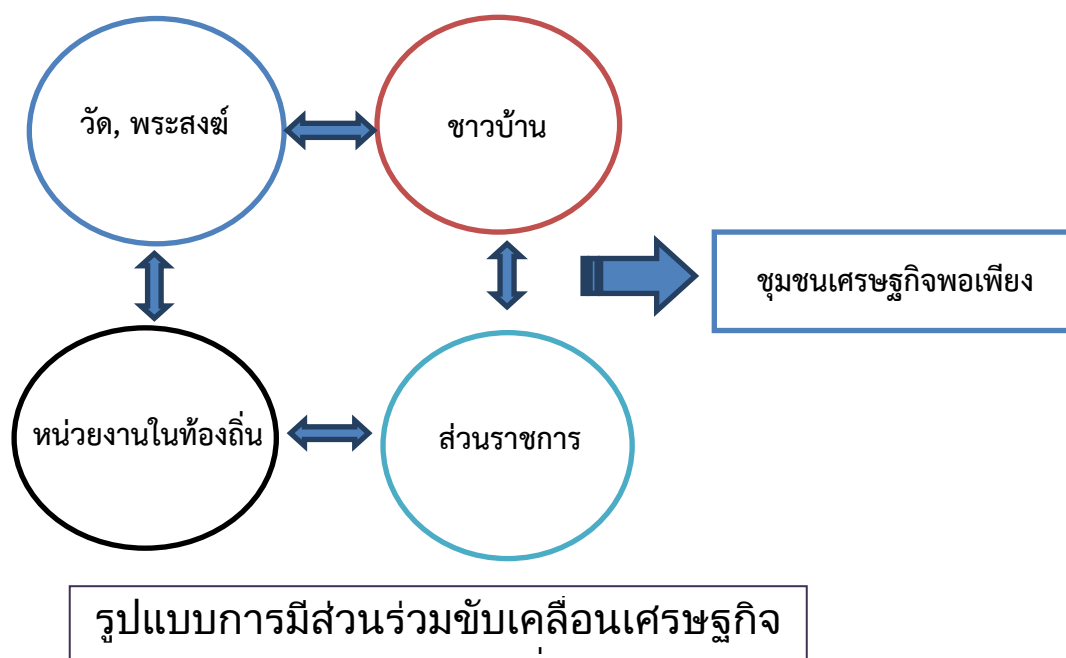
รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง “พระสงฆ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน^{๑๘} นั่นคือผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อเมื่อทำใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจังซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในแผนภาพที่ ๔.๒รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้านและผู้นำชุมชน”

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายประยูร วรสาร, กลุ่มตัวอย่างนักศึกษา, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

รูปแบบที่ ๓ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง “พระสงฆ์ชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยราชการ” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่าในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว^{๑๙} ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้น ผู้นำชุมชนเหล่านั้นที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไปทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนกับพระสงฆ์จะไม่มีคุณสมบัติซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในแผนภาพที่ ๔.๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบ “พระสงฆ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยราชการ”

^{๑๙} สัมภาษณ์นายไพศักดิ์ บรรเทา, กลุ่มตัวอย่างประชาชน, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

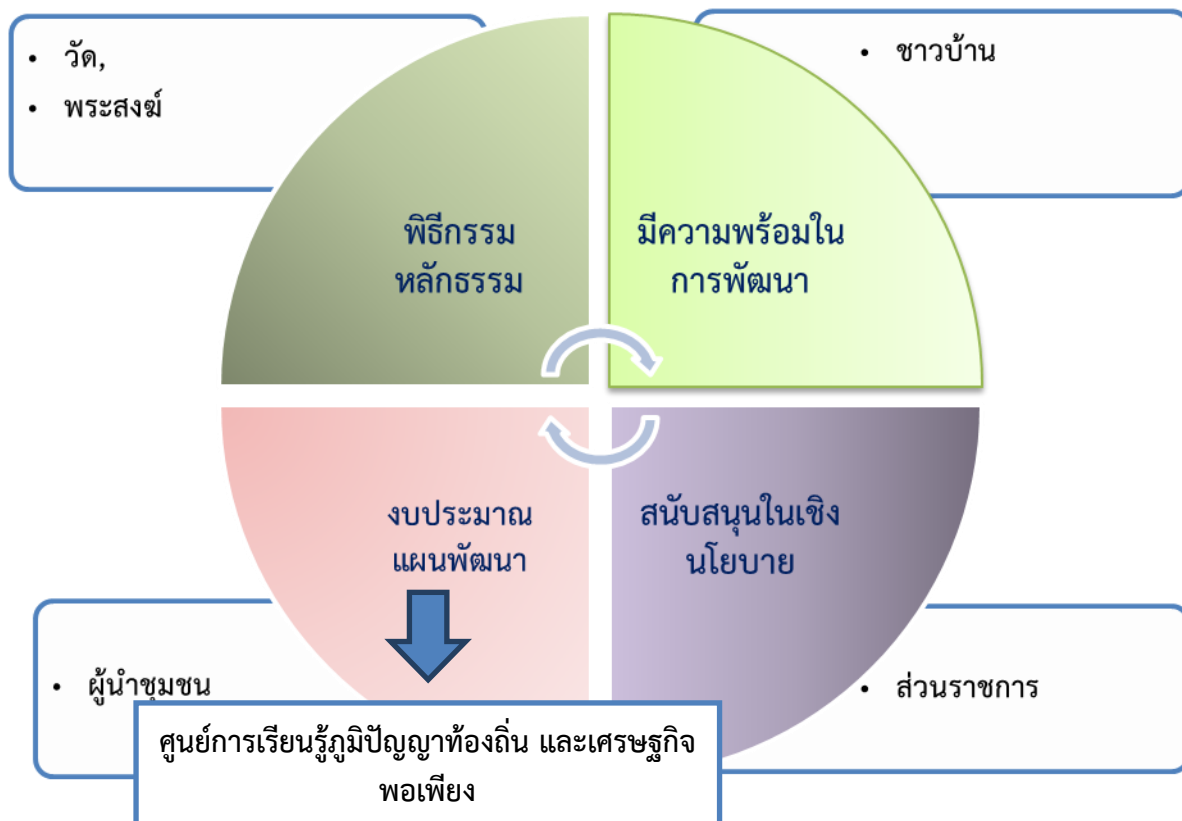
ดังนั้นรูปแบบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น พอสรุปได้ว่าควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชนทั้งที่เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆเป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำปัจจัยหลักของการพัฒนา^{๒๐} คือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ซึ่ง ทินพันธ์นาคะตะ^{๒๑} กล่าวว่าพระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอดมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆได้มากดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชนพระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของหน่วยราชการ^{๒๒} เนื่องจากพระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย และ

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา วรวิมล, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

^{๒๑} ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระภิกษุญา พุทธโร, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีและยั่งยืนซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยผสมผสาน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์และสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเชื่อมโยงกับหลัก“บวร” ดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอด้วยแผนภาพ ๔.๔

จากแผนภาพที่ ๔.๔ ที่ผู้วิจัยนำเสนอเพื่อให้ผู้ที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของแต่ละท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงขออธิบายขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในทุกวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่เข้ามาศึกษาและเรียนรู้ โดยเฉพาะในมิติของการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น หลักของทางสายกลาง การเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจ สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ ไม่ประมาท รู้จักแบ่งปัน พึ่งตนเองและเอื้อเฟื้อเมตตา กรุณาช่วยเหลือกันและกัน เป็นต้น

๒.พระภิกษุ สามเณร มีบทบาทในการเทศนาสั่งสอนในโอกาสต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พอเพียง และนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของแต่ละคน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว

๓.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบความพอเพียงเป็นระดับกลุ่ม มีการรวมตัว ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความช่วยเหลือส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ภายในชุมชน มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยน การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน มุ่งเน้นความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

๔.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน กับชุมชน/หมู่บ้าน อื่นๆ ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ระหว่างจังหวัด เพื่อการขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางออกไป ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวไกล ระดับสร้างเครือข่าย เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่ม องค์กร ฯลฯ โดยประสานงานให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

นอกจากนั้นลักษณะของวัดควรเป็นสถานที่สงบ^{๒๓} เป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความร่มรื่นใจ มีการจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัวเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ส่วนกิจกรรมของวัด ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์การทำสังฆกรรมต่างๆให้ถูกต้องตามพระวินัย แสดงออกมาจากจิตใจตามที่พระพุทธองค์ได้วางไว้และกิจกรรมของวัดจะต้องสัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชนสามารถสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงามโดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ ความสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ควรเรียนรู้และวิจัยสังคม^{๒๔} โดยการแสวงหาความรู้ในวิชาการทางโลก สร้างความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและชุมชน ปลูกจิตสำนึกและสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับทั้งในวัดและนอกวัด ให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตต่างๆ แก่ประชาชน ให้การศึกษาในวิชาการต่างๆ ตามความต้องการของคนในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สงเคราะห์คนด้วยโอกาสในชุมชน ประสานงานกับคนระดับต่าง ๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นบทบาทที่สำคัญในการผลักดันแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในสังคมไทยตลอดไป

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิจัยเรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์นักเรียน นิสิต นักศึกษาข้าราชการ ประชาชนทั่วไปจำนวน ๓๕๐ รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งและรวบรวมด้วยตนเองกลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี ,บุรีรัมย์, สุรินทร์, นครราชสีมา,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อำนาจเจริญ, และ ร้อยเอ็ด ได้รับแบบสอบถามกลับคืน ๓๒๕ ชุด คิดเป็น ร้อยละ ๙๒.๘๕

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระมหาวรณชัย ชยวณโณ,กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์,๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายธีระพงษ์ สดสูง,กลุ่มตัวอย่างประชาชน,๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ตอนที่ ๑ ผลวิเคราะห์จากแบบสอบถามพระสงฆ์
ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์

ข้อมูลเบื้องต้น	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๑๑	๓.๓๘
นักธรรมชั้นโท	๑๕	๔.๖๒
นักธรรมชั้นเอก	๒๑	๖.๔๖
วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๓๓	๑๐.๑๕
ประโยค ๑ – ๒ ถึง ป.ธ.๓	๙	๒.๗๖
ป.ธ.๔ ถึง ป.ธ.๖	๕	๑.๕๔
ป.ธ.๗ ถึง ป.ธ.๙	-	-
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ประถมศึกษา	-	-
มัธยมศึกษาตอนต้น	-	-
มัธยมศึกษาตอน	-	-
ปลาย	๓๕	๑๐.๗๗
อนุปริญญา	๑๐	๓.๐๗
ปริญญาตรี	๒	๐.๖๒
สูงกว่าปริญญาตรี		
พรรษา		
๑ – ๑๐ พรรษา	๑๕	๔.๖๒
๑๑ – ๒๐ พรรษา	๑๓	๔.๐๐
๒๑ – ๓๐ พรรษา	๑๒	๓.๖๙
มากกว่า ๓๐	๗	๒.๑๕
พรรษา		
ระยะเวลาที่จำพรรษา ณ ที่อยู่ปัจจุบัน	๙	๒.๗๗
๑ – ๕ ปี	๑๐	๓.๐๗
๖ – ๑๐ ปี	๑๕	๔.๖๒
๑๑ – ๑๕ ปี	๖	๑.๘๕
๑๖ – ๒๐ ปี	๗	๒.๑๕
มากกว่า ๒๐ ปี		

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ (ต่อ)

ข้อมูลเบื้องต้น	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		
เจ้าอาวาส	๑๑	๓.๓๘
เจ้าคณะตำบล	๔	๑.๒๓
เจ้าคณะอำเภอ	-	-
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๗	๒.๑๕
รองเจ้าอาวาส	๑	๐.๓๑
รองเจ้าคณะอำเภอ	๑	๐.๓๑
เลขานุการเจ้าคณะตำบล	๓	๐.๙๒
เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ	๔	๑.๒๓
ไม่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์	๑๖	๔.๙๒
รวม	๔๗	๑๔.๔๖

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงว่าพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวนทั้งหมด ๔๗ รูป คิดเป็น ร้อยละ ๑๔.๔๖ เมื่อมีการจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม , บาติ , สามัญ , อายุ , พรรษา และ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ได้ดังนี้

วุฒิการศึกษาทางธรรม โดยพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม มีวุฒินักธรรมชั้นเอกมากที่สุด ร้อยละ ๖.๔๖ รองลงมา วุฒินักธรรมชั้นโท ร้อยละ ๔.๖๒ และอันดับสุดท้าย มีวุฒินักธรรมชั้นตรี ร้อยละ ๓.๓๘

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิปเปรียญ ร้อยละ ๑๐.๑๕ รองลงมา วุฒิประโยค ๑ - ๒ ถึง เปรียญธรรม ๓ ประโยค ร้อยละ ๒.๗๖ และ เปรียญธรรม ๔ - ๖ ร้อยละ ๑.๕๔ ไม่มีรูปใดที่มีวุฒิปเปรียญธรรม ๙ ประโยค

วุฒิการศึกษาสายสามัญ พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับอนุปริญาตมากที่สุด ร้อยละ ๑๐.๗๗ รองลงมา มีวุฒิปริญญาตรี ร้อยละ ๓.๐๗ และมีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๐.๖๒ เป็นอันดับสุดท้าย

พรรษา พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพรรษา ๑ - ๑๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ได้แก่ มีพรรษา ๑๑ - ๒๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๐๐ , มีพรรษา ๒๑ - ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๓.๖๙ และ มากกว่า ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๒.๑๕ เป็นอันดับสุดท้าย

ระยะเวลาที่จำพรรษา ณ ที่อยู่ปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ๑๑ - ๑๕ ปี ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ๖ - ๑๐ ปี ร้อยละ ๓.๐๗ และ ลำดับสุดท้าย ๑ - ๕ ปี ร้อยละ ๒.๗๗

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์มากที่สุด ร้อยละ ๔.๙๒ รองลงมา ได้แก่ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ร้อยละ ๓.๓๘ และ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ ๒.๑๕

ตอนที่ ๒ บทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
 ตารางที่ ๔.๒ บทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

รายการ	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
๑.จัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในวัดได้อย่างเหมาะสม	๔.๐๒	มาก
๒.ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ	๓.๘๑	มาก
๓.ร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง	๓.๕๘	มาก
๔.มีการเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ	๓.๘๔	มาก
๕.รณรงค์การปลอดเหล้า ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ	๓.๗๗	มาก
๖.เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม	๓.๘๖	มาก
๗.มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ	๓.๙๓	มาก
๘.จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง, จักสาน, แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง	๔.๒๔	มาก
๙.การออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐานแก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมอ	๔.๐๗	มาก
๑๐.พัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ	๓.๗๘	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓.๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่าความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๙) เพื่อแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดความคิดเห็นผู้วิจัยจึงนำเสนอเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

พระสงฆ์สามารถจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง, จักสาน, แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๒๔) ลำดับต่อมาได้แก่ การที่พระสงฆ์ออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๗)ลำดับต่อมาคือทางวัดจัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสมอยู่ใน

ระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๒)การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๙๓) พระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลุกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๖) และ การเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าววิทยุชุมชน เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๔) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต ประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๑)ลำดับต่อมามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ การพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่นๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๘)รณรงค์การปลดปล่อย ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๗) และลำดับสุดท้ายได้แก่การร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๘)

ตอนที่ ๓ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ข้าราชการ ประชาชน นิสิต นักศึกษา

ตารางที่ ๔.๓ ข้อมูลทั่วไปข้าราชการ ประชาชน นิสิต นักศึกษา

ข้อมูลเบื้องต้น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๕๓	๔๗.๐๘
หญิง	๑๒๕	๓๘.๔๖
อายุ		
๑๕ - ๑๙ ปี	๘๑	๒๔.๙๒
๒๐ - ๒๔ ปี	๔๕	๑๓.๘๕
๒๕ - ๓๐ ปี	๓๓	๑๐.๑๕
๓๑ - ๓๕ ปี	๖๙	๒๑.๒๓
๓๖ - ๔๐ ปี	๒๖	๘.๐๐
มากกว่า ๔๐ ปี	๒๔	๗.๓๘
อาชีพ		
นักเรียน	๗๘	๒๔.๐๐
นิสิต,นักศึกษา	๑๐๒	๓๑.๓๘
ข้าราชการ	๑๕	๔.๖๒
ประชาชนทั่วไป	๘๓	๒๕.๕๔

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการ ประชาชน นิสิต นักศึกษา ที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๕๔ มีข้อมูลพื้นฐานดังต่อไปนี้

เพศ เป็นเพศชาย ร้อยละ ๔๗.๐๘ เพศหญิง ร้อยละ ๓๘.๔๖

อายุ มีอายุ ๑๕-๑๙ ร้อยละ ๒๔.๙๒ รองลงมา ๓๑-๓๕ ปี ร้อยละ ๒๑.๒๓ และ ๒๐-๒๔ ปี ร้อยละ ๑๓.๘๕

อาชีพเป็นนิสิต,นักศึกษา ร้อยละ ๓๑.๓๘ รองลงมา ประชาชน ที่ประกอบอาชีพทั่วไป เช่น พ่อค้า รับจ้าง เกษตรกร เป็นต้น ร้อยละ ๒๕.๕๔

ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

รายการ	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
๑.จัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในวัดได้อย่างเหมาะสม	๓.๘๔	มาก
๒.ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ	๓.๘๒	มาก
๓.ร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง	๓.๘๙	มาก
๔.มีการเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ	๓.๗๖	มาก
๕.รณรงค์การปลอดเหล้า ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ	๓.๕๖	มาก
๖.เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม	๓.๘๒	มาก
๗.มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ	๓.๘๓	มาก
๘.จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง,จักสาน,แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง	๔.๐๔	มาก
๙.การออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐานแก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมอ	๓.๗๖	มาก
๑๐.พัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ	๓.๗๙	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่าความคิดเห็นของประชาชน ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๑) เพื่อแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดความคิดเห็นผู้วิจัยจึงนำเสนอเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

พระสงฆ์สามารถจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง,จักสาน,แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๔) ลำดับต่อมาได้แก่ การที่พระสงฆ์ออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๓)ลำดับต่อมามีจำนวนใกล้เคียงกันคือร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๙)ทางวัดจัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๔) ลำดับต่อมา ได้แก่ การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็น

ประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๙๓) อันดับต่อมามีค่าเฉลี่ยเท่ากัน นั่นคือ มีความเห็นว่าพระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปกป้องปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๒) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ประโยชน์ของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๒) อันดับต่อมาคือพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๙) และอันดับสุดท้ายมีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือการเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๖) และ การออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๖)

นอกจากนั้นจากแบบสอบถามมีข้อมูลจากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ไทยมีบทบาทที่ได้ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยที่รวบรวมและนำเสนอต่อไปนี้

บทบาทของพระสงฆ์ที่ประชาชนมีความคาดหวัง

๑. ประชาชนต้องการ ตัวอย่างมองความดีงาม และผู้นำทางคุณธรรม โดยเฉพาะความเคร่งครัดทางวินัย และความเป็นผู้สันโดษมีก้น้อย

๒. ประชาชนต้องการ วัดเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของผู้มีทุกข์ ต้องการเห็นวัดเป็นที่สงบเยือกเย็น สะอาดร่มรื่น มีระเบียบ

๓. ประชาชนต้องการ เห็นพระภิกษุเข้าหาประชาชนปลอดขวัณ ให้กำลังใจ แนะนำแนวทางแก้ปัญหาชีวิตให้

๔. ประชาชนต้องการ ให้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ให้ความร่วมมือสนับสนุนให้เกิดการรวมพลัง แก้ปัญหาต่าง ๆ

๕. ประชาชนต้องการ ให้วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาด้านต่าง ๆ ทั้งด้านหลักธรรมของพระศาสนา และการอาชีพ การปฏิรูปจิตใจของประชาชน ควรริเริ่มที่วัด

๖. การสังคมสงเคราะห์ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัย

๗. เพื่อเป็นที่บำเพ็ญบุญที่มีเหตุผลของประชาชนทั่วไป

๘. พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งของการศึกษา และเป็นที่ก่อกำเนิดของคุณธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เป็นสำคัญ ก็คือ สัจจะ เมตตา สามัคคี มีวินัย ซึ่งเป็นหัวใจของชุมชนทั่วไปเพื่อเป็นศูนย์แห่งวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน

๙. การจัดการศึกษาแก่ชาวบ้าน (ทั้งมหาวิทยาลัย และระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนศูนย์อบรมเด็กเล็ก)

๑๐. การเป็นครูผู้สอนตามสถาบันการศึกษาต่างๆ

๑๑. การช่วยเหลือสังคมด้านการบริจาคทุนทรัพย์แก่หน่วยงานต่างๆ

๑๒. การช่วยเหลือด้านการรักษาโรคพยาบาลแก่ผู้ยากจน

๑๓. การเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชน

๑๔. การเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม

๑๕. การช่วยเหลือด้านการสร้างสถานที่ราชการ

๑๖. การเผยแพร่หลักธรรมผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ โดยการเป็นผู้แสดงธรรม ปาฐกถาธรรม และการประพจน์ปฏิบัติธรรม

๑๗. การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพระภิกษุประพจน์ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้พบเห็นโดยทั่วไป

๑๘. การสั่งสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศนา ปาฐกถาธรรม หรือเผยแพร่ธรรมทางสื่อมวลชน

๑๙. การทำกิจกรรมอันเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน เช่น ช่วยสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เป็นผู้นำชาวบ้านในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น รักษาป่า ขุดลอกหนองบึง ส่งเสริมอาชีพสุจริต ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ เป็นต้น

๒๐. จัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีและศาสนพิธีในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน อันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่บ้าน ชุมชน สังคม รวมทั้งการถือโอกาสเทศนาธรรมสั่งสอนให้คนเว้นจากอบายมุข ให้ประพฤติดี หลีกหนีความชั่ว

๒๑. การเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรม เช่น ฝึกสมาธิเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาจากการปฏิบัติอย่างแท้จริง

สรุปพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภยธรรมชาติปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยส่วนรวมกล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคมก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วยพุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้นยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติพระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐนอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านจึงไม่เพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ ในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวของพระสงฆ์ยังคงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่าบทบาทในอดีตแต่อย่างใด

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วม และเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งเป็น ๒ ส่วนเพื่อความชัดเจนดังนี้

ตอนที่ ๑ สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถาม

วิธีดำเนินการวิจัย

๑.กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำแนกได้ดังนี้

๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ประชาชน ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา โดยการใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ มีกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น ๓๕๐ รูป/คน ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ประชาชน ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา โดยการใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเป็นกลุ่ม (Area or Cluster Sampling)

โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี , บุรีรัมย์, สุรินทร์ , นครราชสีมา ,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อุดรธานี และ ร้อยเอ็ด

๒.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ชุด คือ

๒.๑ แบบสัมภาษณ์

๒.๒ แบบสอบถาม

๓. ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ประชาชน ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๓.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีแจกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ประชาชน ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๓๕๐ รูป/คน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสามารถรวบรวมได้ ๓๒๕ ชุด คิดเป็น ร้อยละ ๙๒.๘๕

๔.การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ ๒ วิธีการ คือ

๔.๑ การวิเคราะห์เชิงการบรรยายเนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความสำหรับแบบสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง

๔.๒ การวิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน คือ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ ๑ สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์

๑. บทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน

ผลสรุปที่ได้รวบรวมจากสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ประชาชนและนิสิต นักศึกษา เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสรุปเป็นประเด็นตามแบบสัมภาษณ์พบว่าพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็น บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงในช่วงนี้รู้สึกลดน้อยถอยลงไปมาก ในความรู้สึกส่วนตัวตามวัดต่าง ๆ ไม่ค่อยจะมีการส่งเสริม คือปล่อยเลยตามเลย ใครมาวัดก็ได้รับการอบรม ไม่ได้ออกเผยแพร่ตามที่ต่าง ๆ เพราะการเดินทางออกไปออกไปเผยแพร่ข้างนอกต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อก่อน บทบาทพระสงฆ์ได้ถูกลดทอนลงไปมาก เพื่อสมัยก่อนโรงเรียนอยู่ในวัด การจัดการเรียนการสอนก็มีพระสงฆ์เป็นหลัก ปัจจุบันโรงเรียนส่วนใหญ่ได้ย้ายออกจากวัด มีบุคลากรที่เป็นฆราวาสเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์จึงถูกลดบทบาทลงไป วัดเพียงแต่เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลัก ส่วนมากมุ่งเน้นไปในทางปลูกเสก เน้นพิธีกรรมพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในด้านการเผยแพร่หลักธรรมจึงลดลงไปมากไม่เหมือนอดีตถึงกระนั้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กับเศรษฐกิจพอเพียงไปด้วยกันได้ โดยการยึดหลักการอดออม การเสียสละ ความสามัคคี ซึ่งหลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถนำไปอบรมประชาชนได้ รวมทั้งการพึ่งพาตนเองแล้วค่อยช่วยเหลือคนอื่น ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการเหล่านี้อยู่วิถีการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชนได้ ซึ่งถือเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของชุมชนในท้องถิ่นนั่นเอง

๒. ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

พระสงฆ์ ประชาชนและนิสิต นักศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้แสดงความคาดหวังว่าสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นมีความสำคัญมากที่พระสงฆ์นำอาศัยความร่วมมือระหว่างวัดและสถาบันการศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในการปลูกฝังแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเด็กๆ และเยาวชน เนื่องจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นจะต้องเป็นสถาบันที่จะต้องพัฒนาเป็นหลักกว่าสถาบันอื่นและสถาบันนี้ต้องเป็นแกนหลักในสังคมให้การศึกษาตนเอง พระสงฆ์ท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่าการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงมีความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาควบคู่กันไป ก็จะทำให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะเมื่อเด็กได้รับความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวแล้วจะทำให้การเผยแพร่มีความยั่งยืน นอกจากนั้นยังมีความคาดหวังว่ามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเข้าดูแลอย่างจริงจัง คณะสงฆ์ หน่วยงานในท้องถิ่น มีความร่วมมือในนำเอาหลักการเศรษฐกิจพอเพียงและหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ไปใช้อย่างจริงจัง ซึ่งควรเป็นไปอย่างรูปธรรมเป็นอย่างยิ่งว่า ควรนำบุคคลที่เป็นตัวอย่างในท้องถิ่นที่มีผลงานด้านนี้มาเป็นแบบอย่างในชุมชน ซึ่งทำให้คนในหมู่บ้านสามารถนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

๓. สิ่งที่จะช่วยเสริมบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลสำเร็จ

พระสงฆ์ ประชาชน และนิสิต นักศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสิ่งที่จะช่วยเสริมบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลสำเร็จพบว่าพระสงฆ์ควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่ด้วยความพอเพียง รวมทั้งการสร้างแนวร่วมที่มีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการเผยแพร่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สามารถเชิญชวนพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์เดียวกันมาร่วมงาน สามารถก่อให้เกิดพลังที่มหาศาลในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างชัดเจน และประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ได้อย่างแน่นอน นอกจากนั้นรัฐบาล หน่วยงานการควรส่งเสริมสถาบันศาสนา โดยให้พระสงฆ์ออกมาช่วยสั่งสอนประชาชน ประยุกต์การใช้หลักธรรมและแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามโรงเรียนหรือสถาบันต่าง ๆ ควรมีการอบรมให้ความรู้พระสงฆ์เพราะสถาบันสงฆ์เองก็ไม่ค่อยสนับสนุนส่งเสริม ส่วนใหญ่พระสงฆ์ต้องพัฒนาตนเอง และต้องการให้สถาบันศาสนามีความแข็งแกร่งขึ้นกว่าเดิม ให้พระภิกษุ – สามเณรมีการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงแล้วก็เปิดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นกำลังในการเผยแพร่ต่อไปโดยการส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีอยู่แล้ว อบรมให้ความรู้เพิ่มเติมหรือศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงสามารถผลิตสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม เพื่อจะได้ให้พระสงฆ์เหล่านั้นนำความรู้ถ่ายทอดที่ได้รับจากการอบรมถ่ายทอดต่อนักเรียน เยาวชนในสถาบันการศึกษาทุกระดับ ต่อไป

ตอนที่ ๒ ผลสรุปจากแบบสอบถาม

ในการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์นักเรียน นิสิต นักศึกษาข้าราชการ ประชาชนทั่วไปจำนวน ๓๕๐ รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งและรวบรวมด้วยตนเองกลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี ,บุรีรัมย์, สุรินทร์ , นครราชสีมา ,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อำนาจเจริญ และ ร้อยเอ็ด ได้รับแบบสอบถามกลับคืน ๓๒๕ ชุด คิดเป็น ร้อยละ ๙๒.๘๕

๑.ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาทางธรรม โดยพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม มีวุฒินักธรรมชั้นเอกมากที่สุด ร้อยละ ๖.๔๖ รองลงมา วุฒินักธรรมชั้นโท ร้อยละ ๔.๖๒ และอันดับสุดท้าย มีวุฒินักธรรมชั้นตรี ร้อยละ ๓.๓๘ วุฒิกการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิปริญญา ร้อยละ ๑๐.๑๕ รองลงมา วุฒิประโยค ๑ – ๒ ถึง เปรียญธรรม ๓ ประโยค ร้อยละ ๒.๗๖ และ เปรียญธรรม ๔ – ๖ ร้อยละ ๑.๕๔ ไม่มีรูปใดที่มีวุฒิปริญญาธรรม ๙ ประโยค วุฒิกการศึกษาสามัญ มีวุฒิกศึกษาระดับอนุปริญญาามากที่สุด ร้อยละ ๑๐.๗๗ รองลงมา มีวุฒิปริญญาตรี ร้อยละ ๓.๐๗ และ มีวุฒิกศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๐.๖๒ เป็นอันดับสุดท้าย พรรษา พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพรรษา ๑ – ๑๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ได้แก่ มีพรรษา ๑๑ – ๒๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๐๐ , มีพรรษา ๒๑ – ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๓.๖๙ และ มากกว่า ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๒.๑๕ เป็นอันดับสุดท้าย ระยะเวลาที่จำพรรษา ณ ที่อยู่ปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ๑๑ – ๑๕ ปี ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ๖ – ๑๐ ปี ร้อยละ ๓.๐๗ และ ลำดับสุดท้าย ๑ – ๕ ปี ร้อยละ ๒.๗๗ ตำแหน่งทางคณะ

สงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์มากที่สุด ร้อยละ ๔.๙๒ รองลงมา ได้แก่ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ร้อยละ ๓.๓๘ และ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ ๒.๑๕ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชน นิสิต นักศึกษา พบว่ามีข้อมูลพื้นฐานต่อไปนี้ เพศ เป็นเพศชาย ร้อยละ ๔๗.๐๘ เพศหญิง ร้อยละ ๓๘.๔๖ มีอายุ ๑๕ - ๑๙ ร้อยละ ๒๔.๙๒ รองลงมา ๓๑ - ๓๕ ปี ร้อยละ ๒๑.๒๓ และ ๒๐ - ๒๔ ปี ร้อยละ ๑๓.๘๕ อาชีพเป็นนิสิต, นักศึกษา ร้อยละ ๓๑.๓๘ รองลงมา ประชาชน ที่ประกอบอาชีพทั่วไป เช่น พ่อค้า รับจ้าง เกษตรกร เป็นต้น ร้อยละ ๒๕.๕๔

๒.ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์สามารถจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง, จักสาน, แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๒๔) ลำดับต่อมาได้แก่ การที่พระสงฆ์ออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๗) ลำดับต่อมาคือทางวัดจัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๒) การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๙๓) พระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำบุญชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๖) และ การเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทูรชุมชน เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๔) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต ประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๑) ลำดับต่อมามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ การพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๘) รณรงค์การปลดปล่อย ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๗) และลำดับสุดท้ายได้แก่การร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๘)

๒.ความคิดเห็นของประชาชน ข้าราชการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์สามารถจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง, จักสาน, แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๔) ลำดับต่อมาได้แก่ การที่พระสงฆ์ออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๗) ลำดับต่อมามีจำนวนใกล้เคียงกันคือร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๙) ทางวัดจัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๔)

ลำดับต่อมา ได้แก่ การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๙๓) อันดับต่อมามีค่าเฉลี่ยเท่ากัน นั่นคือ มีความเห็นว่าพระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำบุญชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๒) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๒) อันดับต่อมาคือการพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๙) และอันดับสุดท้ายมีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ การเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๖) และการออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๖)

๕.๒ อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ได้จากวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ซึ่งมีการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทบาทของพระสงฆ์นอกจากเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำธรรมะของพระพุทธเจ้าออกแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ให้ธรรมหรือธรรมทานเป็นการพยายามชี้แนะในเรื่องแห่งความดีงามเพื่อให้มนุษย์ได้พ้นจากความทุกข์ พ้นจากปัญหาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่สำคัญดังที่พระพรหมคุณาภรณ์^๑ ได้กล่าวถึงหลักการที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ ๕ ประการคือ

๑. ด้านจิตใจทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตใจสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตใจเอื้ออาทรประนีประนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคมแต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยีจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดีจึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องความต้องการและสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจแต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า๒๗.

ตั้งที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเชื่อมโยงและให้การสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วม ตัวอย่างเช่น การจัดค่ายคุณธรรมเพื่อฝึกอบรมให้กับเยาวชนในสถาบันการศึกษา ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างพระสงฆ์กับเยาวชนมีการสนทนาเกี่ยวกับการใช้ธรรมะและเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนสำคัญในการเชื่อมพระสงฆ์กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความคิดเห็นของสัญญา สัญญาวิวัฒน์^๒ กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมหนึ่งเพราะเป็นระบบความเชื่อที่ทุกคนในโลกจะต้องมีในสังคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาก็เป็นสถาบันสังคมเฉพาะสังคมหรือกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงไม่ได้บังคับหรือแผ่อิทธิพลไปถึงคนนอกศาสนาให้ต้องปฏิบัติเหมือนกันอันเป็นการฝืนใจและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งแตกแยกได้ถึงแม้ว่าหลักการดังกล่าวข้างต้นจะเป็นการแสดงถึงบทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมก็ตาม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์ไม่สามารถจะเป็นผู้นำทางทางสังคมเหมือนสมัยโบราณ โดยเฉพาะบทบาททางการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับอภิชัย พันธเสน^๓ กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นเพียงผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวนบพทลงมากมาย จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นคลังพัสดุเท่านั้น นอกจากปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังมีมูลเหตุจากปัจจัยภายในอีก ๓ ประการ คือ

ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นมาเสริมสร้างบทบาทของตนเองขึ้นใหม่

ประการที่สอง คือ การสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาความรู้และเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ การปฏิเสธความรู้เช่นนี้เป็นผลให้พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนไปได้

ประการที่สาม พระสงฆ์ได้ฝึกฝนพัฒนาดตนเองจนสามารถเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิตตามหลักไตรสิกขาได้ทั้งหมดทุกองค์ ในการนำไปเผยแพร่จึงทำให้มหาชนบางส่วนไม่สามารถเกิดความเข้าใจเลื่อมใสในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ จึงเป็นสภาวะการณ์ที่จำเป็นจะต้องพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ ซึ่งนอกจากจะความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมกับสมณเพศ เพื่อประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรม และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระธรรมญาณมุนี^๔ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ควรเป็นวิธีการที่สร้างสรรค์ ปรับปรุง

^๒สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ฤทธิสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, หน้า ๙๕ – ๙๙.

^๓อภิชัย พันธเสน, เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑ – ๗, (สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๗.

^๔พระธรรมญาณมุนี, การพัฒนาเป็นวิธีการสร้างสรรค์ปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔ – ๑๕.

แก้ไขสิ่งที่จะจะมีแต่ยังไม่ให้มีขึ้น สิ่งที่มีแล้วไม่เหมาะสมให้เหมาะสม สิ่งที่เกิดพลาด บกพร่องหรือ
 พ้นกาลเทศะให้ถูกต้องตามสภาพที่ต้องการในปัจจุบัน การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์จึงเป็นวิธีการ
 จัดการ สิ่งทั้งหลายให้มีภาพเป็นปัจจุบันตามที่ต้องการ อีกทั้งเป็นทางอยู่รอดของสิ่งทั้งหลายและเป็น
 ทางชีวิตของคนและสังคม ดังนั้นพระภิกษุก็เช่นกันอย่าทำตนเองเพียงพึ่งศาสนาฝ่ายเดียว ต้องให้
 พระศาสนาได้พึ่งตนบ้าง โดยการพัฒนาตนในการบูชาพระศาสนาทั้งด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา
 การพัฒนาคุณธรรมจะสำเร็จด้วยการกระทำด้วยการเลื่อมใส สามารถทำให้คนอื่นมีจริยธรรมเช่นว่า
 นี้ได้

ดังนั้นพระสงฆ์ ต้องมีความรู้สึกว่าคุณได้กระทำกิจอันพึงทำในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี
 แก่บุคคลผู้มีคุณ ดังพระสารีบุตรที่นึกถึงคุณของโยมผู้ถวายข้าวเพียงก้อนเดียวด้วยการให้ธรรมที่ดีที่สุด
 แก่โยมผู้ถวายนั้นเป็นการตอบแทน เช่นเดียวที่พระสงฆ์จะต้องพัฒนาตนเองเพื่อนำความรู้ไปประยุกต์
 เพื่อเผยแผ่เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้มีสภาพ
 ขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม โดยการเพิ่มพูน
 ความสามารถให้แก่ประชาชน เพื่อให้การจัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยถือหลักการ
 ประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมดำเนินงานของประชาชน คือการพึ่งพาตนเอง ของประชาชน การ
 พัฒนาชุมชน การให้การศึกษาแก่ชุมชนและการผสมผสานระหว่างกลุ่มประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน
 นั้นเอง

พระสงฆ์จึงควรเรียนรู้ที่จะกำหนดบทบาทและประยุกต์หลักธรรม และแนวทางเศรษฐกิจ
 พอเพียงเพื่อการพัฒนาชุมชนในฐานะวิธีการ (Method) คือ การพิจารณาว่า การพัฒนาชุมชนนั้น
 นำไปสู่จุดหมายของการพัฒนาคนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรม เป็นการมุ่งพิจารณาถึงวิธีการทำงาน
 มากกว่าสิ่งอื่นใด กล่าวคือ มุ่งถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของประชาชนซึ่งการ
 พัฒนาชุมชนในรูปลักษณะนี้เป็นการริเริ่มจากปัจเจกชนจากนั้นได้มีการเผยแพร่ออกไปทั่วโลก เช่น
 ขบวนการสรรค์ไวท์ในประเทศศรีลังกา หรือแซมแอล อุนดอง ในประเทศเกาหลีใต้ เป็นต้น^๕

๒. รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคม
 และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภัยธรรมชาติปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวม
 กล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรม
 และจริยธรรมทางสังคมก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกถึง
 ความเป็นชาติ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนด
 แนวทางความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุม
 พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วยพุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหา
 ทางศีลธรรมเท่านั้นยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง

^๕ ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๐.

พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติพระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐนอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านจึงไม่เพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรได้รับการอบรมความรู้ด้านเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียง จะเป็นแนวทางยกระดับคุณภาพพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้คือ

- ก. กิจกรรมพัฒนาสามารถยกระดับรายได้ของชาวบ้านได้
 - ข. เมื่อชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับค่าใช้จ่ายสามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆได้
 - ค. เมื่อชาวบ้านมีคุณภาพก็จะมีส่วนร่วมและส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมต่างๆต่อไป
 - ง. การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมจะนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด
 - จ. ในกระบวนการพัฒนานั้นประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตนเท่ากับเป็นการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วย
- ซึ่งมีพระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประสบผลสำเร็จในการนำพาชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประสบผลสำเร็จเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ และทั่วโลกนั่นคือ หลวงพ่ออนัน วิสุทธสิโลแห่งวัดสามัคคีจังหวัดสุรินทร์^๖ ได้ใช้หลักธรรมขัดเกลาสั่งสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชนโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ มาอธิบายว่า
- ทุกข์คือการที่ชาวบ้านมีหนี้สินความยากจนเกิดอบายมุขพุ่มเฟิยโดยกดขี่ขูดรีด
 - สมุทัยคือสาเหตุแห่งทุกข์เพราะไม่ได้เก็บรักษาทรัพย์การเสียเปรียบนายทุนการโดนเอารัดเอาเปรียบในชีวิตประจำวัน
 - นิโรธคือความดับทุกข์โดยจะมีการบริหารจัดการชีวิตและชุมชนให้มีความสุขขึ้นมีจิตใจที่สูงขึ้นโดยใช้หลักกรรมฐานเป็นตัวพื้นฐานที่ทำให้จิตใจยอมรับต่อปัญหาและสามารถต่อสู้กับปัญหาได้
 - มรรคคือวิธีการโดยมีกิจกรรมสหบาลข้าวร้านค้าชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง ๓ กิจกรรมนำไปสู่มรรคควบคู่กับกิจกรรมอื่นๆนอกจากนี้หลวงพ่ออนันยังค่อยๆสอนคนเป็นกลุ่มเล็กๆและใช้

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^๗ สัมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ, ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

วิธีการซึมซับตามธรรมชาติของคนแต่ละระดับบางคนรับได้เร็วบางคนช้าจึงต้องอดทนไม่ใจร้อนเน้นให้ชาวบ้านรู้จักตัวเองรู้จักปัญหา รู้จักกลอุบายมูขอยากพึ่งตนเองจนนำไปสู่การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาซึ่งปรีชาเปี่ยมพงศ์สานต์^๔ กล่าวว่าเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางความคิดและความอับจนของการพัฒนาตามแบบจำลองของตะวันตกผลักดันให้หลายกลุ่มหวนไปหาปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญาในบางประเทศได้มีการนำเอาแนวความคิดบางอย่างของพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลายมิติคือ

๑. การพัฒนาต้องอาศัยวัฒนธรรมพื้นฐานของตนเองโดยนำเอาพุทธปรัชญามาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในชนบท

๒. การพัฒนาโดยการปฏิวัติวัฒนธรรมหมายถึงการปฏิเสธรัฒนธรรมแบบทุนนิยมเช่น การบูชาวัตถุการลุ่มหลงความเจริญในเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมรวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการบริโภคทั่วไปเป็นต้นวัฒนธรรมแบบนี้ทำให้นุษย์หลงลืมความหมายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง

๓. ความหลากหลายของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๔. สิ่งที่เราได้จากความหมายใหญ่ของการพัฒนาแบบพุทธคือ “จริยธรรมในการพัฒนา” จริยธรรมเป็นเรื่องที่จะบอกเราว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีงามอะไรเป็นสิ่งชั่วร้ายนอกจากนี้จริยธรรมยังบอกเราอีกด้วยว่าอะไรควรทำและเราควรทำอย่างไรเพื่อที่จะให้สังคมและชีวิตของมนุษย์อยู่ในสภาพที่ดีงามอย่างไรก็ตามการพัฒนาตามเชิงพุทธนี้ถึงแม้จะมีได้เป็นการแก้ปัญหาในยุคหลังสังคมอุตสาหกรรมได้อย่างสิ้นเชิงแต่ก็เป็นทางออกหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับหนึ่งคือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมในปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุ โดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กันดังที่ทางคณะสงฆ์อกระเปียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมที่มีทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ว่า ภัทรร สิริกาญจน์^๕ เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชนพระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนาธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย และการเป็นผู้นำชุมชนพระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลมกลืนผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคมซึ่งจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมและขัดอุปสรรคการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี

^๔ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, *วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา*, หน้า ๒๑.

^๕ ภัทรร สิริกาญจน์, *หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*, หน้า ๒.

ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงที่พบเห็นนั้น คือการที่พระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์จำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนนั้นก็เพื่อใช้เป็นสื่อในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในงานพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจมิใช่เข้าร่วมเพราะความเกรงใจหรือถูกบีบบังคับถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จในการสร้างความยอมรับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้วพระสงฆ์จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาของท่านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาด้วยวัตถุหรือจิตใจแต่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนา และแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอกเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการเชื่อถือโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามีหลายๆด้านด้านหนึ่งคือกิจกรรมพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนในสภาพการณ์ที่สังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนอกจากนี้กิจกรรมพัฒนาชุมชนเหล่านั้นยังทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดที่มีความผูกพันต่อสังคมของประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและความรู้สึกในการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชนบทของประชาชน

ประการสำคัญกิจกรรมหรือบทบาทการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินการจะต้องเป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรมทั้งในด้านสังคมเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่พัฒนาท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญทั้งในด้านเกษตรกรรมการยกระดับรายได้สุขภาพอนามัยการศึกษาในขณะเดียวกันก็ได้พยายามสอดแทรกการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดความสามัคคีในการทำงานและเกิดความสำนึกในประโยชน์สุขของส่วนรวมกิจกรรมต่างๆที่พระสงฆ์จะต้องพยายามทำสิ่งเหล่านี้เป็นไปตามทัศนะที่มีต่อการพัฒนาท้องถิ่นทั้งสิ้นและก่อกำเนิดมาจากความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันของพระสงฆ์นั่นเอง จากการศึกษาพบว่าบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอนาคตจะเป็นความสำเร็จในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะเป็น ศูนย์รวมความศรัทธาอันเชื่อถือของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนแต่เรื่องน่าวิตกคือพระสงฆ์จะมีทัศนะที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงเหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาของชุมชนในปัจจุบันหรือไม่และจะบริหารโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้หรือไม่เพราะสภาพงานของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่ต่างคนต่างดำเนินงานจะมีการประสานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้างภายในกลุ่มเล็กๆ ดังนั้นทิศทางและแนวทางของงานพัฒนาของพระสงฆ์จึงไม่ชัดเจนนักต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพความรู้ความสามารถทัศนะคติและอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านเป็นสำคัญ^{๑๐}จากเหตุผลข้างต้นจึงสามารถจำแนกการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑.แบบที่เป็นทางการคือ การร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย

^{๑๐}สมบุญ สุธาสาธิต,การพัฒนาชนบทแนวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

๒.แบบที่ไม่เป็นทางการคือ การไม่ยึดติดรูปแบบของทางราชการ หรือแบบแผนดั้งเดิมของวัด แต่จะพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นจริง จึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบขึ้น^{๑๑}

จากสภาพความเป็นจริงและเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทในปัจจุบันบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน^{๑๒} ทั้งที่เป็นทางการ คือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้ ปัจจัยหลักของการพัฒนาคือ ตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน มีความสามารถในการนำชุมชนเพื่อการพัฒนาตนเองได้มากน้อยเพียงใด และจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใดบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำในงานพัฒนาในปัจจุบันได้เกิดยุทธวิธีใหม่ในแวดวงพระสงฆ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการลดละเลิกอบายมุขทั้งปวงโดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามาทดแทนสิ่งที่หายไปมีกิจกรรมให้ทำตลอดเวลาไม่ปล่อยให้เวลาว่างให้พระสงฆ์เป็นผู้นำพัฒนาจิตใจและผู้นำโครงการต่างๆเนื่องจากชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจได้มากกว่าให้ฆราวาสเป็นผู้นำส่วนในระดับล่างนั้นให้พระสงฆ์คัดเลือกบุคคลที่อยากจะลดอบายมุขมาฝึกหัดให้ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมและด้านที่สองฝึกหัดให้มีลักษณะเป็นผู้นำและมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมอย่างแน่อนจนสามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในด้านการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่างๆเป็นต้นว่าการสหกรณ์ การสุขาภิบาลการโภชนาการถ้าชาวบ้านมีผู้นำที่เสียสละและสามารถจัดการแก้ปัญหาความยากจนได้บ้างชาวบ้านจะเชื่อใจหรือไว้วางใจผู้นำชุมชนที่เป็นพระสงฆ์และเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่างๆที่มีพระสงฆ์เป็นผู้อำนวยการให้เกิดขึ้นและยังหวังกันว่าผู้นำพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมดีแล้วไม่เพียงแต่สามารถช่วยฝึกอาชีพและผู้นำชาวบ้านเท่านั้นแต่ยังสามารถช่วยเหลือในการปรับปรุงโครงการพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเพราะถ้าพึ่งฝ่ายบรรพชิตอาจจะทำงานพัฒนาไม่สะดวกและความต้องการของชาวบ้านการหาลูกมือให้พระสงฆ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของการพัฒนายิ่งขึ้น ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์^{๑๓} กล่าวถึงแนวทางกิจกรรมที่เหมาะสมของงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในตอนหนึ่งว่าในปัจจุบันการนำหลักธรรมมาใช้กับงานพัฒนาเริ่มมีปรากฏเห็นเด่นชัดมากขึ้นแต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมจะพบว่ามีหลักการและปรัชญาการพัฒนาชนบทแฝงอยู่ด้วยดังที่ได้สรุปหลักการดังกล่าวไว้ดังนี้

๑. ศาสนามุ่งที่จะขัดทุกข์ของมนุษย์หรือให้มนุษย์ได้รู้จักขัดทุกข์ของตนให้มากที่สุด ดังนั้นในการพัฒนาจะมุ่งไปที่การมองให้เห็นปัญหาของตนเองในแต่ละท้องถิ่นในชุมชน (ทุกข์) มองหาเหตุปัจจัยของปัญหา (สมุทัย) ตั้งเป้าหมายที่จะขัดปัญหาเหล่านี้ (นิโรธ) และร่วมกันหาทางออกของปัญหานั้น (มรรค)

^{๑๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนา พระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๕.

^{๑๒} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภะ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๗ – ๑๗๘.

^{๑๓} สุเทพ เขวลิต, หลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

๒. เป้าหมายของการพัฒนาควรเน้นที่หลักการพึ่งตนเอง (อัตตาหิ อัตตะโนนาถ) มิใช่หลักการพัฒนาที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากที่อื่นผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่นความช่วยเหลือจากภายนอกควรจะเป็นเรื่องรองที่จะช่วยเสริมให้การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นไปได้

๓. การพัฒนาควรแก้ไขปัญหาคความยากจนและขาดปัจจัยในการดำรงชีพให้เกิดความอยู่ดีกินดีเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่นๆทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป

๔. การพัฒนาควรเน้นที่ความค่อยเป็นค่อยไปหรือวิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับมากกว่าที่จะเป็นการกระโดดจากสภาพหนึ่งโดยทันทีหรือหลุดจากสภาพเก่าสู่สภาพใหม่โดยทันที

๕. การพัฒนาจักต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหากรู้จักความพอดีในการเอาทรัพยากรมาใช้รอบคอบ

๖. การพัฒนาไม่ควรเน้นระบบการพัฒนาที่ใหญ่โตแต่ควรเน้นที่จุดเล็กๆควรเน้นให้แต่ละชุมชนมองให้เห็นปัญหาของตนแก้ปัญหาของตนด้วยความพยายามของตนเองให้มากที่สุด

๗. การพัฒนาควรปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนให้มากที่สุดหลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้านแต่ละแห่ง

๘. การพัฒนาไม่ควรปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่แต่ก็ควรนำมาใช้ในระดับกลางให้เครื่องมือเครื่องจักรเหล่านั้นเกื้อกูลการทำงานของมนุษย์มิใช่ทำลายคุณค่าของมนุษย์

๙. การพัฒนามิใช่มุ่งผลทางวัตถุแต่ควรมุ่งที่ผลทางจิตใจเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้นก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันและระหว่างท้องถิ่นให้มากขึ้นรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์^{๑๔} จะมีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วยและทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการคือแบบแผนดั้งเดิมของวัดนั่นเอง

จากข้อมูลที่น่าเสนอมาตั้งแต่ต้นแต่ว่าจะมีการพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริงเท่านั้น จึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงสามารถขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ การมีส่วนร่วมแบบ **“พระสงฆ์กับชาวบ้าน”** คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนันหรือหน่วยข้าราชการอื่นๆ ซึ่งการที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งมีการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัดและชุมชนนั้นคือ พระสงฆ์ร่วมกับประชาชนร่วมกันปรับปรุง พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอในแผนภาพที่ ๔.๑ หน้า ๖๐

รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง **“พระสงฆ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน”** การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน นั่นคือผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

^{๑๔} สุเทพ เชาวลิติ, หลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๗๕.

จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อเมื่อทำใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงใจซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอในแผนภาพที่ ๔.๒ หน้า ๖๑

รูปแบบที่ ๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง “พระสงฆ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยราชการ” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่าในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้น ผู้นำชุมชนเหล่านั้นที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไปทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนกับพระสงฆ์จะไม่มีคุณสมบัติซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอในแผนภาพที่ ๔.๓ หน้า ๖๒

ดังนั้น รูปแบบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น พอสรุปได้ว่าควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชนทั้งที่เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ซึ่ง ทินพันธ์ นาคะตะ^{๑๕} กล่าวว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอดมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มากดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการชี้แนะการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชนพระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของหน่วยราชการ เนื่องจากพระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย และส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีและยั่งยืนซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยผสมผสาน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์และสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเชื่อมโยงกับหลัก “บวร” ดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอด้วยแผนภาพ ๔.๔ หน้า ๖๓

^{๑๕} ทินพันธ์ นาคะตะ , พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๕.

จากแผนภาพที่ ๔.๔ ที่ผู้วิจัยนำเสนอเพื่อให้ผู้ที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของแต่ละท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงขออธิบายขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในทุกวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่เข้ามาศึกษาและเรียนรู้ โดยเฉพาะในมิติของการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น หลักของทางสายกลาง การเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจ สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ ไม่ประมาท รู้จักแบ่งปัน พึ่งตนเองและเอื้อเฟื้อเมตตา กรุณาช่วยเหลือกันและกัน เป็นต้น

๒.พระภิกษุ สามเณร มีบทบาทในการเทศนาสั่งสอนในโอกาสต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พอเพียง และนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของแต่ละคน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว

๓.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบความพอเพียงเป็นระดับกลุ่ม มีการรวมตัว ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความช่วยเหลือส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ภายในชุมชน มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยน การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน มุ่งเน้นความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

๔.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน กับชุมชน/หมู่บ้าน อื่นๆ ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ระหว่างจังหวัด เพื่อการขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางออกไป ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวไกล ระดับสร้างเครือข่าย เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่ม องค์กร ฯลฯ โดยประสานงานให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

นอกจากนั้นลักษณะของวัดควรเป็นสถานที่สงบ เป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความร่มรื่นใจมี การจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัวเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ส่วนกิจกรรมของวัดต้อง เป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์การทำสังฆกรรมต่างๆให้ถูกต้องตามพระวินัย แสดงออกมาจากจิตใจตามที่พระพุทธองค์ได้วางไว้และกิจกรรมของวัดจะต้องสัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชนสามารถส่งเคราะห์หอนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงามโดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ ความสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ควรเรียนรู้และวิจัยสังคม โดยการแสวงหาความรู้ในวิชาการทางโลก สร้างความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและชุมชน ปลุกจิตสำนึกและสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับทั้งในวัดและนอกวัด ให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตต่างๆ แก่ประชาชน ให้การศึกษาในวิชาการต่างๆ ตามความต้องการของคนในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สงเคราะห์คนด้วยโอกาสในชุมชน ประสานงานกับคนระดับต่าง ๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นบทบาทที่สำคัญในการผลักดันแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในสังคมไทยตลอดไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑.ควรจัดอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้พระสงฆ์ได้เข้าใจและสามารถเผยแพร่ได้ถูกต้องและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒.ควรมีการศึกษาติดตามการดำเนินการโครงการของพระสงฆ์ ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานของพระสงฆ์ที่สนใจการจัดกิจกรรมด้านการเผยแพร่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

๓.ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการให้การศึกษาและฝึกอบรมพระสงฆ์ ได้ครบคลุมและตรงประเด็นมากขึ้น

๔.ปัญหาที่สำคัญของพระสงฆ์ คือ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ยากจน ทำให้ไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่ควร ส่งผลต่อความสามารถในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ จึงสมควรให้ความช่วยเหลือในการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

๕.การเผยแพร่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น

๕.๑ พระสงฆ์ขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และขาดการดำเนินการอย่างจริงจัง หรือท้อแท้หมดกำลังใจเมื่อไม่ได้รับการตอบสนองที่ดี

๕.๒ ไม่มีการกำหนดเป็นนโยบายในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ที่ชัดเจน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑.ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกในแต่ละเรื่อง เช่น ศึกษาคุณลักษณะหรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำชุมชนของพระสงฆ์ กับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน หรือ ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมด้านการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

๒.ควรศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมล รอดคล้าย. พระสงฆ์กับการพัฒนาเด็ก. ไบลาน. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๘ (ธันวาคม ๒๕๕๒), กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.

เกษม วัฒนชัย. การเรียนรู้แท้และพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑

โกวิท พวงงาม. อบต.ในกระบวนทัศน์ใหม่ : พัฒนาสร้างเครือข่ายและเสริมสร้างความเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๙.

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล: บทสรุปผลการศึกษาระณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก (WCD). (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์), ๒๕๕๐.

จรัญ จันทลักษณ์. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๕๐.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร :ศักดิ์โสภณ, ๒๕๔๙.

ทวี ทองสว่าง และทัศนีย์ ทองสว่าง. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์), ๒๕๕๑.

ทัศนีย์ ลักษณะนิช. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ธนาทิพย์ แหลมคม. การศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและระบบการเกษตรบริเวณเขื่อนปากมูล. (คณะเกษตรศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี), ๒๕๕๒.

บุญทิพย์ สิริรังศรี. บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมให้ประชาชนดูแลตนเอง. ไบลาน.ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (ธันวาคม ๒๕๕๖). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๖.

บรรพต วีรสัย และคณะ. พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง : กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงธรรมและสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑.

- ประชาคมตำบล เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒.
- ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร:เอ็ดดิสเพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระธรรมญาณมุนี. การพัฒนาเป็นวิธีการสร้างสรรค์ปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๕๑.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระกับปามีปัญหาอะไร. พิมพ์ครั้งที่๔,นนทบุรี:สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.
- เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พุทธศาสนากับสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕).
- พุทธทาสภิกขุ. รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๙.
- สมพร เทพสิทธา. เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อริยมรรค, ๒๕๔๙.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงานภาค. การเรียนรู้สู่สมดุล ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.สำนักงานภาค, ๒๕๕๑.
- สุเมธ ตันติเวชกุล.ได้เบื้องพระยุคลบาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๒.
- หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ, ๒๕๕๓.
- สุเทพ เชาวลิตร. หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔.
- สุรพงษ์ วิบูลเศรษฐ. เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : พลังปัญญา, ๒๕๕๔.
- เสรี พงศ์พิศ. เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : พลังปัญญา, ๒๕๕๐.
- เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา.กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๐.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยาเนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๔ , กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่๕, กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๙.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนา พระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๕๗.

- _____ . การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์นักพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐.
- อภิชัย พันธเสน สรวิชัย เปรมชื่น พิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา. การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.
- _____ . และคณะ. การสังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.
- _____ . พุทธเศรษฐศาสตร์วิวัฒนาการและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๔.
- _____ . เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑ - ๗ .สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.
- อุดมพร อมรธรรม. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัวฯ. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕).

(๒) งานวิจัย :

- จันทนา สุทธิจารี. “กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า”. รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต . มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐
- จุมพล หนีพานิช บุญศรี พรหมพันธ์. รายงานการวิจัยบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน : ศึกษาเฉพาะภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.
- ปกรณ กงเพชร, พันตำรวจตรี. “พระสงฆ์กับบทบาทในการป้องกันปัญหาเสพติดในชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.
- วุฒิชัย ธงทอง. “บทบาทของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีต่อการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กระทรวงมหาดไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอร้อยเอ็ด อำเภอบุณฑลและอำเภอนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ” . สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.
- วิมลัญญา ทูโยธวงศ์. “บทบาทพระสงฆ์ส่งเสริมองค์กรชุมชน เพื่อสร้างทุนชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี : กลุ่ม สัจจะ สะสมทรัพย์ จังหวัดตราด . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติแนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสู่โฉมในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๐.
- สมคิด เพ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๐.

(๓) สัมภาษณ์ :

พระครูสารกิจโกศล, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๘.
 นายไพศักร บรพา, กลุ่มตัวอย่างประชาชน, สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 พระมหารุ่งระวี ธีรวิณโณ, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 พระครูวิริยธรรมานุศาสน์, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 นายจตุพงษ์ โสระเวช, กลุ่มตัวอย่างประชาชน, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 พระครูปลัดมงคลวรวัฒน์, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 พระมหาวรรณชัย ชยวณโณ, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 นายประยูร วัชราร, กลุ่มตัวอย่างนักศึกษา, สัมภาษณ์, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๘.
 พระกฤษฎา พุทธวโร, กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์, สัมภาษณ์, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.
 นายธีระพงษ์ สดสูง, กลุ่มตัวอย่างประชาชน, สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

เสน่ห์ จามริก. “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” (ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา
<http://www.sufficiencyeconomy.org> (๑ มีนาคม ๒๕๕๘)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
The Participatory Roles of Monks in Driving The Sufficiency Economy
in the Northeastern Region.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร)^๑
PhrabaidegaSupot Tabaselo

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการศึกษามหาวิทยาลัยการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) คือ วิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ประชาชนจำนวน ๙ จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี , อำนาจเจริญ , นครพนม , ขอนแก่น , หนองคาย , นครราชสีมา , บุรีรัมย์ , สุรินทร์ และร้อยเอ็ด ผู้วิจัยเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง ๓๒๕ รูป/คน และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กลุ่มตัวอย่าง ๒๐ รูป/คน

ผลวิจัยบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ลักษณะบทบาทของพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพอสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) บทบาทตามหลักการของพระพุทธศาสนา เช่น การอบรมสั่งสอน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทางศาสนา ๒) บทบาทตามที่สังคมคาดหวัง เช่น การส่งเสริมด้านต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาของเยาวชน ประเพณีวัฒนธรรม สุขภาพ เป็นต้น ๓) บทบาทตามความสนใจหรือความถนัดของพระสงฆ์เอง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทัศนคติ ประสบการณ์ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ เช่น อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม เกษตร เป็นต้น ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นพระนักพัฒนาส่วนใหญ่มีแนวคิดในการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวนโยบายของรัฐอยู่แล้ว โดยเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุไปพร้อมกัน ส่วนลักษณะการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจากการวิจัย พบว่าเป็นไปตามความพร้อมของพระสงฆ์ทั้ง ๓ ลักษณะ ดังนี้ ๑) การมีส่วนร่วมแบบพระสงฆ์ กับชาวบ้าน ซึ่งเป็นการนำวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น สภาพแวดล้อม ความพร้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากนั้นจึงได้

^๑อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา วิทยาเขตอุบลราชธานี

นำแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาแนะนำและประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ๒) การเข้าไปมีส่วนร่วมแบบพระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน ๓) การเข้าไปมีส่วนร่วมแบบ พระสงฆ์ ชาวบ้าน ผู้นำชาวบ้าน และหน่วยงานราชการ ซึ่งในท้องถิ่นจะมีหน่วยงานที่เป็นทั้งของรัฐและเอกชน ดังนั้นพระสงฆ์ที่มีความต้องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในหน่วยงานนั้นๆ จะต้องสามารถประสานความร่วมมือจากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา คือ การทำให้ประชาชนพออยู่พอกิน และมีส่วนนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์ , เศรษฐกิจพอเพียง

ABSTRSCT

The research objective of this study include the economic sufficiency driven participation and the present the form of the sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks. The researcher used the research process, mixed method is a qualitative research and quantitative research. The study sample consisted of Buddhist monks and people in nine provinces, including 325 person in UbonRatchathani .Amnat Charoen, NakhonPhanom, KhonKaen, NongKhai, NakhonRatchasima, Buri Ram, Surin and RoiEt data were collected by using questionnaires and informal interviews 20 person.

The role of sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks found that Nature of the role of monks with the sufficiency economy participated movement, it is concluded that: 1) the principles role of Buddhism as taught, evangelism Buddhism and being the leader of the cult.2) the role that social expectations such as promoting youth education. tradition, culture, health, etc. 3) the interest or aptitude of the monk which is based on attitude, experience, inspiration, such as environment saving, economic, social, agricultural, etc. The model the form of the sufficiency economy participated movement of the northeast Buddhist monks found that the Buddhist monks who is the developer, most has the concept in the application of the principles of Buddhism to the concepts theory and principles of the sufficiency economy. It is the policy of the government. By focusing on the mental development in parallel with the development of objects along the way. The involvement of the Buddhist monks in the sufficiency economy participated movement just enough from the research. Found that according to the availability of priests and three following criteria: 1) engaging a priest to the house, which is the way of life of local residents, such as the environment and the availability of local culture. Then have the sufficiency economy was introduced and applied in accordance with

the context of the community, 2) involved a priest villagers and community leaders, 3) involved a priest villagers leaders and locals. Government Agencies The local authorities will have both public and private. The monks are demand-driven economic entities in it. Must be able to coordinate the cooperation of local authorities, such as educational institutions. Local government, etc., to achieve the goal of development was to make the people enough to eat. And bring the nation to a prosperous and sustainable.

Key word :Roles of Monks , Sufficiency Economy

บทนำ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับคนไทยทุกระดับในสังคม นำชีวิตสู่แนวทางพุทธธรรมเน้นการดำรงชีวิตในทางสายกลาง ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน เน้นการปฏิบัติเพื่อการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ไม่ต้องเคร่งครัดถึงกับจะต้องพึ่งตนเองได้ทั้งหมดแม้แต่เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ถ้าหากพิจารณาถึงสาระสำคัญที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) จะพบว่าประเด็นสำคัญคือ การนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาสังคมเพื่อทำให้สังคมไทยได้มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)”^๒

ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจพอเพียง จึงได้ถูกกำหนดเป็นวาระสำคัญของชาติในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาในท้องถิ่น เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ส่งเสริมให้ทุกหน่วยงานในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนให้ได้การส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน^๓ เช่น ด้านอุดมการณ์ การรวมกลุ่ม การผลิต การแปรรูป การตลาด การลงทุน การอนุรักษ์ วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจากสิ่งที่ไม่คุ้นเคยในชุมชน นำมาสู่การสร้างวัฒนธรรมแห่งความพอเพียงให้สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน วัดและพระสงฆ์จึงมีความสำคัญเนื่องจากเป็นหน่วยกิจกรรมทางศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นจึงมีวัดและพระสงฆ์เข้ามามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมนั่นเอง

ดังนั้น การประยุกต์ใช้และบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะถ้าหากพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเพิ่มระดับความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงและได้รับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่าย บ้าน-วัด-โรงเรียน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศในโอกาสต่อไป ซึ่งจะ

^๒ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง,เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร, หน้า ๑๗.

^๓ ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงธรรมและสุขภาพ, หน้า ๓๒.

เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยยกระดับการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานติดตามผลการประยุกต์ใช้และบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของ พระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัด ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในทาง ศาสนาและเป็นแหล่งรวมธรรมศรัทธาหาชนได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีการติดตามและประเมินผล เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่หรือ ภูมิสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาคมและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยที่ผสมผสานกันระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัย เชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการจัดการของคณะสงฆ์ การ ประยุกต์ใช้และมีส่วนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้สามารถ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งขั้นตอนของการวิจัยประกอบไปด้วย

๑. กลุ่มเป้าหมาย/วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ กำหนดขั้นตอนของการวิจัยดังนี้ คือ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ก.การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกโดยการศึกษา และค้นคว้าหนังสือ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ การประยุกต์ใช้และมีส่วน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางใน การศึกษาภาคสนามต่อไป

ข.ประชากร พระสงฆ์ ประชาชน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ค. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ คือ แบบสอบถาม และ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็น ทางการ รวมทั้งเครื่องมือต่าง ๆ ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งเตรียมประเด็นต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และการวิเคราะห์ ข้อมูล เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน นอกจากนั้นผู้วิจัยได้สร้าง แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ง. กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดย การสุ่มแบบกลุ่ม(Area or Cluster Sampling) กลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี ,บุรีรัมย์, สุรินทร์ , นครราชสีมา ,หนองคาย, ขอนแก่น, นครพนม, อำนาจเจริญ และ ร้อยเอ็ด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕ รูป
๒) พุทธศาสนิกชน ได้แก่	
- นักเรียน นิสิต นักศึกษา	จำนวน ๕ คน
- ข้าราชการประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๒๐ รูป/คน

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕๐	รูป
๒) พุทธศาสนิกชน ได้แก่		
- นักเรียน นิสิต นักศึกษา	จำนวน ๑๕๐	คน
- ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๕๐	คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๓๕๐	รูป/คน

ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งและรวบรวมด้วยตนเองกลุ่มตัวอย่างกระจายตามพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับแบบสอบถามกลับคืน ๓๒๕ ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ ๙๒.๘๕

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผสมผสานระหว่างข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (descriptive statistics) และนำเสนอในลักษณะการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพื้นฐาน คือ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย วิเคราะห์เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

๓. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญคือ บทบาทพระสงฆ์และรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหารหน่วยงานและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

สรุปผลการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาวจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน จึงมีการรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอจากการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และ

แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสรุปความคิดเห็นได้ดังนี้

๑.บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียง บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่เหมือนเมื่อก่อน บทบาทพระสงฆ์ได้ถูกลดทอนลงไปมาก สมัยก่อนโรงเรียนอยู่ในวัด การจัดการเรียนการสอนก็มีพระสงฆ์เป็นหลัก ปัจจุบันโรงเรียนส่วนใหญ่ได้ย้ายออกจากวัด มีบุคลากรที่เป็นฆราวาสเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์จึงถูกลดบทบาทลงไป วัดเพียงแต่เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลัก บางส่วนมุ่งเน้นไปในทางปลูกเสก เน้นพิธีกรรมพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนในด้านการเผยแพร่หลักธรรมจึงลดลงไปมากไม่เหมือนอดีตถึงอย่างไรก็ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การยึดหลักการอดออม การเสียสละ ความสามัคคี ซึ่งหลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถนำไปอบรมประชาชนได้ รวมทั้งการพึ่งพาตนเองแล้วค่อยช่วยเหลือคนอื่น ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการเหล่านี้ยังอยู่วิถีการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชนได้อยู่แล้ว ซึ่งถือเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของชุมชนในท้องถิ่นนั่นเอง

๒. ความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงว่าสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นมีความสำคัญมากที่พระสงฆ์นำสร้างความร่วมมือระหว่างวัดและสถาบันการศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในการปลูกฝังแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชน เนื่องจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเป็นสถาบันที่หลักในสังคมชนบทให้การศึกษาตนเอง นอกจากนั้น การเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาควบคู่กันไป รวมทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะเมื่อเด็กได้รับความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวแล้ว จะทำให้การเผยแพร่มีความยั่งยืน นอกจากนั้นยังมีความคาดหวังว่ามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเข้าดูแลอย่างจริงจัง คณะสงฆ์ หน่วยงานในท้องถิ่น มีความร่วมมือในนำเอาหลักการเศรษฐกิจพอเพียงและหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ไปใช้อย่างจริงจัง ซึ่งควรเป็นไปอย่างรูปธรรมเป็นอย่างยิ่งว่า ควรนำบุคคลที่เป็นตัวอย่างในท้องถิ่นที่มีผลงานด้านนี้มาเป็นแบบอย่างในชุมชน ซึ่งทำให้คนในหมู่บ้านสามารถนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

๓. สิ่งที่จะช่วยเสริมบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลสำเร็จ พระสงฆ์ ประชาชนและนิสิต นักศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสิ่งที่จะช่วยเสริมบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลสำเร็จพบว่าพระสงฆ์ควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่ด้วยความพอเพียง รวมทั้งการสร้างแนวร่วมที่มีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการเผยแพร่พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้สามารถเชิญชวนพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์เดียวกันมาร่วมงาน สามารถก่อให้เกิดพลังที่มหาศาลในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างชัดเจน และประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ได้อย่างแน่นอน นอกจากนั้นรัฐบาล หน่วยงานราชการควรส่งเสริมสถาบันศาสนา โดยให้พระสงฆ์ออกมาช่วยสั่งสอนประชาชน ประยุกต์การใช้หลักธรรมและแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามโรงเรียนหรือสถาบันต่าง ๆ ควรมีการมีการสนับสนุนให้สถาบันศาสนามีบทบาทขึ้นกว่าเดิม โดยให้พระภิกษุ – สามเณรมีการศึกษาเล่าเรียนอย่างทั่วถึงแล้วก็เปิดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นกำลังในการเผยแพร่ต่อไป เช่น การส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีอยู่แล้ว อบรมให้ความรู้เพิ่มเติมหรือศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง

สามารถผลิตสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม เพื่อจะได้ให้พระสงฆ์เหล่านั้นนำความรู้ถ่ายทอดที่ได้รับจากการอบรมถ่ายทอดต่อนักเรียน เยาวชนในสถาบันการศึกษาทุกระดับ ต่อไป

การศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนอกจากรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยยังได้รวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งขอเสนอต่อไปนี้

๑.ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาทางธรรม โดยพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม มีวุฒินักธรรมชั้นเอกมากที่สุด ร้อยละ ๖.๔๖ รองลงมา วุฒินักธรรมชั้นโท ร้อยละ ๔.๖๒ และอันดับสุดท้าย มีวุฒินักธรรมชั้นตรี ร้อยละ ๓.๓๘ วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิปะริยญ ร้อยละ ๑๐.๑๕ รองลงมา วุฒิประโยค ๑ - ๒ ถึง เปรียญธรรม ๓ ประโยค ร้อยละ ๒.๗๖ และ เปรียญธรรม ๔ - ๖ ร้อยละ ๑.๕๔ ไม่มีรูปใดที่มีวุฒิปะริยญธรรม ๙ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ มีวุฒิการศึกษาระดับอนุปริญาตมากที่สุด ร้อยละ ๑๐.๗๗ รองลงมา มีวุฒิปริญญาตรี ร้อยละ ๓.๐๗ และ มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๐.๖๒ เป็นอันดับสุดท้าย พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพรรษา ๑ - ๑๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ได้แก่ มีพรรษา ๑๑ - ๒๐ พรรษา ร้อยละ ๔.๐๐ , มีพรรษา ๒๑ - ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๓.๖๙ และ มากกว่า ๓๐ พรรษา ร้อยละ ๒.๑๕ เป็นอันดับสุดท้าย ระยะเวลาที่จำพรรษา ณ ที่อยู่ปัจจุบัน พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ๑๑ - ๑๕ ปี ร้อยละ ๔.๖๒ รองลงมา ๖ - ๑๐ ปี ร้อยละ ๓.๐๗ และ ลำดับสุดท้าย ๑ - ๕ ปี ร้อยละ ๒.๗๗ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์มากที่สุด ร้อยละ ๔.๙๒ รองลงมา ได้แก่ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ร้อยละ ๓.๓๘ และ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ ๒.๑๕ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชน นิสิต นักศึกษา พบว่ามีข้อมูลพื้นฐานต่อไปนี้ เพศ เป็นเพศชาย ร้อยละ ๔๗.๐๘ เพศหญิง ร้อยละ ๓๘.๔๖ มีอายุ ๑๕ - ๑๙ ร้อยละ ๒๔.๙๒ รองลงมา ๓๑ - ๓๕ ปี ร้อยละ ๒๑.๒๓ และ ๒๐ - ๒๔ ปี ร้อยละ ๑๓.๘๕ อาชีพเป็นนิสิต,นักศึกษา ร้อยละ ๓๑.๓๘ รองลงมา ประชาชน ที่ประกอบอาชีพทั่วไป เช่น พ่อค้า รับจ้าง เกษตรกร เป็นต้น ร้อยละ ๒๕.๕๔

๒.ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์สามารถจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง,จักสาน,แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๒๔) ส่วนการที่พระสงฆ์ออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจัดการ วิปัสสนากรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ อยู่เสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๗)กิจกรรมทางวัดจัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๔.๐๒)การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๙๓) พระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๖) และ การเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๔) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๘๑) ลำดับต่อมามีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ การพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ อยู่ในระดับ

มาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๘) รณรงค์การปลอดเหล้า ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๗๗) และลำดับสุดท้ายคือการร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๘)

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ซึ่งมีการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ รวมทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระสงฆ์นอกจากเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำธรรมะของพระพุทธเจ้าออกแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ให้ธรรมหรือธรรมทานเป็นการพยายามชี้แนะในเรื่องแห่งความดีงามเพื่อให้มนุษย์ได้พ้นจากความทุกข์ พ้นจากปัญหาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่สำคัญอีกหลายประการดังที่พระพรหมคุณาภรณ์^๔ ได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ๕ประการคือ

๑. ด้านจิตใจทำตนให้เป็นที่พักพิงของตนเองมีจิตใจสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวมมีจิตเอื้ออาทรประณีตระนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคมแต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยีจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดีจึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องความต้องการและสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจแต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน

จากแนวคิดข้างต้นซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเชื่อมโยงและให้การสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือพระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสังคมสังเคราะห์ เช่น การจัดค่ายคุณธรรมเพื่อฝึกอบรมให้กับเยาวชนในสถาบันการศึกษา ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างพระสงฆ์กับเยาวชนมีการสนทนาเกี่ยวกับการใช้ธรรมะและเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนสำคัญในการเชื่อมพระสงฆ์กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของสัญญา สัญญา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า๒๗.

วิวัฒน์^๕ กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญเพราะเป็นระบบความเชื่อที่ทุกคนในโลกจะต้องมีในสังคัมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาก็เป็นสถาบันสังคมเฉพาะสังคัมหรือกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงไม่ได้บังคับหรือแผ่อิทธิพลไปถึงคนนอกศาสนาให้ต้องปฏิบัติเหมือนกันอันเป็นการฝืนใจและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งแตกแยกได้ถึงแม้ว่าหลักการดังกล่าวข้างต้นจะเป็นการแสดงถึงบทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคัมก็ตาม จากการสะท้อนความคิดกลุ่มตัวอย่างว่าถึงแม้ว่าในปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์ไม่สามารถจะเป็นผู้นำทางทางสังคัมเหมือนสมัยโบราณ โดยเฉพาะบทบาททางการจัดการศึกษาแก่เยาวชนพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดของอภิชัย พันธเสน^๖ กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่างๆ มาเป็นเพียงผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวชนบทลงมากมาย จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นคลังพัสดุเท่านั้น นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังมีมูลเหตุจากปัจจัยภายในอีก ๓ ประการ คือ

ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคัมที่เปลี่ยนไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นมาเสริมสร้างบทบาทของตนเองขึ้นใหม่

ประการที่สอง คือ การสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาความรู้และเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ การปฏิเสธความรู้เช่นนี้เป็นผลให้พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างของสังคัมที่เปลี่ยนไปได้

ประการที่สาม พระสงฆ์มีได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองจนสามารถเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตตามหลักไตรสิกขาได้ทั้งหมดทุกรูป ดังนั้นในการนำไปเผยแพร่จึงทำให้มหาชนบางส่วนไม่สามารถเกิดความเข้าใจเลื่อมใสในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ จึงเป็นสภาวะการณ์ที่จำเป็นจะต้องพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ ซึ่งนอกจากจะความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมกับสมณเพศ เพื่อประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรม และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระธรรมญาณมุนี^๗ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ควรเป็นวิธีการที่สร้างสรรค์ปรับปรุง แก้ไขสิ่งที่ควรจะมีแต่ยังไม่มีให้มีขึ้น สิ่งที่มีแล้วไม่เหมาะสมให้เหมาะสม สิ่งที่เกิดผลลบยกพร่องหรือพ้นกาลเทศะให้ถูกต้องตามสภาพที่ต้องการในปัจจุบัน การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์จึงเป็นวิธีการจัดการ สิ่งทั้งหลายให้มีภาพเป็นปัจจุบันตามที่ต้องการ อีกทั้งเป็นทางอยู่รอดของสิ่งทั้งหลายและเป็นทางชีวิตของคนและสังคัม ดังนั้นพระภิกษุก็เช่นกันอย่าทำตนเองเพียงพึ่งศาสนาฝ่ายเดียว ต้องให้พระศาสนาได้พึ่งตนบ้าง โดยการพัฒนาตนในการบูชาพระศาสนาทั้งด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา การพัฒนาคุณธรรมจะสำเร็จด้วยการกระทำด้วยการเลื่อมใส สามารถทำให้คนอื่นมีจริยธรรมเช่นว่านี้ได้พระสงฆ์ ต้องมีความรู้ลึกว่า ตนได้กระทำการอันพึงทำในฐานะที่เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ดีแก่บุคคลผู้มีความดีดังพระสารีบุตรที่นึกถึงคุณของโยมผู้ถวายข้าวเพียงก้อนเดียวด้วยการให้ธรรมที่ดีที่สุดแก่โยมผู้ถวายนั้นเป็นการตอบแทน เช่นเดียวที่พระสงฆ์จะต้องพัฒนาตนเองเพื่อนำความรู้ไป

^๕ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคัมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น, หน้า ๙๕ - ๙๙.

^๖ อภิชัย พันธเสน, เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑ - ๗, หน้า ๒๐๗.

^๗ พระธรรมญาณมุนี, การพัฒนาเป็นวิธีการสร้างสรรค์ปรับปรุง, ๑๔ - ๑๕.

ประยุกต์เพื่อเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้มีสภาพดีขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม โดยการเพิ่มพูนความสามารถให้แก่ประชาชน เพื่อให้การจัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยถือหลักการประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมดำเนินงานของประชาชน คือการพึ่งพาตนเอง ของประชาชน การพัฒนาชุมชน การให้การศึกษาแก่ชุมชนและการผสมผสานระหว่างกลุ่มประโยชน์ต่างๆ ในชุมชนนั่นเอง นอกจากนั้นพระสงฆ์จึงควรเรียนรู้ที่จะกำหนดบทบาทและประยุกต์หลักธรรม และแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาชุมชนในฐานะวิธีการ (Method) คือ การพิจารณาว่า การพัฒนาชุมชนนั้นนำไปสู่จุดหมายของการพัฒนาคนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรม เป็นการมุ่งพิจารณาถึงวิธีการทำงานมากกว่าสิ่งอื่นใด กล่าวคือ มุ่งถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของประชาชนซึ่งการพัฒนาชุมชนในรูปลักษณะนี้เป็นการริเริ่มจากปัจเจกชนจากนั้นได้มีการเผยแพร่ไปทั่วโลก เช่น ขบวนการสรรค์ไวทย์ในประเทศศรีลังกา หรือ แซมแอล อนุตอง ในประเทศเกาหลีใต้ เป็นต้น^๘

๒. รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยส่วนรวมกล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคมก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมรวมทั้งเสริมสร้างความรู้สึกถึงความเป็นชาติจะพบว่าพระพุทธศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการความสัมพันธ์ที่เป็นการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกลคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วยพระพุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้นยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองพระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติพระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐนอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์กลางพิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านจึงไม่เป็นเพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วยพระสงฆ์ในชนบทจึงเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ซึ่งถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธา และสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย^๙ ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรได้รับการความรู้ด้านเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียง จะเป็นแนวทางยกระดับคุณภาพพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้คือ

ขั้นที่ ๑ ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาอาชีพให้สามารถยกระดับรายได้ของชาวบ้านได้

ขั้นที่ ๒ เมื่อชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับค่าใช้จ่ายสามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆได้

^๘ ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัย, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน, หน้า ๙๐.

^๙ สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น, หน้า ๒๔.

ขั้นที่ ๓ ผลสำเร็จจากขั้นที่ ๒ เมื่อชาวบ้านมีคุณภาพก็จะมีส่วนร่วมและส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมต่างๆต่อไป

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม พระสงฆ์และชุมชนจะนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด

ประการสำคัญในกระบวนการพัฒนานั้นประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตนเท่ากับการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วยซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าตัวอย่างที่ควรยกเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมได้^{๑๐} เช่น พระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประสบผลสำเร็จในการนำพาชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประสบผลสำเร็จเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ และทั่วโลกนั่นคือ หลวงพ่อน่าน วิสุทฺธสโร แห่งวัดสามัคคีจังหวัดสุรินทร์ได้ใช้หลักธรรมขัดเกลาสั่งสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชนโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ มาอธิบายว่า

ทุกข์คือการที่ชาวบ้านนี้สิ้นความยากจนเกิดอบายมุขพุ่มเฟิยโดยกตขีชูดริต

สมุทัยคือสาเหตุแห่งทุกข์เพราะไม่ได้เก็บรักษาทรัพย์การเสียเปรียบนายทุนการโดนเอารัดเอาเปรียบในชีวิตประจำวัน

นิโรธคือความดับทุกข์โดยจะมีการบริหารจัดการชีวิตและชุมชนให้มีความสุขขึ้นมีจิตใจที่สูงขึ้นโดยใช้หลักกรรมฐานเป็นตัวพื้นฐานที่ทำให้จิตใจยอมรับต่อปัญหาและสามารถต่อสู้กับปัญหาได้

มรรคคือวิธีการโดยมีกิจกรรมสหบาลข้าวร้านค้าชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง ๓ กิจกรรมนำไปสู่มรรคควบคู่กับกิจกรรมอื่นๆนอกจากนี้หลวงพ่อนานยังค่อยๆสอนคนเป็นกลุ่มเล็กๆและใช้วิธีการซึมซับตามธรรมชาติของคนแต่ละระดับบางคนรับได้เร็วบางคนช้าจึงต้องอดทนไม่ใจร้อนเน้นให้ชาวบ้านรู้จักตัวเองรู้จักปัญหา รู้จักลดอบายมุขอยากพึ่งตนเองจนนำไปสู่การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาซึ่งปรีชาเปี่ยมพงศ์สานต์^{๑๑} กล่าวว่าเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางความคิดและความอับจนของการพัฒนาตามแบบจำลองของตะวันตกผลักดันให้หลายกลุ่มหันไปหาปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญาในบางประเทศได้มีการนำเอาแนวความคิดบางอย่างของพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลายมิติคือ

๑. การพัฒนาต้องอาศัยวัฒนธรรมพื้นฐานของตนเองโดยนำเอาพุทธปรัชญามาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในชนบท

๒. การพัฒนาโดยการปฏิวัติวัฒนธรรมหมายถึงการปฏิเสธวัฒนธรรมแบบทุนนิยมเช่นการบูชาวัตถุการลุ่มหลงความเจริญในเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมรวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการบริโภคทั่วไป เป็นต้นวัฒนธรรมแบบนี้ทำให้มนุษย์หลงลืมความหมายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง

๓. ความหลากหลายของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๔. สิ่งที่เราได้จากความหมายใหญ่ของการพัฒนาแบบพุทธคือ “จริยธรรมในการพัฒนา”

^{๑๐} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๑.

^{๑๑} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา, หน้า ๒๑.

จริยธรรมเป็นเรื่องที่จะบอกเราว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีงามอะไรเป็นสิ่งชั่วร้ายนอกจากนี้จริยธรรมยังบอกเราอีกด้วยว่าอะไรควรทำและเราควรทำอย่างไรเพื่อให้สังคมและชีวิตของมนุษย์อยู่ในสภาพที่ดีงามอย่างไรก็ตามการพัฒนาตามเชิงพุทธนี้ถึงแม้จะมีได้เป็นการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างสิ้นเชิงแต่ก็เป็นทางออกหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับหนึ่งคือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมในปัจจุบันการพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุโดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กันดังที่มีพระสงฆ์หลายรูปได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจตามชุมชนต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ว่าภัทรพรสิริกาญจน์^{๑๒} เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ไม่ได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชนพระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำชุมชนพระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลมกล่อมผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคมซึ่งจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมและขจัดอุปสรรคการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี

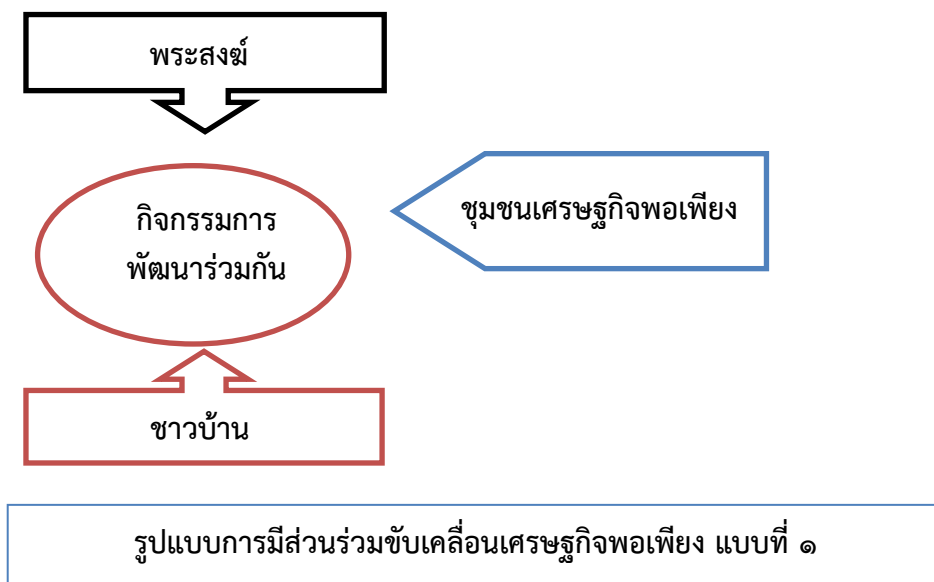
รูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงมีความจำเป็นที่พระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชนบทจำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนนั้นก็เพื่อใช้เป็นสื่อในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในงานพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจมิใช่เข้าร่วมเพราะความเกรงใจหรือถูกบีบบังคับถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จในการสร้างความยอมรับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้วพระสงฆ์จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาของท่านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาด้วยวัตถุหรือจิตใจแต่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนาและแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอกเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการเชื่อถือโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชนเพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามีหลายๆ ด้านด้านหนึ่งคือกิจกรรมพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนในสภาพการณ์ที่สังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนอกจากนี้กิจกรรมพัฒนาชุมชนเหล่านั้นยังทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกรักใคร่ที่มีความผูกพันต่อสังคมของประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและความรู้สึกในการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชนบทของประชาชน

เนื่องจากพระสงฆ์ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่ต่างคนต่างดำเนินงานจะมีการประสานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้างภายในกลุ่มเล็กๆ ดังนั้นทิศทางและแนวทางของงานพัฒนาของพระสงฆ์จึงไม่ชัดเจนนักต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพความรู้ความสามารถทัศนคติและ

^{๑๒} ภัทรพร สิริกาญจน์, หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ใน การพัฒนาชุมชน, หน้า ๒.

อุดมการณ์การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านเป็นสำคัญ^{๑๓} จากสภาพความเป็นจริงและเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทในปัจจุบันบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน^{๑๔} ทั้งที่เป็นทางการ คือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้ ปัจจัยหลักของการพัฒนา คือ ตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน มีความสามารถในการนำชุมชนเพื่อการพัฒนาตนเองได้มากน้อยเพียงใด และจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใดบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำในงานพัฒนาในปัจจุบันได้เกิดยุทธวิธีใหม่ในแวดวงพระสงฆ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการลดละเลิกอบายมุขทั้งปวงโดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามาทดแทนสิ่งที่หายไปมีกิจกรรมให้ทำตลอดเวลาไม่ปล่อยให้เวลาว่างให้พระสงฆ์เป็นผู้นำพัฒนาจิตใจและผู้นำโครงการต่างๆ เนื่องจากชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจได้มากกว่าให้ฆราวาสเป็นผู้นำส่วนในระดับล่างนั้นให้พระสงฆ์คัดเลือกบุคคลที่อยากจะลดอบายมุขมาฝึกหัดให้ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมและด้านที่สองฝึกหัดให้มีลักษณะเป็นผู้นำและมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมอย่างแนบแน่นจนสามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในด้านการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่ารูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์^{๑๕} จะมีทั้งที่เป็นทางการ คือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วยและทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการคือแบบแผนดั้งเดิมของวัดแต่จะพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริงจึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบซึ่งสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” เพื่อให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยใช้แผนภาพที่ ๑

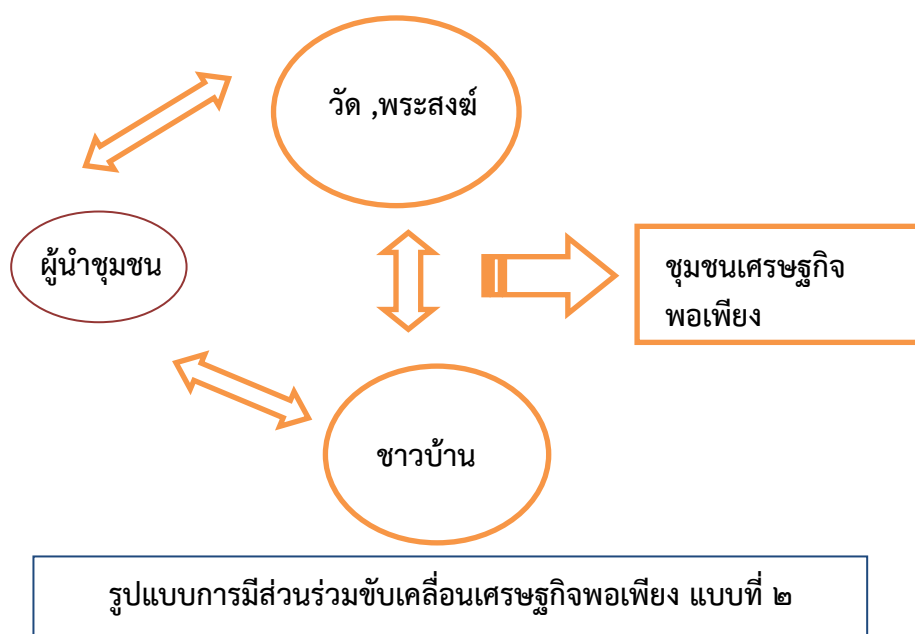
^{๑๓} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^{๑๔} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภะ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๗ – ๑๗๘.

^{๑๕} สุเทพ เชาวลิต, หลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

จากแผนภาพที่ ๑ ซึ่งจะมีเพียงพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนันหรือหน่วยข้าราชการอื่นๆ

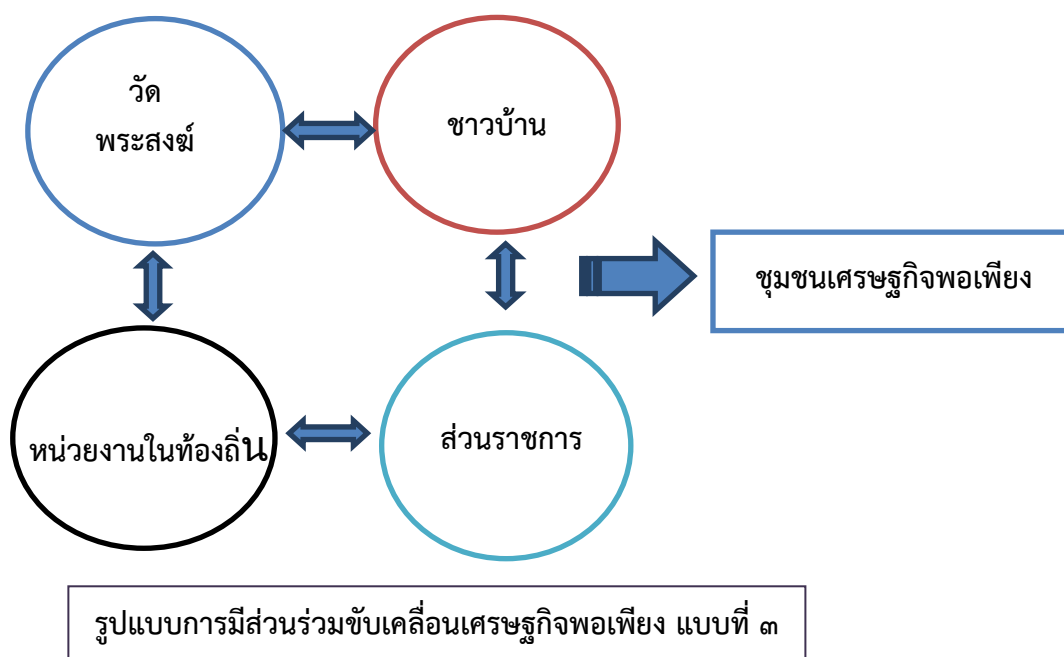
รูปแบบที่ ๒ การพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน”

แผนภาพที่ ๒ การมีส่วนร่วมขับเคลื่อน “พระสงฆ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน”

การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน นั่นคือผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ซึ่งในการเริ่มต้นของการพัฒนาบางที่ผู้ใหญ่บ้านบางแห่งมีความคิดเห็นต่อต้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อเมื่อทำได้ว่าเหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบที่ ๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบ “พระสงฆ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยราชการ”

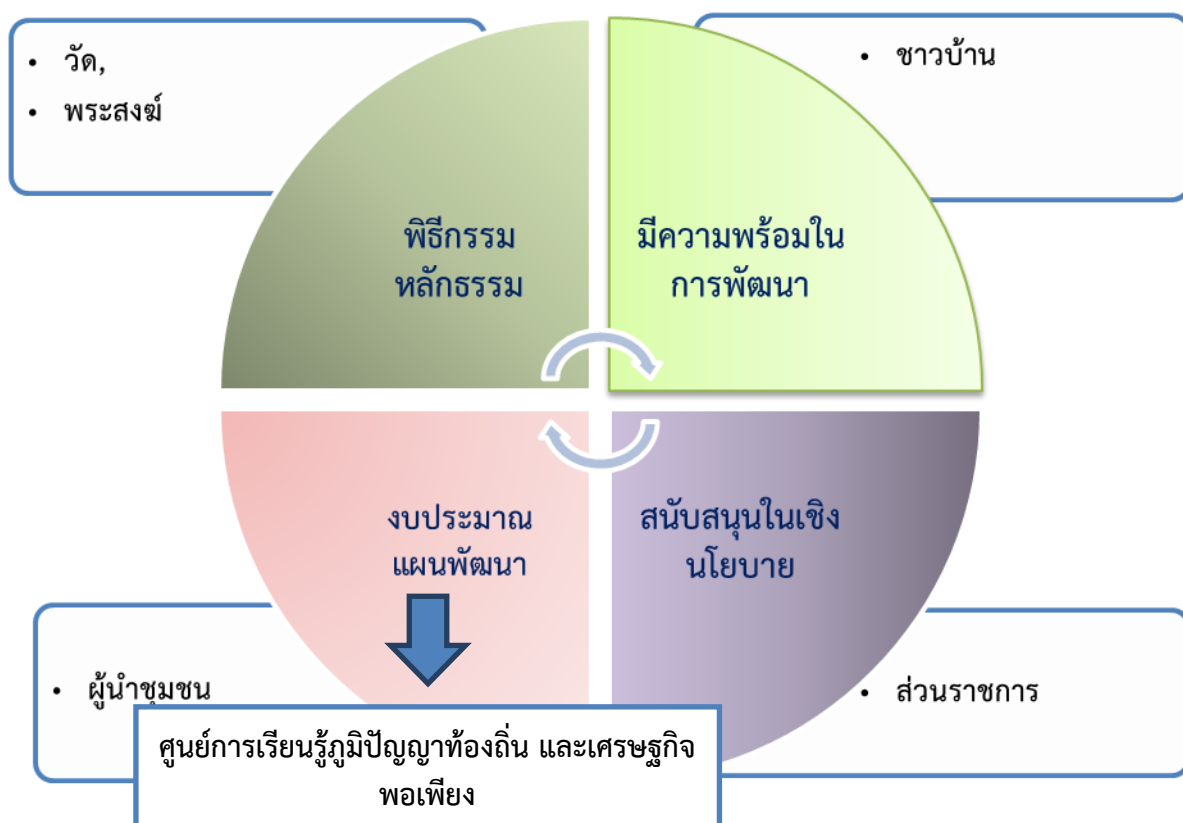

การพัฒนาแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่าในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่ผู้นำชุมชนจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วผู้นำชุมชนในทั้งระดับหมู่บ้าน , ตำบล , สถานศึกษาในชุมชน และส่วนราชการจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์

ดังนั้นรูปแบบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น พอสรุปได้ว่าควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชนทั้งที่เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ซึ่ง ทินพันธุ์ นาคะตะ^{๑๖} กล่าวว่าพระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอดมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มากดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลกจึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบทนอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชนพระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของหน่วยราชการ เนื่องจากพระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำ

^{๑๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ , พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๕.

ในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย และส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีและยั่งยืนซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยผสมผสาน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์และสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเชื่อมโยงกับหลัก“บวร”นำเสนอเป็นแผนภาพ ที่ ๔ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔ รูปแบบการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียง

จากแผนภาพที่ ๔ ที่ผู้วิจัยนำเสนอเพื่อให้ผู้ที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของแต่ละท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงขออธิบายขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจพอเพียง” ในทุกวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่เข้ามาศึกษาและเรียนรู้ โดยเฉพาะในมิติของการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสถานที่แล้วแต่ความเหมาะสมไม่ว่าจะเป็น วัด , สถานศึกษา , หน่วยในท้องถิ่น ที่ประชาชนสะดวกในการเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ ซึ่งเนื้อหาสาระจะต้องครอบคลุมดังนี้ หลักของทางสายกลาง การเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจ สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต

ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ ไม่ประมาท รู้จักแบ่งปัน พึ่งตนเองและเอื้อเฟื้อเมตตา กรุณาช่วยเหลือกันและกันเป็นต้น

๒. พระภิกษุ สามเณร ในชุมชนต้องมีบทบาทในการเทศนาสั่งสอนในโอกาสต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พอเพียง และนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของแต่ละคน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว

๓. เชื้อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบความพอเพียงเป็นระดับกลุ่ม มีการรวมตัว ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความช่วยเหลือส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ภายในชุมชน มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยน การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน มุ่งเน้นความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

๔. เชื้อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน กับชุมชน/หมู่บ้านอื่นๆ ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ระหว่างจังหวัด เพื่อการขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางออกไป ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวไกล ระดับสร้างเครือข่าย เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่ม องค์กร ฯลฯ โดยประสานงานให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

นอกจากนั้นลักษณะของวัดควรเป็นสถานที่สงบ เป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความร่มรื่นเย็นใจ มีการจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัวเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ส่วนกิจกรรมของวัดต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์การทำสังฆกรรมต่างๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย แสดงออกมาจากจิตใจตามที่พระพุทธองค์ได้วางไว้และกิจกรรมของวัดจะต้องสัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชนสามารถสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงามโดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการเผยแผ่ธรรมะ ความสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ควรเรียนรู้และวิจัยสังคม โดยการแสวงหาความรู้ในวิชาการทางโลก สร้างความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและชุมชน ปลูกจิตสำนึกและสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับทั้งในวัดและนอกวัด ให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตต่างๆ แก่ประชาชน ให้การศึกษาในวิชาการต่างๆ ตามความต้องการของคนในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สงเคราะห์คนด้วยโอกาสในชุมชน ประสานงานกับคนระดับต่าง ๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นบทบาทที่สำคัญในการผลักดันแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในสังคมไทยตลอดไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ควรจัดอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้พระสงฆ์ได้เข้าใจและสามารถเผยแผ่ให้ถูกต้องและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ควรมีการศึกษาติดตามการดำเนินการโครงการของพระสงฆ์ ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานของพระสงฆ์ที่สนใจการจัดกิจกรรมด้านการเผยแผ่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการให้การศึกษาและฝึกอบรมพระสงฆ์ ได้ครอบคลุมและตรงประเด็นมากขึ้น

๔. ปัญหาที่สำคัญของพระสงฆ์ คือ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ยากจน ทำให้ไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่ควร ส่งผลต่อความสามารถในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ จึงสมควรให้ความช่วยเหลือในการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

๕. การเผยแผ่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น

๕.๑ พระสงฆ์ขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และขาดการดำเนินการอย่างจริงจัง หรือท้อแท้หมดกำลังใจเมื่อไม่ได้รับการตอบสนองที่ดี

๕.๒ ไม่มีการกำหนดเป็นนโยบายในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ที่ชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์อากาศโร,ดร. ผู้อำนวยการ ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการเผยแพร่งานวิจัยในครั้งนี้ด้วย

(๑) หนังสือ :

เกษม วัฒนชัย. **การเรียนรู้แท้และพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงธรรมและสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. **วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: เอ็ดสันทเพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๕๘.

ทัศนีย์ ลักษณะนิชนชัย. **การสังคมสงเคราะห์ชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

ทินพันธ์นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๕๐.

นรินทร์จวงวุฒิเวศน์. **กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณ, ๒๕๔๙.

พระธรรมญาณมุนี. **การพัฒนาเป็นวิธีการสร้างสรรค์ปรับปรุง**. กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

สุเทพ เชาวลิตร. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๔ , กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๕๐.

สัมพันธ์ เตชะอริกและคณะ, ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนา พระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๕๗.

อภิชัย พันธเสน. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑ - ๗ .สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

(๒) งานวิจัย :

ภัทรพร สิริกาญจน. หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติแนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณ โณในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

เสน่ห์ จามริก. “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” (ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.sufficiencyeconomy.org> (๑ มีนาคม ๒๕๕๘)

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น รายวิชามนุษย์กับสังคม, รายวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, รายวิชาเศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษาและรายวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับโรงเรียนและชุมชน ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เช่น กรมพัฒนาชุมชน , หน่วยงานในท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบล และหมู่บ้าน เพื่อกำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง
- สามารถนำผลการศึกษาไปคิดวิเคราะห์ร่วมกับพระสงฆ์ , นักวิชาการด้านการพัฒนาในท้องถิ่น โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี องค์การชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๒. กิจกรรมด้านส่งเสริมการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- สามารถพัฒนาการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับองค์กรต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- สามารถนำผลการศึกษาไปช่วยเสริมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลที่พบไปเผยแพร่ให้กับองค์กรชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ ที่สนใจขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในท้องถิ่น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- ได้มีการพัฒนาทักษะในใช้กระบวนการวิจัยให้กับทีมวิจัย และนิสิตปริญญาตรี – โท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์แนวทางพัฒนาความร่วมมือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ว่าจะเป็น วัด สถานศึกษา หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/หัตถิภูมิจากกลุ่มตัวอย่าง	ทราบถึงข้อมูล เกี่ยวกับการร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์	ข้อที่ ๑	ทำให้วิเคราะห้สภาพปัญหาของกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๒. การสำรวจพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษา ๓ แห่ง	ทราบถึงข้อมูลการดำเนินการและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ ๑ – ๒	ทำให้วิเคราะห้กิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๓. การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง	- ทราบถึงสภาพปัญหาการจัดกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ - ทราบถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ - ทราบถึงแนวทางส่งเสริมกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ ๑ – ๒	ทำให้วิเคราะห้ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างซึ่งประกอบไปด้วยพระสงฆ์ , นิสิต ,ประชาชนและข้าราชการ เกี่ยวกับกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์รวมถึงแนวทางส่งเสริมกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๔. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติในส่วนของกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ ๑ – ๒	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อองค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๒ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒. เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ ๑ – ๒	ได้รายงานที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้องค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสม

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

- ๑.บทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบันเป็นอย่างไร
-
-
-
- ๒.ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นอย่างไร
-
-
-
- ๓.สิ่งที่ช่วยเสริมบทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ คืออะไร
-
-
-
- ๔.สิ่งที่เป็อุปสรรคในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ คืออะไร
-
-
-

ผู้ให้ข้อมูล (ชื่อ – ฉายา/นามสกุล).....

วัด.....

ตำแหน่ง.....

จังหวัด.....

อายุ.....ปี พรรษา.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

ข้อมูลผู้สัมภาษณ์(ชื่อ – ฉายา/นามสกุล).....

หมายเลขโทรศัพท์.....

วันที่สัมภาษณ์.....

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย(สำหรับประชาชน)

เรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๒ ตอน โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงที่สุดและขอให้ตอบทุกข้อ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

๒. อายุปี

๓. อาชีพ กรุณาเลือกข้อที่เห็นว่าตรงกับอาชีพท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว

☐ นักเรียน กำลังศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่.....

☐ นิสิต,นักศึกษา กำลังศึกษาในชั้นอุดมศึกษาปีที่.....

☐ ข้าราชการ สังกัด.....

☐ ประชาชนทั่วไป

๔. ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด

☐ ไม่ควรมี ☐ ควรมีบ้าง ☐ ควรมีมากที่สุด

๕. จากประสบการณ์ของท่านที่ผ่านมาเห็นพระสงฆ์มีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะใดบ้าง

.....

.....

.....

๖.ในท้องถิ่นของท่านเห็นว่าพระสงฆ์รูปใดบ้างที่เป็นตัวอย่างหรือมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

ตอนที่ ๒ ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ที่	รายการ	ระดับการปฏิบัติ					
		๕	๔	๓	๒	๑	๐
๑	จัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในวัดได้อย่างเหมาะสม						
๒	ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนประจำ						
๓	ร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง						
๔	มีการเทศน์สั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ						
๕	รณรงค์การปลอดเหล้า ปลอดยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ						
๖	เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่า ชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม						
๗	มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน และเยาวชน เป็นประจำ						
๘	สืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญา เช่น งานสงกรานต์ ลอยกระทง , การจักสาน , แพทย์แผนไทย เป็นต้น อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับ						

	เศรษฐกิจพอเพียง						
๙	มีการออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านการบริหารจัดการ ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานแก่ประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ อยู่เสมอ						
๑๐	พัฒนาวัดจนได้รับรางวัล การคัดเลือกให้เป็น วัดพัฒนาตัวอย่าง สถานที่ ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือวัดส่งเสริมสุขภาพ หรือรางวัลอื่นๆ						

ขอขอบคุณที่กรอกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตบสีโล

ผู้ทำวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย(สำหรับพระสงฆ์)

เรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
คำชี้แจง แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๓ ตอน โปรดทำเครื่องหมาย ลงหน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงที่สุดและขอให้ตอบทุกข้อ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม

๑. ระดับการศึกษา

๑.๑ วุฒิการศึกษาทางธรรม

☐ นักธรรมชั้นตรี

☐ นักธรรมชั้นโท

☐ นักธรรมชั้นเอก

๑.๒ วุฒิการศึกษาทางเปรียญ

☐ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

☐ ป.ธ. ๑ - ๒ ถึง ป.ธ. ๓

☐ ป.ธ. ๔ ถึง ป.ธ. ๖

☐ ป.ธ. ๗ ถึง ป.ธ. ๙

๑.๓ สามัญศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๒. อายุพรรษา

☐ ๑ - ๑๐ พรรษา

☐ ๑๑ - ๒๐ พรรษา

☐ ๒๑ - ๓๐ พรรษา

☐ มากกว่า ๓๐ พรรษา

๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์

☐ เจ้าอาวาส

☐ เจ้าคณะตำบล

☐ เจ้าคณะอำเภอ

☐ อื่นๆ.....

๔. ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในปัจจุบัน

☐ ๑ - ๕ ปี

☐ ๖ - ๑๐ ปี

☐ ๑๑ - ๑๕ ปี

☐ ๑๖ - ๒๐ ปี

☐ มากกว่า ๒๐ ปี

๕. ในท้องถิ่นของท่านเห็นว่าพระสงฆ์รูปใดบ้างที่เป็นตัวอย่างหรือมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

ตอนที่ ๒ บทบาทพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ที่	รายการ	ระดับการปฏิบัติ					
		๕	๔	๓	๒	๑	๐
๑	จัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในวัดได้อย่างเหมาะสม						
๒	ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนประจำ						
๓	ร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง						
๔	มีการเทศน์สั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ						
๕	รณรงค์การปลอดเหล้า ปลอดยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ						
๖	เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่า ชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม						
๗	มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน และเยาวชน เป็นประจำ						
๘	สืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญา เช่น งานสงกรานต์ ลอยกระทง , การจักสาน , แพทย์แผนไทย เป็นต้น อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง						
๙	มีการออกไปอบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านการบริหารจัดการ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ อยู่เสมอ						
๑๐	พัฒนาวัดจนได้รับรางวัล การคัดเลือกให้เป็น วัดพัฒนาตัวอย่าง สถานที่ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือวัดส่งเสริมสุขภาพ หรือรางวัลอื่นๆ						

นอกจากนี้ ท่านคิดว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไรบ้างในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรอกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

ผู้ทำวิจัย

ภาคผนวก จ

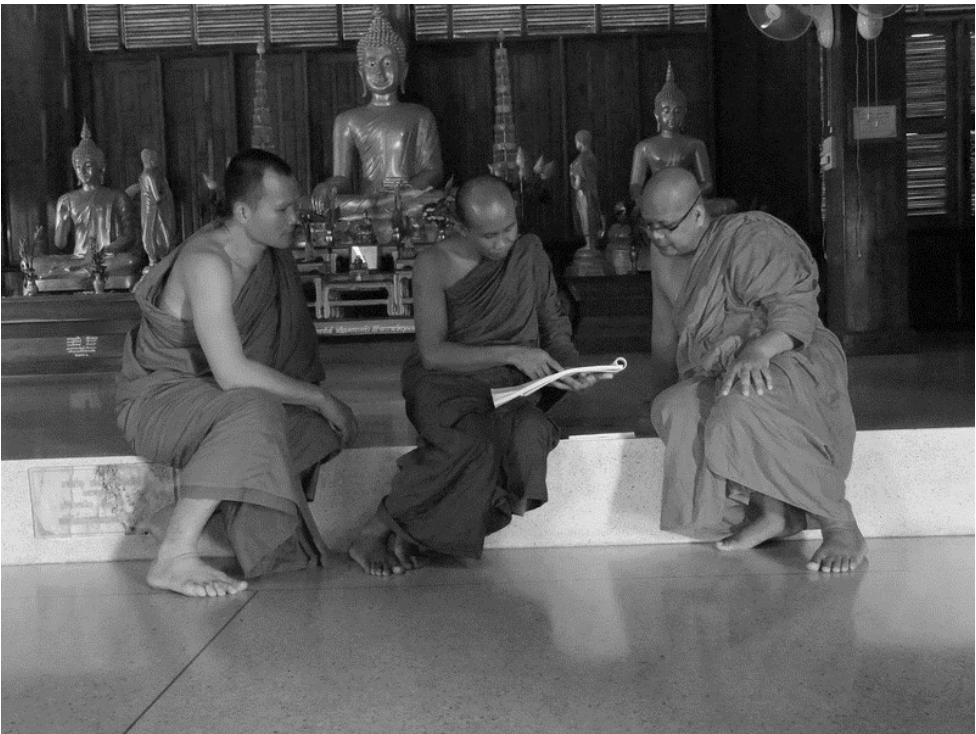
ภาพการเก็บรวบรวมข้อมูล

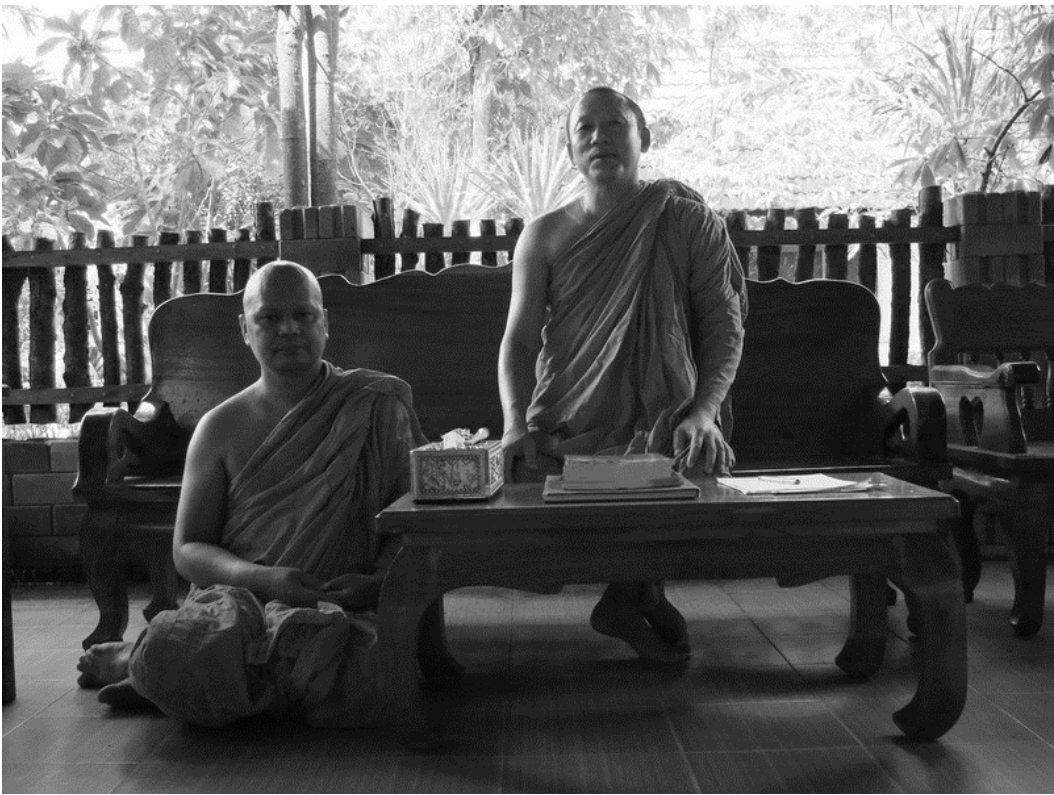
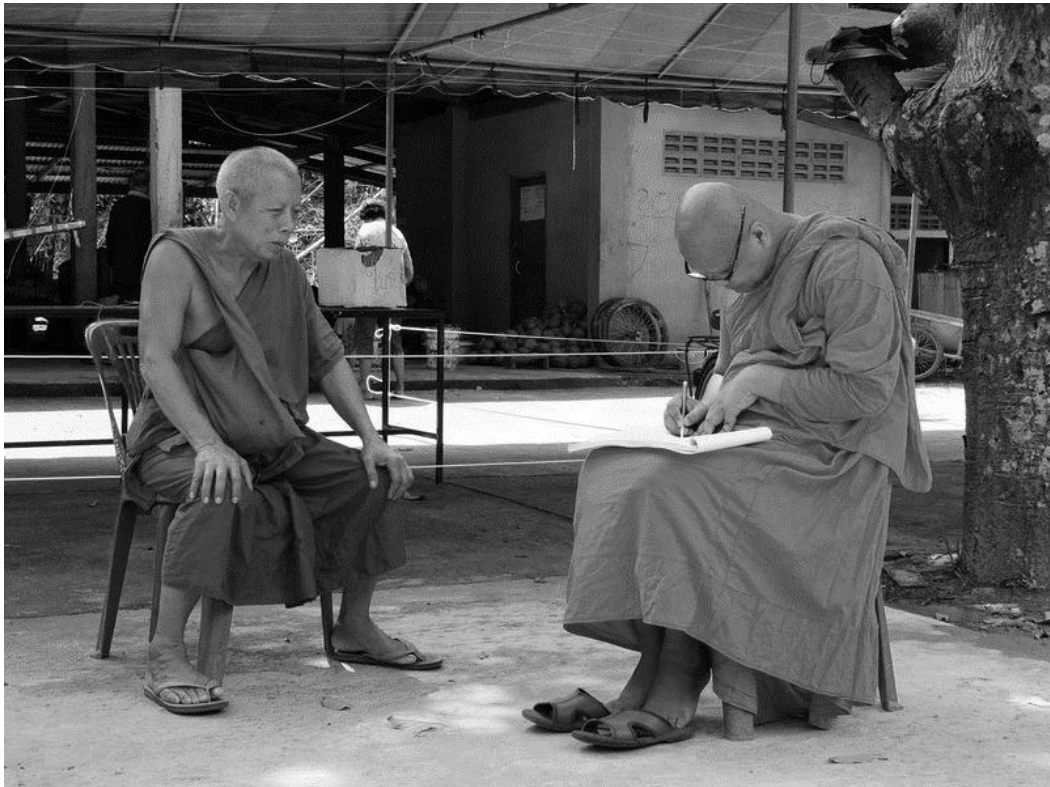

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ ชื่อโครงการ หัวหน้าโครงการ	ว.๐๒๐/๒๕๕๘ บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร) วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทร ๐๘๐-๔๘๕-๔๔๖๒
ความเป็นมาและความสำคัญ	การวิจัยเรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ” เกิดจากผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะถ้าหากพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีการเพิ่มระดับความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงและได้รับการ กระตุ้นให้เกิดกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่าย บ้าน-วัด- โรงเรียน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศในโอกาส ต่อไป ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยยกระดับการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานติดตามบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของ พระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัด ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญ ในทางศาสนาและเป็นเป้าหมายหลอมรวมศรัทธาหาชนได้ดี เพื่อปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและ สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่หรือภูมิสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาคมและ ประเทศชาติต่อไปเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่ายอย่างเป็นระบบต่อไป
วัตถุประสงค์โครงการ	๑. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ๒. เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการวิจัย

ประเด็นที่หนึ่ง : บทบาทการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังต่อไปนี้

- ๑) จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ,ลอยกระทง,จักสาน, แพทย์แผนไทย อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒) อบรมศีลธรรมโดยมุ่งเน้นด้านบริหารจิต วิปัสสนา กรรมฐาน แก่ประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ
- ๓) จัดพื้นที่ให้ความรู้ด้านธรรมะและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในวัดได้อย่างเหมาะสม
- ๔) จัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนและเยาวชนเป็นประจำ
- ๕) พระสงฆ์สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกผักปลอดสารพิษ ทำปุ๋ยชีวภาพ อย่างเป็นรูปธรรม
- ๖) การเทศนาสั่งสอนธรรมะและมีการประชาสัมพันธ์เศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนทราบ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ
- ๗) ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต ประจำวันแก่ประชาชนเป็นประจำ
- ๘) การพัฒนาวัดจนได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมหรือรางวัลอื่น ๆ
- ๙) ฌรณรงค์การปลอดเหล้า ยาเสพติด เล่นการพนันภายในวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- ๑๐) การร่วมกับชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างกว้างขวาง

ประเด็นที่สอง: รูปแบบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงสามารถขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ การมีส่วนร่วมแบบ “**พระสงฆ์กับชาวบ้าน**”คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนันหรือหน่วยราชการอื่นๆ ซึ่งการที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของของประชาชนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งมีการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัดและชุมชนนั้นคือ พระสงฆ์ร่วมกับประชาชนร่วมกันปรับปรุง พัฒนา

วัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง “**พระสงฆ์ ชาวบ้านและผู้นำชุมชน**” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้นำชุมชนระดับหมู่บ้าน นั่นคือผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อเมื่อทำใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงใจ

รูปแบบที่ ๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง “**พระสงฆ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยราชการ**” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่าในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน, ตำบล และหน่วยราชการจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้น ผู้นำชุมชนเหล่านั้นที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไปทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนกับพระสงฆ์จะไม่มีความสมดุล

ดังนั้นรูปแบบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น พอสรุปได้ว่าควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชนทั้งที่เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งพระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอดมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มากดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการชี้้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลกจึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบทนอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชนพระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของหน่วยราชการ เนื่องจากพระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้านถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อยและส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีและยั่งยืนซึ่งจากรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยซึ่งใช้รูปแบบการวิจัย

ผสมผสาน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์และสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเชื่อมโยงกับหลัก“บวร” จึงขออธิบายขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในทุกวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่เข้ามาศึกษาและเรียนรู้ โดยเฉพาะในมิติของการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น หลักของทางสายกลาง การเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจ สำนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ ไม่ประมาท รู้จักแบ่งปัน พึ่งตนเองและเอื้อเฟื้อเมตตา กรุณาช่วยเหลือกันและกันเป็นต้น

๒.พระภิกษุ สามเณร มีบทบาทในการเทศนาสั่งสอนในโอกาสต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พอเพียง และนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของแต่ละคน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว

๓.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบความพอเพียงเป็นระดับกลุ่ม มีการรวมตัว ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความช่วยเหลือส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ภายในชุมชน มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน มุ่งเน้นความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

๔.เชื่อมโยง บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ (บวร) ในระดับชุมชน/หมู่บ้าน กับชุมชน/หมู่บ้านอื่นๆ ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ระหว่างจังหวัด เพื่อการขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางออกไป ถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวไกล ระดับสร้างเครือข่าย เน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน กลุ่ม องค์กร ฯลฯ โดยประสานงานให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

นอกจากนั้นลักษณะของวัดควรเป็นสถานที่สงบ เป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความร่มรื่นโยมมีการจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัวเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ส่วนกิจกรรมของวัดต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์การทำสังฆกรรมต่างๆให้ถูกต้องตามพระวินัยแสดงออกมาจากจิตใจตามที่พระพุทธองค์ได้วางไว้และกิจกรรมของวัดจะต้องสัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชนสามารถสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงามโดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการเผยแพร่ธรรมะ ความสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และพระสงฆ์ควรเรียนรู้และวิจัยสังคม โดยการแสวงหาความรู้ในวิชาการทางโลก สร้างความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและชุมชน ปลุกจิตสำนึกและสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับทั้งในวัดและนอกวัด ให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตต่างๆ แก่ประชาชน ให้การศึกษาในวิชาการต่างๆ ตามความต้องการของคนในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สงเคราะห์คนด้วยโอกาสในชุมชน ประสานงานกับคนระดับต่าง ๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นบทบาทที่สำคัญในการผลักดันแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้ยั่งยืนในสังคมไทยตลอดไป

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. อาจารย์ นักวิชาการ นิสิต ในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถนำเรื่องราวบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการพัฒนาชุมชน สามารถไปเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการและกำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การประชาสัมพันธ์

มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

<http://www.mcuubon.ac.th> , <https://www.gotoknow.org/user/tabaseelo/profile>

ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ภาคผนวก ฉ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ พระใบฎีกาสุพจน์ ฉายา ตปสีโล นามสกุล เกษนคร
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา วิทยาเขตอุบลราชธานี
๓. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี, โทรศัพท์ ๐-๔๕๔๐-๕๓๓๖ มือถือ ๐๘-๐๔๘๕-๔๖๖๒
E-Mail bob2529@gmail.com
๔. ประวัติการศึกษา
 - สำเร็จการศึกษา (วุฒิต่างศาสนา) น.ธ. เอก
 - สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
 - ปริญญาตรี คณะ ครุศาสตร์ สาขาวิชา เอกการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - ปริญญาโท คณะ ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชา เอกการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
๕. ผลงานด้านวิชาการ
 - ร่วมเขียนตำราเรียนรายวิชา พระวินัยปิฎก
 - ร่วมเขียนตำราเรียนรายวิชา คณิตศาสตร์
 - เอกสารประกอบการสอนรายวิชา เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา
 - เอกสารประกอบการสอนรายวิชา สมาธิศึกษา
๖. ผลงานด้านการวิจัย
 - ๒๕๕๐ ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
 - ๒๕๕๑ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอุบาสิกาบงกช สิทธิพล (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
 - ๒๕๕๒ ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
 - ๒๕๕๓ ศึกษาวิธีการเผยแผ่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธรและนครพนม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)
 - ๒๕๕๖ ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี